

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЧЕРЕДНИК Роман Вікторович

УДК 340.113 (073)

ДИСЕРТАЦІЯ
ЮРИДИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПІДТВЕРДЖЕННЯ ЧИННОСТІ
ДОКУМЕНТІВ У ПРИВАТНІЙ ТА ПУБЛІЧНІЙ СФЕРАХ

Спеціальність 12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело _____ Р.В. Чередник

Науковий керівник –
ДУДЧЕНКО Валентина Віталіївна,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

АНОТАЦІЯ

Чередник Р. В. Юридичні технології підтвердження чинності документів у приватній та публічній сферах. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2025.

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичне узагальнення поняття юридичних технологій підтвердження чинності документів у публічній та приватній сферах. Визначено методологічний арсенал, застосування якого забезпечило комплексність та глибину осягнення предмета дослідження.

Розглядаючи зв'язок юридичних технологій із легалізаційною діяльністю, було акцентовано увагу на тому, що легалізаційна діяльність в сфері підтвердження чинності документів – це різновид юридичної діяльності, яка здійснюється спеціальними суб'єктами, наділеними публічно-правовими або приватно-правовими повноваженнями з питань підтвердження чинності документів, печаток, штампів і підписів, що їх скріплюють, статусу підписантів документа з метою валідизації їх юридичної сили на внутрішньодержавному чи міжнародному рівнях.

Обґрунтовано, що досягнення мети легалізаційної діяльності потребує належного правового та технологічного забезпечення. Правові процедури не можуть здійснюватися поза технологічними правилами, принципами та способами. Мета ж юридичної технології – упорядкування різноманітних правових процедур, що використовуються в юридичній діяльності. Використання юридичних технологій забезпечує ефективність і точність правового регулювання, а також розвиток самого права з урахуванням сучасних тенденцій.

Встановлено, що легалізація має як матеріальний, так і процедурно-процесуальний виміри, а її реалізація повинна відповідати принципам верховенства права, законності та правової визначеності. Проведене дослідження підтверджує, що процедура підтвердження чинності документів еволюціонувала від давніх форм документування до сучасних цифрових механізмів міжнародного правового обігу.

Визначено, що підтвердження чинності документів відбувається у публічно-правовій і приватно-правовій сферах та відображає загальну тенденцію диференціації правового регулювання залежно від характеру правовідносин та є не лише теоретично виправданою, але й практично необхідною. Відтак, у публічно-правовій сфері здійснюється гарантування юридичної чинності документа на рівні держави, особливо, що стосується зовнішньодержавного обігу. Приватно-правова сфера спрямована на забезпечення гнучкості та ефективності в обслуговуванні приватно-правових відносин. Водночас між цими сферами існує функціональна взаємодія – документи, чинність яких підтверджена в приватно-правовій сфері, нерідко потребують підтвердження в публічній сфері для повної реалізації своєї юридичної сили.

Проаналізовано публічну сферу підтвердження чинності документів та визначено, що на внутрішньодержавному рівні така діяльність здійснюється у таких формах: державна реєстрація нормативно-правових актів, легалізація доказів, нотаріальне підтвердження чинності документів (публічний нотаріат) та підтвердження чинності документів уповноваженими особами.

Зовнішньодержавний рівень включає: апостилювання, консульську легалізацію та визнання іноземних документів про освіту (нострифікація). Водночас в дисертації проведено аналіз співвідношення таких форм підтвердження чинності документів як визнання іноземних документів про освіту та апостилювання.

У контексті даного дослідження міжнародні договори про правову допомогу, що усувають вимоги легалізації, розглядаються як особлива форма

міжнародного співробітництва. Використання міжнародних договорів є унікальним механізмом, що базується на довірі між державами, а не на процедурі формального визнання кожного окремого документа. Це дозволяє значно спростити міждержавні відносини у сфері документообігу та полегшити процеси адаптації громадян в умовах посиленої міграції.

Охарактеризовано приватну сферу підтвердження чинності документів, зокрема, на корпоративному рівні та у діяльності приватного нотаріуса. Удосконалено положення щодо легалізації у приватно-правовій сфері, як інструмента забезпечення правовідповідності. Так, процедура легалізації встановлює правомірність діяльності або статусу будь-яких суб'єктів та спрямовується, зокрема, на реалізацію приватних інтересів, забезпечуючи тим самим правову ясність та передбачуваність. Окрім того, задоволення приватного інтересу здійснюється через виконання публічних функцій уповноваженими суб'єктами. Визначено, що нотаріальне підтвердження чинності документів здійснюється на перетині приватної та публічної сфер юридичної діяльності.

Аргументується, що в процесі підтвердження чинності документа вагому роль відіграє правовідповідність, вихідні засади розуміння якої набули подальшого розвитку. Так, правовідповідність в процесі підтвердження чинності документа засвідчує узгодженість зі встановленими вимогами і стандартами, передбаченими міжнародно-правовими актами, Конституцією та чинним законодавством держави, усталеною судовою практикою, а також загальноправовими принципами.

Запропоновано використання юридичних технологій підтвердження чинності документів та здійснено їх класифікацію, згідно з якою слід виділяти:

- 1) загальні юридичні технології: технологія концептуальної оцінки документа, технологія системно-юридичної оцінки, технологія юридико-технічної оцінки;
- 2) спеціальні юридичні технології: технологія змістовного аналізу документа (визначення юридичної природи документа, встановлення законності, формально-логічний аналіз, юридико-герменевтичний аналіз), технології

формального аналізу документа (встановлення відповідності структурних правил, встановлення дотримання реквізитних і процедурних правил та мовленнєвий аналіз) та юридичні технології формалізації результатів перевірки чинності документа (підготовка завірчого напису, реєстрація та облік, а також видача документа із засвідчувальними елементами).

Виснується, що у цифрову епоху забезпечення чинності документів набуває нового значення, особливо в умовах переходу до електронного документообігу. Традиційні методи перевірки – через нотаріальні послуги, офіційні реєстри або запити до державних установ – часто супроводжуються тривалими строками, витратами та людським фактором. Тож, враховуючи активне впровадження цифрових технологій, що вимагає створення ефективних правових механізмів для визнання електронних документів в транскордонному просторі, виокремлено юридичні технології підтвердження чинності документів в електронному документообігу та діловодстві, як от: підтвердження валідності електронного документа, який має бути доступним у відповідному форматі, включаючи обов'язкові реквізити документа; підтвердження відповідності документа нормативним вимогам та домовленостям сторін (у випадку наявності договорів); підтвердження наявності електронного підпису (ЕЦП чи КЕП) та/або електронної печатки; підтвердження цілісності документа.

Здійснено порівняльно-правовий аналіз процедур підтвердження чинності документів за законодавством країн Західної Європи, зокрема, таких країн як Франція, Німеччина та Нідерланди. Виявлено підвищення ролі приватно-правових аспектів у сфері підтвердження чинності документів, що відображає не лише сучасні тенденції правового розвитку, але й глибокі історичні традиції континентальної правової системи, заснованої на римському праві.

Встановлено особливості підтвердження чинності документів у країнах сім'ї загального права. Загалом, англо-американський підхід ґрунтується на звичаях і прецедентах, сформованих юридичною практикою, а не на

кодифікованих правових нормах. У цій системі основною метою є засвідчення підписів на документах, що підтверджує їх достовірність та відповідність законним вимогам, що свідчить про дотримання формального аналізу. Водночас застосування юридичних технологій, що стосуються змістовного аналізу у країнах загального права здійснюють, як правило, адвокати, які представляючи інтереси клієнтів, оспорюють положення юридичних документів у судових провадженнях.

На основі міжнародного досвіду зроблено висновки щодо напрямів удосконалення процедур підтвердження чинності документів в Україні, а саме: децентралізація системи управління у сфері підтвердження чинності документів; впровадження електронних систем, що дозволяє здійснювати підтвердження чинності документів; актуалізація приватно-правової сфери; гармонізація з міжнародними стандартами; детальна регламентація процедур підтвердження чинності документів із врахуванням юридичних технологій їх здійснення.

Аргументується доцільність підвищення ролі перекладача, у сфері підтвердження чинності документів як носія компетентної правосвідомості. Окрім того, пропонується внести зміни до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адже в умовах посилення глобалізаційних, євроінтеграційних та міграційних процесів, підтвердження чинності документів набуває особливого значення та має бути адаптоване до сучасних змін.

Ключові слова: апостиляція, консульська легалізація, легалізаційна діяльність, нострифікація, підтвердження чинності документів, правова система, правові тенденції, правовідповідність, правозастосування, правова процедура, удосконалення права, універсалізація, юридична діяльність, юридичні технології, юридичний документ.

ABSTRACT

Cherednyk R. V. Legal technologies for confirming the validity of documents in private and public spheres. – Qualification scientific work as a manuscript.

The thesis stands for a Candidate degree in Law, speciality 12.00.01 – theory and history of state and law; history of political and legal doctrines. – National University «Odesa Law Academy», Odesa, 2025.

A theoretical generalization of the concept of legal technologies for confirming the validity of documents in the public and private spheres was carried out in the thesis. The methodological arsenal of the research was defined, the use of which ensured the complexity and depth of comprehension of the subject of research.

Considering the connection of legal technologies with legalization activities, attention was focused on the fact that legalization activity in the field of confirmation of the validity of documents is a kind of legal activity, which is carried out by special subjects endowed with public-legal or private-legal powers on the confirmation of the validity of documents, seals, stamps and signatures that bind them, the status of signatories of the document in order to validate their legal force at the national or international levels.

It is substantiated that achievement of the goal of the legalization activity requires proper legal and technological support. Legal procedures cannot be carried out outside technological rules, principles and methods. The purpose of legal technology is to organize the various legal procedures used in legal activities. The use of legal technologies ensures the effectiveness and accuracy of legal regulation, as well as the development of law according to current trends.

It has been determined that legalization has both material and procedural dimensions, and its implementation must comply with the principles of the rule of law, legality and legal certainty. The study confirms that the procedure for confirming the validity of documents has evolved from ancient forms of documentation to modern digital mechanisms of international legal circulation.

It is determined that the confirmation of the validity of documents takes place in public-legal and private-legal spheres and reflects the general trend of differentiation of legal regulation depending on the nature of legal relations and is not only theoretically justified, but also practically necessary. Therefore, in the public legal sphere, the legal force of the document is guaranteed at the state level, especially with regard to foreign state circulation. The private law sphere is aimed at ensuring flexibility and efficiency in servicing private legal relations. At the same time, there is a functional interaction between these spheres – documents, the validity of which is confirmed in the private law sphere, often require confirmation in the public sphere in order to fully realize their legal force.

The public sphere of confirmation of the validity of documents is analyzed and it is determined that at the national level such activities are carried out in the following forms: state registration of normative legal acts, legalization of evidence, notarial confirmation of the validity of documents (public notary) and confirmation of the validity of documents by authorized persons of enterprises.

The external state level includes: apostillization, consular legalization and recognition of foreign documents on education (nostrification). An analysis of the correlation of such forms of confirmation of the validity of documents as recognition of foreign documents on education and apostilization was carried out.

In the context of this study, international treaties on legal assistance that eliminate the requirements of legalization are considered as a special form of international cooperation. The use of international treaties is a unique mechanism based on trust between states, not on the procedure of formal recognition of each individual document. This makes it possible to significantly simplify interstate relations in the field of document management and facilitate the processes of adaptation of citizens in conditions of increased migration.

The private sphere of confirmation of the validity of documents is characterized, in particular at the corporate level and in the activities of a private notary. The provisions on legalization in the private legal sphere as a tool for ensuring legal compliance have been improved. Thus, the legalization procedure

establishes the legality of the activities or status of any subjects, aimed in particular at the implementation of private interests, thereby ensuring legal clarity and predictability. In addition, the satisfaction of private interest is carried out through the performance of public functions by authorized entities. It is determined that notarial confirmation of the validity of documents is carried out at the intersection of private and public spheres of legal activity.

It is argued that in the process of confirming the validity of the document, legal compliance plays a significant role, the initial principles of understanding of which have been further developed. Thus, legal compliance in the process of confirming the validity of a document certifies compliance with the established requirements and standards provided for by the international legal acts, Constitution and current legislation of the state, established judicial practice, as well as general legal principles.

The use of legal technologies for confirming the validity of documents is proposed and their classification is carried out, according to which it is necessary to allocate: 1) general legal technologies: technology of conceptual assessment of a document, technology of system-legal assessment, technology of legal-technical assessment; 2) special legal technologies: the technology of content analysis of the document (determining the legal nature of the document, establishing the legality, formal-logical analysis, legal-hermeneutical analysis), the technology of formal analysis of the document (establishing compliance with structural rules, establishing compliance with requisite and procedural rules and linguistic analysis) and legal technologies for formalizing the results of verification of the validity of the document (preparation of a certified inscription, registration and accounting, as well as issuing a document with certifying elements).

In the digital era, ensuring the validity of documents acquires new significance, especially in the context of the transition to electronic document management. Traditional methods of verification – through notarial services, official registries or requests to government agencies – are often accompanied by delays, high expenses and human factor. Therefore, taking into account the active

introduction of digital technologies, which requires the creation of effective legal mechanisms for the recognition of electronic documents in the cross-border space, legal technologies for confirming the validity of documents in electronic document management and office work have been allocated, such as: confirmation of the validity of an electronic document, which should be available in the appropriate format, including mandatory requisites of the document; confirmation of compliance of the document with regulatory requirements and agreements of the parties (in case of concluding a contract); confirmation of the electronic signature (ECP or KEP) and/or electronic seal; confirmation of the integrity of the document.

A comparative legal analysis of procedures for confirming the validity of documents under the legislation of Western European countries such as France, Germany and the Netherlands, has been carried out. An increase in the role of private law aspects in the sphere of confirmation of the validity of documents was elicited in the thesis, which reflects not only current trends in legal development, but also deep historical traditions of the continental legal system based on Roman law.

Features of confirmation of the validity of documents in the countries of the common law family are established. In general, the Anglo-American approach is based on customs and precedents formed by legal practice, and not on codified legal norms. In this system, the main purpose is to certify signatures on documents, confirming their reliability and compliance with legal requirements, which indicates compliance with formal analysis. At the same time, the use of legal technologies relating to content analysis in common law countries is usually carried out by lawyers who, representing the interests of clients, challenge the provisions of legal documents in court proceedings.

On the basis of international experience, conclusions have been drawn on the directions of improving the procedures for confirming the validity of documents in Ukraine, namely: decentralization of the management system in the field of confirming the validity of documents; introduction of electronic systems that allow confirming the validity of documents; updating the private legal sphere, harmonization with international standards; detailed regulation of procedures for

confirming the validity of documents; taking into account legal technologies for their implementation.

The expediency of increasing the role of the translator, in the field of confirming the validity of documents, as a carrier of competent legal awareness is substantiated in the thesis. In addition, it is proposed to make amends to the Law of Ukraine «On the Advocacy and Advocate activities», because in the conditions of strengthening of globalization, European integration and migration processes, confirmation of the validity of documents is of particular importance and must be adapted to modern changes.

Keywords: apostillization, consular legalization, legalization activity, nostrification, confirmation of the validity of documents, legal system, legal trends, legal compliance, law enforcement, legal procedure, improvement of law, universalization, legal activity, legal technologies, legal document.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Чередник Р. В. Нотаріус як суб'єкт здійснення підтвердження чинності документів. *Право та державне управління*. 2022. № 3. С. 385–391. DOI : <https://doi.org/10.32782/pdu.2022.3.59>
2. Чередник Р. В. Апостилювання як форма легалізації документів. *Право і суспільство*. 2023. № 6. С. 495–500. DOI : <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.73>
3. Чередник Р. В. Співвідношення процедур визнання іноземних документів про освіту (нострифікація) та апостилювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 7. С. 559–562. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-7/133>
4. Чередник Р. В. Юридичні технології підтвердження чинності документів та їх роль у підвищенні ефективності документообігу. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2024. № 3 (63). С. 170–175. DOI : <https://doi.org/10.51647/kelm.2024.3.27>
5. Чередник Р. В. Особливості підтвердження чинності документів в окремих зарубіжних країнах. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2024. № 4 (86). С. 17–22. DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.4.2>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Чередник Р. В. Підтвердження чинності документів як легалізація доказів. *Advances in law: the view of domestic and foreign scholars* : International scientific conference. (Riga, Latvia. October 3–4, 2024). Riga : Baltija Publishing, 2024. P. 306–309. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-493-1-78>
7. Чередник Р. В. Юридичні технології підтвердження чинності документів на корпоративному рівні. *The Impact of Scientific Research on the*

Development of the Modern World : XLIV International scientific and practical conference. (Dubrovnik, Croatia, October 23-25, 2024). Dubrovnik, 2024. P. 113–116 URL: https://isu-conference.com/wp-content/uploads/2024/10/The_impact_of_scientific_research_on_the_development_of_the_modern_world_October_23_25_2024_Dubrovnik_Croatia.pdf

8. Чередник Р. В. Гармонізація з міжнародними стандартами як напрям удосконалення підтвердження чинності документів. *Відкрита наука сучасності: головна місія, напрями та інструменти, шлях і її розвиток* : за матеріалами: III Міжнар. наук.-практ. конф. (Вінниця-Відень, листоп. 2024) / ГО «Європ. наук. платформа»; НУ «Ін-т наук.-тех. інтеграції та співпраці». *Грааль науки : міжнар. наук. журнал*. Вінниця, 2024. № 45. С. 284–286. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.01.11.2024.034>

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	16
ВСТУП.....	17
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПІДТВЕРДЖЕННЯ ЧИННОСТІ ДОКУМЕНТІВ ЯК ОСОБЛИВОЇ ПРАВОВОЇ ПРОЦЕДУРИ.....	30
1.1. Методологічні засади дослідження підтвердження чинності документів.....	30
1.2. Легалізація у процедурно-процесуальному механізмі права.....	47
1.3. Юридичні технології та їх зв'язок із легалізаційною діяльністю.....	67
РОЗДІЛ 2. СФЕРИ ТА РІВНІ ПІДТВЕРДЖЕННЯ ЧИННОСТІ ДОКУМЕНТІВ.....	85
2.1. Публічна сфера підтвердження чинності документів.....	85
2.1.1. Внутрішньодержавний рівень.....	85
2.1.2. Зовнішньодержавний рівень.....	102
2.1.3. Міжнародні договори про правову допомогу, що усувають вимоги легалізації.....	117
2.2. Приватна сфера підтвердження чинності документів.....	126
2.2.1. Корпоративний рівень.....	126
2.2.2. Приватний нотаріат.....	141
2.3. Юридичні технології здійснення діяльності з підтвердження чинності документів.....	150
РОЗДІЛ 3. СВІТОВИЙ ДОСВІД У СФЕРІ ПІДТВЕРДЖЕННЯ ЧИННОСТІ ДОКУМЕНТІВ.....	163

3.1. Порівняльно-правовий аналіз процедур підтвердження чинності документів за законодавством країн романо-германської правової сім'ї.....	163
3.2. Особливості підтвердження чинності документів у країнах сім'ї загального права.....	182
3.3. Напрями вдосконалення процедур підтвердження чинності документів в Україні на основі міжнародного досвіду.....	196
ВИСНОВКИ.....	213
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	219
ДОДАТКИ.....	249

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВРУ – Верховна Рада України

ДСТУ – Державні стандарти України

ЕЦП – електронний цифровий підпис

ЄС – Європейський Союз

ЗВО – заклад вищої освіти

ЗУ – Закон України

КАС України – Кодекс адміністративного судочинства України

КЕП– кваліфікований електронний підпис

КЗпП України - Кодекс законів про працю України

КМУ – Кабінет Міністрів України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

Мін'юст України – Міністерство юстиції України

МОН України – Міністерство освіти і науки України

НПА – нормативно-правові акти

ПЧД – підтвердження чинності документів

США – Сполучені Штати Америки

ЦК України – Цивільний кодекс України

ЦНАП – Центр надання адміністративних послуг

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Однією з ключових умов розвитку України як правової та соціально орієнтованої держави є створення нових правових інститутів і вдосконалення чинних. Світовий ринок праці й освітні системи зазнають кардинальних змін. Міграція стає звичайним явищем для значної кількості людей, відкриваючи нові перспективи, але водночас породжує певні виклики. Однією з таких проблем є необхідність підтвердження чинності документів, що набуває особливої актуальності для громадян України, які змушені були змінити місце проживання через збройну агресію російської федерації. Відтак значущість визнання документів як у межах країни, так і за її кордонами постійно зростає. Окрім того, в сучасному суспільстві цифрові технології дедалі глибше проникають у всі сфери суспільного життя – як у публічну, так і приватну, що породжує потребу в юридичних технологіях, які дозволять підтверджувати чинність документів в умовах віддаленої взаємодії. На тлі євроінтеграційних процесів важливо адаптувати та гармонізувати юридичні технології з європейськими і міжнародними стандартами.

Юридичні технології підтвердження чинності документів є критично важливими для розвитку сучасного цифрового суспільства. Їх дотримання суб'єктами підтвердження чинності документів здатне забезпечити правовідповідність, захищеність прав і ефективність у взаємодії між приватними особами та державними установами, сприяючи сталому розвитку публічної та приватної сфер.

Тож представлене дисертаційне дослідження спрямоване на вирішення прогалини у правовому регулюванні процедури підтвердження чинності документів, яка раніше залишалася недостатньо розробленою як у доктринальному, так і в нормативному аспектах. Основні наявні підходи фрагментарні та розглядають його як формальну бюрократичну процедуру, без належного теоретичного осмислення його правової природи, суб'єктної складової та гнучкості юридичних підходів. Це дослідження не лише

розширює теоретичне поле, а й пропонує конкретні прикладні рішення, що здатні трансформувати як правову доктрину, так і правозастосовну практику у сфері підтвердження чинності документів.

Вдосконалення юридичних технологій підтвердження чинності документів, підписів, печаток і штампів, що їх скріплюють, є необхідним задля здійснення належної легалізації та надання юридичної сили документам для їх офіційного визнання в межах держави або за кордоном.

Окрім того, актуальність зазначеної теми зумовлена низкою прогалин і практичних конфліктів, що виникають під час підтвердження чинності документів як на національному, так і на міжнародному рівнях. Зокрема, не існує єдиного підходу до визнання електронних документів, що створює труднощі у правозастосуванні. Часто виникають ситуації, коли документи, оформлені в цифровому форматі відповідно до чинного законодавства однієї держави, не мають юридичної сили в іншій через відсутність узгоджених технічних або правових стандартів. Тож активне впровадження цифрових технологій вимагає створення ефективних правових механізмів для визнання електронних документів у транскордонному просторі.

Труднощі при підтвердженні чинності документів, прикладом, при легалізації доказів, ускладнюють доступ до правосуддя, адміністративних послуг тощо. У цифровому середовищі ці проблеми посилюються через недосконалість електронних засобів автентифікації.

Широке коло питань, пов'язаних із дослідженням окремих аспектів підтвердження чинності документів, перебували в полі зору багатьох українських та іноземних науковців, а саме – Дж. Агасі, Н. В. Атаманової, Д. Воткінса, Д. Галігана, О. С. Гиляки, Г. О. Головач, Т. В. Гончарук, С. Д. Гусарєва, М. В. Дзевелюк, Т. О. Дідича, В. В. Дудченко, В. В. Завальнюка, Л. І. Заморської, А. В. Званчука, М. Макконвілла, М. С. Мельниковича, Ю. М. Оборотова, О. В. Пасечник, О. В. Петришина, П. М. Рабіновича, Р. І. Радейка, М. В. Савчина, Д. І. Сірохи, К. Сміта,

І. О. Соколової, С. Такеми, С. Я. Фурси, Г. Харта, М. В. Цвіка, В. М. Шаповала та інших.

Вагоме значення для всебічного розкриття предмету дослідження мали праці: Б. Дж. Гіббітса, Н. О. Левицької, Д. Г. Манька, І. І. Онищука, К. Трантера, І. Д. Шутака (при аналізі питань, пов'язаних з обґрунтуванням вихідних засад юридичної техніки і юридичних технологій); Г. С. Дьомкіної, К. В. Ебботта, Т. В. Журенок, О. Я. Коваль, Р. Кеохейна, Е. Моравчика, С. Шлаусса (при аналізі питань, пов'язаних із визначенням особливостей легалізаційної діяльності) та інших.

Зазначені вчені зробили вагомий внесок у визначення таких категорій як юридичні технології, юридична техніка, легалізація та її види, а також фундаментальних понять юридичної науки, як-от: право, законодавство, нормотворення, праворозуміння і т. д. Водночас більшість наукових розробок лише фрагментарно торкаються питань підтвердження чинності документів як різновиду легалізаційної діяльності та не зосереджують увагу на юридичних технологіях у цій сфері. Окрім того, науковці та юристи-практики, як правило, концентруються виключно на публічно-правових аспектах підтвердження чинності документів. Проте, на нашу думку, приватно-правові аспекти цієї проблематики відіграють вагому роль у розвитку міжнародного документообігу та представляють особливий науковий інтерес.

Означені обставини обумовлюють актуальність і затребуваність загальнотеоретичного дослідження юридичних технологій підтвердження чинності документів, враховуючи як публічно-правову, так і приватну сферу юридичної діяльності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано в рамках наукових досліджень Національного університету «Одеська юридична академія» у контексті теми: «Правове та соціальне життя України у людиноцентристському вимірі в цифрову еру» на 2021–2025 рр. (державний реєстраційний номер 0122U000266), а також у рамках плану науково-дослідницької роботи кафедри

загальної теорії права та держави Національного університету «Одеська юридична академія» – «Право і держава ХХІ століття: генезис, сучасність, перспективи» на 2021–2025 рр.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є комплексний теоретико-правовий аналіз юридичних технологій здійснення такого виду легалізації як підтвердження чинності документів, їх ролі в сучасній українській юриспруденції та юриспруденції зарубіжних країн.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *завдання*:

- визначити методологічні засади дослідження підтвердження чинності документів;
- розкрити правову природу легалізації в аспекті процедурно-процесуального механізму права;
- охарактеризувати юридичні технології та встановити їх зв'язок із легалізаційною діяльністю;
- проаналізувати публічну сферу підтвердження чинності документів на внутрішньодержавному і зовнішньодержавному рівнях;
- визначити роль міжнародних договорів про правову допомогу, що усувають вимоги легалізації;
- охарактеризувати приватну сферу підтвердження чинності документів, зокрема, на корпоративному рівні та в діяльності приватного нотаріуса;
- проаналізувати юридичні технології підтвердження чинності документів;
- здійснити порівняльно-правовий аналіз процедур підтвердження чинності документів за законодавством країн романо-германської правової сім'ї;
- виявити особливості підтвердження чинності документів у країнах сім'ї загального права;
- виокремити напрями вдосконалення процедур підтвердження чинності документів в Україні на основі міжнародного досвіду.

Об'єктом дослідження є юридична діяльність.

Предметом дослідження є юридичні технології підтвердження чинності документів у приватній та публічній сферах.

Методи дослідження. Задля виконання поставлених завдань використовувався методологічний інструментарій із залученням різних теоретичних принципів, підходів і методів до предмета дослідження, що уможливило досягнути його в повному обсязі та з креативністю підійти до розгляду актуальних проблем. Відтак концептуальний рівень методології дослідження юридичних технологій підтвердження чинності документів представлено принципами міждисциплінарності, плюралізму, інтерсуб'єктивності та додатковості, які задають загальний напрям та складають основу цього дисертаційного дослідження, а також такими методологічними підходами як антропологічним, герменевтичним, аксіологічним, діяльнісним, діалектичним і системним.

Антропологічний підхід дозволив проаналізувати легалізацію як правову процедуру, орієнтовану на задоволення інтересів осіб (підрозділ 1.2). Герменевтичний підхід відіграв ключову роль при інтерпретації нормативних і доктринальних приписів, які регулюють цю сферу діяльності, а також допоміг в аргументації положень, що стосуються наукової новизни дослідження (розділи 2, 3).

Аксіологічний підхід використовувався для здійснення перевірки щодо того чи відповідають правові акти (як нормативні, так і індивідуальні) заявленим сучасним ціннісним орієнтирам у праві, чи може спрацювати певна пропозиція щодо удосконалення юридичних технологій підтвердження чинності документів, зважаючи на важливі розбіжності між різними правовими системами (розділ 3).

Діяльнісний підхід допоміг зосередитися на тому як право функціонує в реальних суспільних відносинах, адже юридичні технології підтвердження чинності документів мають бути ефективно реалізовані (підрозділи 1.3, 2.3).

Діалектичний підхід дав можливість виявити закономірності формування юридичних технологій у праві, а також розглянути підтвердження чинності документів як результату розвитку легалізаційної діяльності (підрозділи 1.2 та 1.3). Складовим компонентом зазначеного підходу стали методи формальної логіки, які забезпечили об'єктивність аналізу та встановлення взаємозв'язків між правовими явищами. Завдяки логіці можна чітко визначити критерії чинності документів, мінімізуючи правову невизначеність і можливі суперечності при правозастосуванні (підрозділ 2.3).

Системний підхід уможливив розглянути предмет дослідження не як окремий елемент, а як єдину систему, комплекс взаємопов'язаних між собою частин, що взаємодіють між собою і навколишнім середовищем. Системний підхід також використовувався при розробленні понятійних проблем, пов'язаних із підтвердженням чинності документів (підрозділ 1.3, розділ 2).

Серед загальнонаукових методів увагу було приділено таким методам як індукція, дедукція, аналіз і синтез, аналогія, абстрагування, прогнозування. Відтак здійснення аналізу становлення та розвитку підтвердження чинності документів, а також висновки та пропозиції дослідження, сформовано шляхом залучення методів дедукції й індукції (вступ, підрозділи 1.3, 2.3, висновки). Зокрема, за допомогою індукції встановлено конкретні випадки у сфері підтвердження чинності документів задля виявлення закономірностей і загальних рис. Індуктивний метод допоміг дійти загальних висновків у дослідженні та сформулювати положення стосовно наукової новизни. Метод аналогії застосовувався в процесі визначення процедури легалізації у процедурно-процесуальному механізмі права; дослідження підтвердження чинності документів – як у контексті публічно-правових відносин (як-от державна реєстрація нормативно-правових актів, легалізація доказів), так і правової процедури, яка має місце в приватно-правовій сфері (корпоративні правовідносини, приватний нотаріат) (підрозділи 2.1, 2.2).

Абстрагування дозволило спростити складні юридичні категорії для полегшення їх розуміння, наприклад, при співставленні понять «юридична

технологія» та «юридична техніка» (підрозділ 1.3). За допомогою методу прогнозування виявилось можливим уявити наслідки ухвалення правових положень у сфері підтвердження чинності документів, ефективність юридичних технологій і планування результатів дослідження, враховуючи наявні у праві тенденції, що дозволить підтримувати адаптивність правової системи (підрозділ 3.3).

Застосовувалися також і міждисциплінарні методи, зокрема, соціологічний та аксіоматичний. Соціологічний метод дає змогу відійти від формального регулювання права, забезпечуючи його відповідність актуальним суспільним потребам. Цей метод сприяв комплексному розгляду юридичних технологій підтвердження чинності документів, дозволяючи враховувати не лише юридичні аспекти, а й соціальні реалії, що формують практику їх використання. Використання аксіоматичного методу стало потужним інструментом для наукової реконструкції окремих компонентів формалізації правових конструкцій та практичної оптимізації процедур підтвердження чинності документів. Його застосування дозволило встановити прогалини в чинних алгоритмах та створити основу для забезпечення правової визначеності механізмів обігу документів.

Окрім того, у дослідженні було використано певні спеціально-наукові методи юридичних наук. Порівняльно-правовий метод постав ключовим при виявленні подібностей і відмінностей підтвердження чинності документів у правових системах різних країн з метою виявлення особливостей у цій сфері (підрозділи 3.1, 3.2). Використання історико-правового методу дозволило дослідити становлення й розвиток інституту підтвердження чинності документів, а також виявити світові тенденції у цій сфері, враховуючи досвід зарубіжних країн (підрозділи 1.2, 3.3). Застосування формально-юридичного методу дозволило порівняно відособлено й конкретно розглянути юридичні технології підтвердження чинності документів, відокремивши предмет дослідження від суміжних категорій (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 2.3).

Нормативною основою дослідження є: Європейська конвенція про скасування легалізації документів, складених дипломатичними агентами чи консульськими посадовими особами від 07.06.1968; Конвенція, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів від 05.10.1961; Конституція України; норми Законів України, що регламентують процедури з підтвердження чинності документів («Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про вищу освіту», «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» та ін.); Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади» від 28.12.1992 №731; Методичні рекомендації щодо проведення правової експертизи проектів нормативно-правових актів, схвалені Постановою колегії Міністерства юстиції України від 21.11.2000 р. № 41; Наказ Міністерства юстиції України «Про вдосконалення порядку державної реєстрації нормативно-правових актів в органах юстиції та скасування рішення про державну реєстрацію нормативно-правових актів» від 12.04.2005 № 34/5; Наказ Міністерства освіти і науки України «Деякі питання визнання в Україні іноземних документів про освіту» від 05.05.2015 № 504 та інші нормативні акти вітчизняного й зарубіжного законодавства.

Емпіричною основою дослідження є міжнародна та вітчизняна політико-правова публіцистика, аналітичні матеріали і довідкові видання.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням, яке присвячено юридичним технологіям підтвердження чинності документів у публічній і приватній сферах. Новизну дослідження конкретизовано в таких положеннях: **уперше:**

- здійснено класифікацію юридичних технологій підтвердження чинності документів, згідно з якою слід виокремлювати: 1) загальні юридичні технології: технологія концептуального оцінювання документа,

технологія системно-юридичного оцінювання, технологія юридико-технічного оцінювання; 2) спеціальні юридичні технології: технологія змістовного аналізу документа (визначення юридичної природи документа, встановлення законності, формально-логічний аналіз, юридико-герменевтичний аналіз), технології формального аналізу документа (встановлення відповідності структурних правил, встановлення дотримання реквізитних і процедурних правил та мовленнєвий аналіз) та юридичні технології формалізації результатів перевірки чинності документа (підготовка завірчого напису, реєстрація й облік, а також видача документа із засвідчувальними елементами);

- сформульовано поняття «юридичні технології спростування актів підтвердження чинності документу», під якими слід розуміти здійснювану спеціальним суб'єктом процедуру анулювання раніше виданих легалізаційних актів підтвердження у зв'язку з виявленням правових помилок або невиконанням законодавчих вимог з боку первинного суб'єкта легалізації, що призводить до втрати або обмеження раніше наданих прав;
- запропоновано внести зміни до чинного законодавства України та викласти п. 9 ч. 1 ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» у такій редакції: «посвідчувати вірність паперових або електронних копій паперових документів або виписок з них і паперових копій електронних документів у справах, які він веде, крім випадків, якщо законом встановлено інший обов'язковий спосіб посвідчення копій документів»;
- обґрунтовано напрями розвитку процедур підтвердження чинності документів, а саме: децентралізація системи управління у сфері підтвердження чинності документів; впровадження електронних систем, що дозволяє здійснювати підтвердження чинності документів; актуалізація приватно-правової сфери; гармонізація з міжнародними

стандартами; детальна регламентація процедур підтвердження чинності документів з урахуванням юридичних технологій їх здійснення;

удосконалено:

- поняття «підтвердження чинності документів» як особливий вид легалізаційної діяльності, яка здійснюється спеціальними суб'єктами, наділеними публічно-правовими або приватно-правовими повноваженнями з питань підтвердження чинності документів, печаток, штампів і підписів, що їх скріплюють, статусу підписантів документу з метою валідизації їх юридичної сили на внутрішньодержавному чи міжнародному рівнях;
- підходи до розуміння міжнародних договорів про правову допомогу, що усувають вимоги легалізації, – вони представляють собою особливу форму міжнародного співробітництва, засновану на довірі між державами та принципі взаємного визнання документів без необхідності легалізації, бо відмова від підтвердження чинності документів між деякими країнами свідчить про надійну і визнану систему документообігу;
- підходи до співвідношення таких форм підтвердження чинності документів як визнання іноземних документів про освіту та апостилювання, відповідно до яких визначається, що апостилювання іноземних документів про освіту є одним із складових етапів процедури їх визнання, який допомагає здійснити перевірку автентичності поданих документів, а саме – перевірку достовірності факту навчання й отримання освітнього документа;
- поняття «державна реєстрація нормативно-правових актів», під якою слід розуміти правову процедуру, що полягає в проведенні правової експертизи нормативно-правового акта щодо встановлення його правовідповідності, зі складанням, погодженням і затвердженням відповідного висновку та занесенням зазначеного нормативно-правового акта до державного реєстру, – така діяльність є однією із форм підтвердження чинності документів внутрішньодержавного рівня;

- поняття «легалізаційний акт», під яким слід розуміти юридичний документ, виданий уповноваженим суб'єктом в законних інтересах зацікавленої особи, що містить у собі фіксацію возведення певних об'єктів у стан, який відповідає чинному законодавству;

набули подальшого розвитку:

- вихідні засади розуміння такої загальнотеоретичної категорії як «правовідповідність», яка в процесі підтвердження чинності документа засвідчує узгодженість зі встановленими вимогами і стандартами, передбаченими міжнародно-правовими актами, Конституцією та чинним законодавством держави, усталеною судовою практикою, а також загальноправовими принципами;
- положення про легалізацію в приватно-правовій сфері (корпоративні правовідносини, приватний нотаріат, адвокатура) як процедуру забезпечення правовідповідності документів і встановлення правомірності діяльності або належного статусу будь-яких суб'єктів, що спрямована на реалізацію публічних і приватних інтересів, забезпечує правову ясність і передбачуваність;
- положення про роль перекладача, носія компетентної правосвідомості у сфері підтвердження чинності документів як експертного (наявність освіти, спеціальних знань і вмінь) учасника легалізаційної діяльності, який виконує не лише лінгвістичну функцію, але й відіграє важливу роль у легалізації документів, здійснюючи, як правило, переклад відповідно до вимог країни, яка приймає документ;
- підходи до використання результатів порівняльно-правового аналізу в процедурах підтвердження чинності документів за законодавством і правозастосовною практикою окремих країн континентального й загального права – щодо врахування історичних традицій, звичаїв, прецедентів і спеціалізованих актів, які можуть стати підґрунтям для модифікації вітчизняного законодавства у зазначеній сфері.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані висновки дослідження можуть використовуватися:

- у науково-дослідній роботі – для подальшого поглиблення знань про легалізацію як правову процедуру та сутність юридичних технологій у приватній і публічній сферах;
- у правотворчості – при модернізації чинного законодавства України в контексті питань підтвердження чинності документів та організації правовідповідного документообігу;
- у правозастосовній діяльності – під час здійснення процедур легалізації певних об’єктів спеціально вповноваженими суб’єктами;
- у навчальному процесі – при проведенні занять із навчальних дисциплін: «Загальнотеоретична юриспруденція», «Порівняльне правознавство», «Методологія юриспруденції», «Юридична техніка й технології», «Легалізація у правовій сфері» а також у процесі підготовки навчальної та навчально-методичної літератури із зазначених дисциплін.

Апробація результатів дисертації. Основні положення результатів дисертаційного дослідження, сформульовані узагальнення і висновки обговорено на засіданнях кафедри загальної теорії права та держави Національного університету «Одеська юридична академія», а також оприлюднено на таких міжнародних конференціях: International scientific conference «Advances in law: the view of domestic and foreign scholars» (Рига, Латвія, 3–4 жовтня 2024 р.); XLIV International scientific and practical conference «The Impact of Scientific Research on the Development of the Modern World» (Дубровник, Хорватія, 23–25 жовтня 2024 р.); III Міжнар. наук.-практ. конф. «Відкрита наука сучасності: головна місія, напрями та інструменти, шлях і її розвиток» (Вінниця-Відень, листопад 2024 р.).

Публікації. Основні положення і висновки дисертації знайшли своє відображення в 5 статтях, опублікованих у наукових фахових періодичних виданнях з юридичних наук (одна з яких – у зарубіжному фаховому виданні),

а також у 3 тезах доповідей на міжнародних (1 науковій та 2 науково-практичних) конференціях.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, поділених на 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатка. Загальний обсяг дисертації становить 250 сторінок, із них: анотація – 12 сторінок, основний текст – 206 сторінок, список використаних джерел містить 244 найменування і розміщений на 30 сторінках, додатки – на 2 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПІДТВЕРДЖЕННЯ ЧИННОСТІ ДОКУМЕНТІВ ЯК ОСОБЛИВОЇ ПРАВОВОЇ ПРОЦЕДУРИ

1.1. Методологічні засади дослідження підтвердження чинності документів

Кожен правовий дослідницький проєкт починається з теоретичної основи або основ, незалежно від того сформульовані вони чи ні. Теоретичне підґрунтя проєкту визначає, як право концептуалізується в проєкті, що, у свою чергу, визначає, які дослідницькі питання вважатимуться значущими або корисними, які дані досліджуватимуться і як вони аналізуватимуться (метод). Часто ці рішення приймаються несвідомо ... Цитуючи Р. Краєра, дослідники Д. Уоткінс і М. Бертон приходять до висновку, що незалежно від того, усвідомлює дослідник це чи ні, його «світогляд» впливатиме на кожен аспект його дослідження, і не в останню чергу на вибір методу [242, с. 1].

Мета даного правового дослідження може бути досягнута лише за допомогою відповідної теоретичної основи. Задля розкриття правової природи та сутності юридичних технологій підтвердження чинності документів необхідним є розробка методологічного інструментарію, застосування якого забезпечить комплексність та глибину предмету дослідження.

У цілому дуже слушними є висновки С. Тхекема в дослідженні: «Теоретичні та нормативні засади правових досліджень: застосування теорії на практиці», де стверджується, що правильне розуміння цінностей, що діють у праві, повинно ґрунтуватися на розумінні фактичного та інституційного контекстів права. Чітке формулювання нормативних стандартів і приділення більшої уваги аргументам, що підтримують нормативні судження про право, є важливими для якості правових досліджень. Однак це не повинно змушувати правознавців забувати про тісний зв'язок між їхньою описовою роботою з права та оцінками, які вони дають» [236].

Актуальні загальнотеоретичні дослідження характеризуються певною комплексністю, адже «...епоха постмодерну переформатувала координати науки, ламаючи ще донедавна міцні мури наукових фортець, відкриваючи шляхи міждисциплінарного досягнення складної взаємопов'язаної і взаємодіючої реальності», – зазначає А. Ф. Крижановський [66]. Тож, сучасна постмодерністська наукова парадигма дозволяє брати за основу як теоретичну, так і нормативну базу в правовому контексті задля забезпечення повноти та об'єктивності різноманітних дослідницьких питань.

«Методологічне мислення» має основоположне значення для дослідників права. Розробка «методологічної стратегії» надає дослідженню систематичність та структурованість, що дозволяє уникнути хаотичності при вивченні правових феноменів, а також підвищує ефективність та результативність наукового дослідження.

«Методологічне мислення означає ретельне формулювання дослідницьких питань і вибір відповідного методу або комбінації методів, здатних генерувати релевантні дані для відповіді на ці питання. Це динамічний, циклічний процес [224, с. 8].

В. В. Дудченко зазначає: «Сучасні дослідники розмірковують щодо того, якої методології необхідно дотримуватися у правознавстві? Така постановка питання є проблемою встановлення того, з чого складається правова реальність і яким чином можливо її пізнати» [34, с. 11]. Поточна дискусія серед правників здебільшого стосується питання про те, чи існує один правильний метод, чи існує плюралізм методів у правовій науці, що означає, що вибір методу залежить від питання, на яке потрібно відповісти. Загальний погляд схиляється до останнього [215].

Загалом, методологія досліджує загальну систему прийомів, способів, операцій пізнання і перетворення дійсності. Кожна сфера людської діяльності має разом з універсальними і специфічними особливостями й відповідну методологію. Специфічними особливостями наділена і методологія науки — сфери розумової діяльності людства [160, с. 49]. Методологію юридичної

науки визначають «як систему принципів і способів організації та здійснення теоретико-пізнавальної юридичної діяльності в царині досліджень державно-правової дійсності, а також вчення про цю систему» [104, с. 35].

В. В. Ковальчук, Л. М. Моїсєєв зазначають: «В загальному плані розрізняють філософську і спеціально-наукову методологію. Остання, у свою чергу, поділяється на два рівні – це загальнонауковий і конкретно-науковий [59, с. 29].

Представники одеської школи права також виділяють два рівні методології. Так, Ю. М. Оборотов підкреслював: «Саме в методологічному інструментарії закріплюються два рівні сучасної юридичної методології, а саме концептуальний та інструментальний, що дозволяє глибше проникнути в питання формування й використання методологічного арсеналу всієї юриспруденції. На цьому тлі розкривається зміна парадигм у вимірі права і держави, а плюралістична картина правового і державного буття забезпечується різноманіттям методологічних підходів як стратегій юридичних досліджень» [93, с. 6].

В. В. Дудченко в цьому аспекті зазначає: «Концептуальним підходом можна вважати побудовану на гранично загальних (філософських) категоріях світоглядну аксіоматичну ідею (засаду), яка постулює загальну стратегію дослідження, відбір досліджуваних фактів та інтерпретацію результатів дослідження. Серед таких підходів можна вирізнити, зокрема, діалектичний, метафізичний, матеріалістичний, ідеалістичний, гностичний, агностичний, антропологічний, потребовий, персоналістичний (людиномірний), комунітарний (колективістський), комунікативний, герменевтичний, синергетичний» [36, с. 248].

Тож, вбачається, що залучення різних теоретичних принципів, підходів та методів до предмета дослідження дозволить досягнути його в повному обсязі, креативно підійти до розгляду актуальних проблем у сфері підтвердження чинності документів та таким чином уникнути упередженості при цьому. Враховуючи зазначене, доцільним є приділення уваги постнекласичній

парадигмі методології юриспруденції з її характерними особливостями та відповідним інструментарієм.

Концептуальний рівень методології представлений принципами, які задають загальний напрям та є основою даного дисертаційного дослідження, а також методологічними підходами. Основоположними принципами, на підставі яких розкривається природа юридичних технологій підтвердження чинності документів є принципи міждисциплінарності, плюралізму, інтерсуб'єктивності та додатковості.

З цього приводу у зарубіжній науці зазначається, що «принцип – це основне правило, закон або доктрина. Він стосується закону чи правила, якого слід або зазвичай слідує» [227].

Відтак, одним з основних принципів, яким пронизана постнекласична парадигма юриспруденції є принцип міждисциплінарності. Даний принцип представляє собою інтеграцію знань, способів, методів та підходів для всебічного дослідження правових явищ. Тут варто зазначити про те, що «присвоєння та використання знань інших наук відбувається шляхом так званої юридизації пізнавальних засобів інших наук і формування нових юридичних дисциплін на стиці юриспруденції та суміжних наук» [34, с. 11].

За Ю. Цуркан-Сайфуліною: «Освоєння методів і результатів інших наук було й залишається важливим напрямом та істотним джерелом розвитку юридичної науки» [169, с. 262]. Наприклад, якщо розглядати взаємодію теорії держави і права та методологію юриспруденції, вбачається, що ці дві галузі юридичного знання мають глибокий внутрішній зв'язок та взаємовплив. Теорія держави та права формує понятійно-категоріальний апарат та розкриває природу та функції держави й права. Водночас методологія юриспруденції забезпечує наукову інструменталізацію дослідження цих явищ, визначаючи підходи, методи, засоби та прийоми, що використовуються у вивченні правової реальності.

Таким чином, міждисциплінарний принцип у вивченні державно-правових явищ уможливорює більш ширший аналіз, ніж це можливо з точки

зору однієї дисципліни. Методологічний інструментарій інших дисциплін дозволяє «нестандартно» підійти до розгляду юридичних технологій підтвердження чинності документів у приватній та публічній сферах. Для встановлення юридичних технологій підтвердження чинності документів інтерес представляють здобутки криміналістики, інформаційних технологій, соціології, психології та ін. наукових дисциплін. Розглядаючи галузеві правові дослідження, вбачається, що інститут легалізації набуває нових характеристик.

Тут згадаємо відому роботу англійського філософа і теоретика права Г. Харта «Поняття права», в якій автор акцентував увагу: «Юрист сприйматиме цю книгу як есе з аналітичної юриспруденції, оскільки вона присвячена з'ясуванню загальних рамок правової думки, а не критиці права чи правової політики». Водночас, Харт додає, що незважаючи на те, що книга присвячена аналізу, її також можна розглядати як есе з дескриптивної соціології, адже припущення, що дослідження значень слів просто проливає світло на слова, є хибним. Багато важливих відмінностей між типами соціальних ситуацій чи відносин, які не є очевидними одразу, можна найкраще виявити, дослідивши стандартне вживання відповідних виразів і те, як вони залежать від соціального контексту, який сам по собі часто залишається невизначеним» [211]. У цьому зв'язку можна виснувати, що для того, щоб зробити всебічні оцінки та рекомендації, подекуди потрібний міждисциплінарний аналіз доктринальних, соціально-правових та філософсько-правових досліджень.

Наступним принципом, який покладено в основу дослідження є принцип плюралізму.

Сутнісно-правовий аспект обґрунтування правового плюралізму пов'язаний з розумінням права як феномену, що не обмежується державно-владними нормативними приписами та допускає існування відносно автономних правових систем, створених різними соціальними групами [76, с. 27]. «Ціннісно-нормативне праворозуміння підтверджує доцільність правового плюралізму, обґрунтовуючи необхідність співіснування в рамках права цінностей і соціально значущих правових приписів», – акцентує увагу

Д. Г. Манько [80, с. 49]. Правовий плюралізм зорієнтований на забезпечення дієвості правових досліджень, оскільки суб'єкт їх здійснення має враховувати існування різних типів праворозуміння при вивченні державно-правових явищ.

У сучасному світі наявна велика кількість організацій як у публічно-правовій, так і в приватній сфері суспільних відносин, де наявне власне правове регулювання. Такий правопорядок впливає на дослідження правових процедур у сфері підтвердження документів. Принцип плюралізму дозволяє врахувати якомога більшу кількість існуючих поглядів до актуальних проблем у сфері підтвердження чинності документів, а відтак прийти до власних обґрунтованих висновків щодо розвитку та значення юридичних технологій.

Наступним принципом, який задає стратегію дослідження є принцип інтерсуб'єктивності. М. С. Мельникович відносно даного принципу зазначає: «Концепції цього способу характеризуються тим, що існують певні спроби подолати характерне для класичної філософії права протистояння об'єкта і суб'єкта, буття і свідомості, іншими словами прагнуть до урахування об'єктивних умов та ідеї права у процесі створення і застосування законів. Принцип інтерсуб'єктивності характеризується тим, що сенс права розкривається у взаємодії суб'єктів (хоча би двох , а в принципі – усіх) [84].

А. Васильченко в цьому аспекті виснує, що «...набуття приватними змістами інтерсуб'єктивного статусу вимагає, по-перше, певної міжособистісної взаємодії і, по-друге, відмови від об'єктивістського підходу та від екстенсійної мови висловлення» [10, с. 31].

Право часто розуміють як елемент мовної та культурної комунікації, хоча й формалізованої. Відповідно, сенс права розкривається шляхом взаємодії суб'єктів. У процесі підтвердження чинності документів варто враховувати взаємодію всіх її учасників, зокрема суб'єктів здійснення правотворчості та безпосередньо правозастосування. Такий підхід дозволяє враховувати точки зору всіх учасників правової процедури, що позитивно впливає на обґрунтованість правових рішень. Окрім того, результати здавалося б однієї й

тієї ж юридичної діяльності може суттєво відрізнитися при зміні будь-якого її елемента. Особливо, що стосується суб'єкта її здійснення.

Тож, застосування принципу інтерсуб'єктивності характеризується осмисленням предмета дослідження з врахуванням різноманітних концепцій, підходів та методів, що сприяє виокремленню особливостей підтвердження чинності документів як виду легалізації.

Окрему увагу варто приділити принципу додатковості, який відіграє важливу роль у процесі наукового пізнання, оскільки передбачає взаємне доповнення різних підходів до вивчення наукових феноменів. Зазначений принцип орієнтований на охоплення всієї складності об'єкта правового пізнання – зокрема таких аспектів, які можуть виявляти функціональну суперечливість або методологічну несумісність. Відтак лише за умови додаткового застосування різних правових підходів та методів можливо досягти цілісного і глибокого розуміння правових явищ та процесів.

«Принцип додатковості передбачає, що для відтворення в знаковій системі цілісного явища необхідні взаємовиключні, додаткові класи понять. Наприклад, сутність деяких правових інститутів держав так званого «третього світу» неможливо досягнути, керуючись тільки теоретичними уявленнями, виробленими європейською наукою» [64, с. 33].

Підтвердження чинності документів здійснюється як у приватній, так і в публічній сферах. Ці сфери подекуди мають свої специфічні базові принципи та вимоги. Відтак органи державної влади та їх посадові особи мають діяти за принципом – «дозволено лише те, що прямо визначено законом», натомість реалізація прав та інтересів в приватно-правовій сфері здійснюється за принципом «дозволено все, що прямо не заборонено законом».

Відповідно, для ефективного застосування юридичних технологій підтвердження чинності документів необхідна комплексна методологія, і саме принцип додатковості тут сприяє поєднанню різних підходів та знаходження «універсальних» інструментів. Це сприяє всебічній перевірці відповідності

документа як правовим нормам країни походження, так і міжнародним усталеним принципам та стандартам.

Зазначені методологічні принципи сприяють інтеграції теоретичних знань з практичними потребами та формують базу для подальшого вибору підходів.

Як слушно зазначає А. О. Фальковський: «Підходи, у відповідності до парадигми, котра визначає постановку певної наукової проблеми, розкривають загальну спрямованість дослідження та інтерпретацію отриманих результатів. Парадигма безпосередньо впливає на відбір підходів, водночас, відбувається й зворотній зв'язок. Адже за допомогою підходів, що визначають стратегію дослідження та інтерпретацію отриманих результатів, може проходити становлення нової парадигми» [159, с. 57]. «Методологічний підхід – це комплекс основних вихідних установок, включаючи певне початкове уявлення про досліджуваний об'єкт, а також обумовлені цими уявленнями стратегія, тактика і методи дослідження. Це принципова методологічна орієнтація дослідника, точка зору, з якої розглядається об'єкт дослідження (спосіб визначення об'єкта), принципи і поняття, які керують загальною стратегією дослідження. Методологічний підхід є одним із головних компонентів парадигми і розглядається як «ансамбль» взаємозалежних наукових методів», – відмічається у науковій літературі [104, с. 50].

До методологічних підходів, використання яких дозволяє отримати необхідну інформацію щодо природи юридичних технологій підтвердження чинності документів у публічній та приватній сферах, відносяться наступні: антропологічний, герменевтичний аксіологічний, діяльнісний, діалектичний та системний.

Проблеми, з якими стикаються як заінтересовані суб'єкти, так і органи здійснення легалізаційної процедури безпосередньо виводять до концептуальних засад антропологізації сучасного права. Саме тому вагоме значення має застосування антропологічного підходу до предмета дослідження.

У контексті розгляду юридичної антропології та типології сучасного праворозуміння В. В. Завальнюк зазначає: «Представниками різноманітних напрямків відродженого природного права активно використовується антропологічний принцип права, який становить основу методологічного фундаменту обґрунтування прав і свобод людини в сучасному світі. Найбільш важливими для будь-якого дослідника у цих концепціях є питання: а) яким є специфічний характер прав людини щодо права взагалі; б) яку позицію щодо природи людини слід зайняти, щоб уможливити концепцію прав людини. Усі вони виходять із розуміння права як одного з визначальних вимірів людського буття, «природи людини». Для такого підходу характерним є осмислення прав людини як умов можливості здобуття і здійснення нею всіх інших прав, тобто умов можливості реалізації себе як людини. За своєю суттю це трансцендентальні права, і в цьому сенсі (і тільки в цьому) ідея права людини може і повинна розглядатися як ідея універсальна, що трансцендентує просторово-часові виміри людської історії та культури» [49, с. 16].

Тож, антропологічний підхід включає в себе соціальні, культурні та психологічні аспекти, які впливають на дослідження поведінки осіб при здійсненні своїх інтересів через підтвердження чинності документів у приватній та публічних сферах. Антропологічний підхід дозволяє оцінити відповідність юридичних документів фундаментальним принципам прав людини і громадянина. Даний підхід допомагає проаналізувати, яким чином норми права у сфері підтвердження чинності документів впливають на правову реальність людей, їхні можливості та обмеження. Це, у свою чергу, забезпечує більш глибоке розуміння ефективності правових інструментів у захисті прав та інтересів громадян з питань визнання, дозволу, підтвердження, узаконення визначених об'єктів, суб'єктів та дій.

Окрім того, антропологічний підхід впливає на «дотримання балансу» легальності та легітимності. Мається на увазі, що при такому підході можливим вбачається видання таких юридичних документів (при здійсненні як правотворчої, так і правореалізаційної діяльності) у сфері легалізації, які не

тільки формально закріплюють права, але й фактично сприяють їх реалізації на практиці.

Наступний підхід, що постулює загальну стратегію дослідження – герменевтичний. У дослідженні К. Сміт «Перепиті герменевтичної парадигми у вивченні права: традиція, форми життя та метафора», юридична герменевтика представлена як справжня наукова парадигма. Вона є локусом професійної прихильності, тобто загальноприйнятого погляду на природу юридичного судження. Автор зазначає: «Герменевтичний підхід до права був розроблений такими вченими, як Карл Ларенц, Йозеф Ессер і Карл Енгіш, тоді як розробкою аналітичної герменевтики, що поєднує філософію пізнього Вітгенштайна і герменевтику, займалися, серед інших, Ауліс Аарніо і Ота Вайнбергер. Саме завдяки цим авторам герменевтичний підхід став загальноприйнятим у теорії права» [234, с. 21, 35].

В. В. Дудченко, М. Р. Аракелян та В. В. Завальнюк, досліджуючи герменевтику права, акцентують увагу: «Людина, однак, є складною (тілесно-душевно-духовною) амбівалентною істотою, і її поведінка не зумовлена цілковито каузальною детермінацією. На життєдіяльності людини впливає і її духовна свідомість із властивими дух власними законами виникнення, розвитку і функціонування. Саме цього духовного складника природи людини й не враховує емпірична наука, проте враховує нормативна етика у тому числі й герменевтика. Саме на підставі цього урахування герменевтика є методом «наук про дух». Відмінність духу від природи укорінена у свободі. Ця відмінність – фундаментальна» [30, с. 20].

Застосування філософської герменевтики зумовлено необхідністю осмислення змісту положень, які розкривають сутність юридичних технологій підтвердження чинності документів у приватній та публічних сферах. Герменевтичний підхід відіграє ключову роль при інтерпретації нормативних та доктринальних приписів, які регулюють дану сферу діяльності, а також допомагає аргументувати положення, які стосуються наукової новизни дослідження.

Окрім герменевтичної підстави осмислення юридичних технологій підтвердження чинності документів як правового феномену, слід враховувати й аксіологічні аспекти. Відповідно, тут не обійтися без застосування аксіологічного підходу.

О. С. Мельничук зазначає, що для сучасної загальнотеоретичної юриспруденції звернення до ціннісних аспектів буття права є однією з найбільш яскравих тенденцій. Це пояснюється тим, що розгляд права винятково з позицій нормативності звужує сприйняття правової реальності, перетворює право на автономну, відірвану від реального життя систему нормативів [85, с. 53]. М. В. Серебро в цьому аспекті акцентує увагу: «Правовий закон та правова держава – це правові цілі-цінності реального закону та держави. В такій аксіологічній площині співвідношення належного та сущого виражає ідею необхідності постійного удосконалення практично складених та реально діючих форм позитивного права та держави, які, як явища історично мінливої дійсності, розділяють її досягнення та недоліки та завжди далекі від ідеального стану [145, с. 56–57].

Аксіологічний підхід допомагає здійснити перевірку того чи відповідають правові акти (як нормативні, так й індивідуальні) заявленим сучасним ціннісним орієнтирам у праві, чи може спрацювати певна пропозиція щодо удосконалення юридичних технологій підтвердження чинності документів, беручи до уваги важливі розбіжності в різних правових системах.

Однією з особливостей правових досліджень є увага до права в дії, до практичного впливу того, як право фактично функціонує в суспільно-правових відносинах. Відповідно, «метою дослідника має бути досягнення певних висновків (або умовиводів) на основі знайденого» [224, с. 7].

Тут актуальності набуває діяльнісний підхід, що ґрунтується на теоретичних засадах психології. У цьому контексті діяльність розглядається як свідомо спрямована активність людини, яка проявляється в процесі її взаємодії з навколишнім світом. Така взаємодія передбачає вирішення життєво важливих

завдань, що впливають на існування та розвиток особистості. Вона відіграє ключову роль у формуванні як фізичних, так і духовних якостей людини.

Діяльнісний підхід дозволяє зосередитись на тому, як право функціонує в реальних суспільних відносинах. Юридичні технології підтвердження чинності документів мають бути ефективно реалізовані. Вони потребують постійного оновлення та адаптації до змін у правовій системі. Діяльнісний підхід при цьому здатен забезпечити взаємозв'язок між теоретичними дослідженнями та їх практичним застосуванням. Окрім того, за допомогою діяльнісного підходу можна розробити такі юридичні технології підтвердження чинності документів, які забезпечуватимуть високий рівень правопорядку в цій сфері.

Провідна роль у дослідженні належить діалектичному підходу загального зв'язку й взаємодії. Зазначений підхід обумовлює зв'язок між різноманітними явищами, у тому числі й між різними формами руху матерії. Базовими аспектами в цьому методі є категорії діалектики. «Це поняття, які відображають загальні, суттєві властивості, сторони, зв'язки, відношення предметів і явищ реальної дійсності та мислення. До них належать наступні: причина і наслідок; сутність і прояв; одиничне та загальне; зміст і форма; необхідність і випадковість; кількість і якість; розвиток, рух, структура, елемент тощо» [179, с. 72].

Таким чином, «Діалектичний підхід дає змогу обґрунтувати причинно-наслідкові зв'язки, процеси диференціації та інтеграції, постійну суперечність між сутністю і явищем, змістом і формою, об'єктивність в оцінюванні дійсності. Діалектика виступає як знаряддя пізнання у всіх галузях науки і на всіх етапах наукового дослідження. Вона визначає позиції дослідника, стає основою інтерпретації об'єкта та суб'єкта пізнання, процесу пізнання та його результаті». [97, с. 69].

Тож, форма і зміст права розглядаються в безпосередньому взаємозв'язку. Застосовуючи поняття розвитку, становлення та взаємодії, було виявлено закономірності формування юридичних технологій та їх зв'язок із

легалізаційною діяльністю. У процесі підтвердження чинності документів можуть виникати певні протиріччя та проблеми, прикладом, чи підлягають перевірці виключно підписи, печатки, штампи, що їх скріплюють або ж і безпосередньо зміст самого документу. Діалектичний підхід дозволяє виявити такі суперечності та зрозуміти яким чином можна їх вирішити через використання юридичних технологій.

За допомогою діалектичного підходу було виявлено закономірності формування юридичних технологій; це також дозволило розглянути підтвердження чинності документів як результат розвитку легалізаційної діяльності (підрозділи 1.2 та 1.3).

Складовим компонентом зазначеного підходу стали методи формальної логіки, які забезпечили об'єктивність аналізу та встановлення взаємозв'язків між правовими явищами. Завдяки логіці можна чітко визначити критерії чинності документів, мінімізуючи правову невизначеність та можливі суперечності при правозастосуванні. Використання правил формальної логіки допомогло при аналізі поняття юридичних технологій у вітчизняній правовій доктрині, а також при формулюванні визначення «підтвердження чинності документів» (підрозділи 1. 3., 2. 1.). Методи формальної логіки є невід'ємним інструментом юридичної діяльності, а також забезпечують точність, послідовність і обґрунтованість правових досліджень.

Системний підхід дозволив розглянути предмет дослідження не як окремий елемент, а як єдину систему, комплекс взаємопов'язаних між собою частин, що взаємодіють між собою та навколишнім середовищем. Л. І. Заморська зазначає: «Системний підхід – це універсальний інструмент пізнавальної діяльності: як система може бути розглянуто будь-яке явище. Системний метод незамінний в пізнанні і конструюванні складних динамічних цілостностей». І Далі, «системний підхід до розуміння правової реальності базується на поєднанні загальних і казуальних (індивідуальних) підходів до розуміння правової нормативності як на рівні права, так і на рівні правової системи в цілому» [51, с. 39, 43]. Таким чином, системний підхід надав змогу

дослідити юридичні технології та їх взаємозв'язок із легалізаційною діяльністю. Системний підхід також використовувався при розробці понятійних проблем, пов'язаних із підтвердженням чинності документів.

Інструментальний рівень методології дослідження представлений загальнонауковими методами такими як: індукція, дедукція, аналіз, синтез, аналогія, абстрагування, прогнозування; міждисциплінарними методами: соціологічний та аксіоматичний; а також спеціально-юридичними: порівняльно-правовий, історико-правовий та формально-юридичний методи, які знайшли своє визнання у загальнотеоретичній юриспруденції.

Як відомо, «метод – це шлях досягнення мети. Метод наукового дослідження може бути визначений як сукупність систематизованих пізнавальних операцій, які обумовлені предметом і метою наукового дослідження» [29, с. 119].

Тож, нові логічні висновки та пропозиції виводяться шляхом логічних доведень, а тому вагоме значення для загальнотеоретичного дослідження мають методи дедукції й індукції.

«Дедуктивний — спосіб дослідження, при якому приватні положення виводяться із загальних. Цей спосіб визначає кінцевий результат дослідження, що базується на певних відомих логічних зв'язках, за межами яких він не може бути використаний. Недоліком є обмеження, що впливають із загальних закономірностей, на основі яких досліджується окремий випадок. Індуктивний — спосіб дослідження, при якому по приватних фактах і явищам встановлюються загальні принципи й закони» [61, с. 37].

Обидва методи співпрацюють разом та сприяють створенню всебічної картини досліджуваного явища. За допомогою дедуктивного методу загальні принципи, що регулюють легалізаційну діяльність застосовуються для аналізу конкретних випадків легалізації (наприклад, вимоги до відповідності документів законодавству певної держави).

За допомогою індукції вбачається можливим сформулювати стандартні правові процедури, які можна застосовувати в різних видах легалізаційної

діяльності; вивчити конкретні випадки у сфері підтвердження чинності документів задля виявлення закономірностей та загальних рис. Індуктивний метод допомагає прийти до загальних висновків у дослідженні та сформулювати положення стосовно наукової новизни.

У даному дисертаційному дослідженні застосовувалися методи аналізу та синтезу. «Аналіз – метод пізнання, який дає змогу гіпотетично поділити явище або об’єкт на окремі складові частини та досліджувати їх відокремлено одна від одної. Синтез – метод, який є результатом об’єднання окремих складових частин явища або об’єкта в єдине ціле, досліджуючи загальні ознаки і властивості» [56, с. 42]. Метод аналізу сприяє вивченню окремих правових процедур (прийняття документу, верифікація підписів, печаток, змістовний аналіз). Синтез допомагає сформулювати цілісне уявлення про підтвердження чинності документів як виду легалізаційної діяльності та його значення у правовій системі.

Серед актуальних загальнонаукових методів є метод аналогії. «Аналогія – міркування, в яких із подібності двох об’єктів за окремими ознаками робиться висновок про їх подібність і за іншими ознаками. Використовується при висуненні гіпотез, дає поштовх до висловлювання припущень» [97, с. 70]. Метод аналогії застосовувався в процесі представлення легалізації в процедурно-процесуальному механізмі права; дослідження підтвердження чинності документів як у контексті публічно-правових відносин, як-от державна реєстрація нормативно-правових актів, підтвердження чинності документів органами державної влади, легалізація доказів, так і правової процедури, яка має місце в приватно-правовій сфері (корпоративні правовідносини, приватний нотаріат).

Наступним методом до дослідження є метод абстрагування. Абстрагування – це уявне відволікання від несуттєвих властивостей, зв’язків, відношення предметів і виділення декількох сторін, що цікавлять дослідника [132, с. 33]. За допомогою методу абстрагування вдалося зосередитися на процесі розвитку юридичних технологій саме як правового феномену

абстрагуючись від впливу політичних, історичних чи інших факторів. Абстрагування дозволило спростити складні юридичні категорії задля полегшення їх розуміння, прикладом при співставленні понять «юридична технологія» та «юридична техніка».

При формуванні пропозицій та рекомендацій у дослідженні не обійтись без методу прогнозування, який полягає у формуванні уявлень про майбутні етапи розвитку об'єктів та явищ на основі аналізу їх минулого та сучасного стану. Це комплекс засобів і прийомів мислення, що дозволяють на основі аналізу минулих подій, зовнішніх і внутрішніх факторів виснувати щодо майбутніх тенденцій розвитку правового явища. Метод прогнозування включає екстраполяцію, моделювання, оцінку, системний аналіз і т. д. За допомогою методу прогнозування вбачається можливим уявити наслідки прийняття правових положень у сфері підтвердження чинності документів, ефективність юридичних технологій та плануванню результатів дослідження, враховуючи наявні тенденції у праві, що дозволяє підтримувати адаптивність правової системи.

Серед міждисциплінарних методів, вагому роль відіграє соціологічний метод, який дав змогу відійти від формального регулювання права, забезпечуючи його відповідність актуальним суспільним потребам та сприяючи легітимації правових рішень. Так, соціологічний метод дозволив здійснити аналіз юридичних технологій ПЧД не лише з точки зору нормативно-правового регулювання, але й у контексті реальних соціальних практик і взаємодій. Соціологічний метод сприяє комплексному розгляду юридичних технологій ПЧД, дозволяючи враховувати не лише юридичні аспекти, а й соціальні реалії, що формують практику їх використання.

Аксіоматичний метод — спосіб побудови наукової теорії, при якому в основу теорії покладаються певні очевидні вихідні положення (аксіоми, постулати), з яких всі решта тверджень даної теорії повинні виводитися суто логічним шляхом, через доведення [95, с. 74]. Використання цього методу дозволяє взяти за основу логічно впорядковану інформацію, яка постає

основоположною для подальшого вивчення юридичних технологій підтвердження документів і запропонувати нові положення задля вдосконалення правових норм та процедур, які регулюють цю діяльність. Аксиоматичний метод забезпечує чітку основу для запровадження нових ідей та уникнення неоднозначностей. Встановленні постулати слугують для розвитку нових підходів до предмету дослідження, а також для оцінки і вдосконалення існуючих положень у даній сфері.

Використання спеціально-юридичних методів було пов'язане з необхідністю змістової складової предмету дослідження. Задля цього ключовим інструментом постав порівняльно-правовий метод, який полягає у пошуці спільного та відмінного державно-правових явищ різних правових систем, що набуває особливої актуальності в умовах універсалізації права.

«Порівняльне право зазвичай розглядається як продовження вивчення національного права і обґрунтовується з точки зору користі, яку воно приносить національній правовій системі» [224, с. 9]. Порівняльно-правовий метод застосовувався при дослідженні світового досвіду у сфері підтвердження чинності документів. Цей метод є ключовим при виявленні подібностей та відмінностей підтвердження чинності документів у правових системах різних країн з метою виявлення особливостей у цій сфері, а також розробки рекомендацій для гармонізації та уніфікації законодавчих положень.

Історико-правовий метод доцільний при здійсненні історичного аналізу становлення інституту підтвердження чинності документів. Історико-правове осмислення тенденцій розвитку, що відбувається на сучасному етапі в рамках глобалізаційних та євроінтеграційних процесів у сфері документообігу, сприятиме формуванню нових підходів до мобілізації потенціалу правових систем сучасності. Використання зазначеного методу дозволяє не лише зрозуміти сучасний стан інституту підтвердження чинності документів, зважаючи на історичний контекст, але й прогнозувати його подальший розвиток, зважаючи на попередній досвід.

У царині спеціально-юридичних методів особлива увага приділяється формально-юридичному методу, що вивчає право як окреме явище. Застосування формально-юридичного методу дозволяє пізнавати юридичні технології підтвердження чинності документів, відокремивши предмет дослідження від суміжних категорій, відносно відособлено й конкретно. Формально-юридичний метод є незамінним при дослідженні правових приписів, з точки зору їхньої структури та взаємозв'язків.

Таким чином, вищеназвані методологічні засади дослідження формують основу для отримання всебічної інформації щодо юридичних технологій підтвердження чинності документів та їх ролі у вдосконаленні правового регулювання.

1.2. Легалізація у процедурно-процесуальному механізмі права

У сучасному світі наявне активне використання легалізаційних процедур у багатьох сферах правової реальності. Водночас поняття «процедура» часто використовують взаємозаміно з поняттям «процес».

Згідно з визначенням Міжнародної організації зі стандартизації (ISO), яка об'єднує 165 країн-членів, процес – це «сукупність взаємопов'язаних або взаємодіючих видів діяльності, які перетворюють вхідні дані у вихідні». Що стосується процедури, то вона описує «визначений спосіб здійснення діяльності або процесу [240]. Відповідно до юридичного словника Колінса, процедура визначається як спосіб зробити щось, особливо звичайний або правильний спосіб [199].

Тож, щодо розмежування та розуміння ключових відмінностей між поняттями «процес» та «процедура» у даному аспекті звернемося до досліджень, які були проведені відомим професором Оксфордського університету Г. Галліганом з теми «fair procedure», яка у країнах загального права виступає як складова принципу верховенства права.

За професором Д. Галліганом: «У своїй найпростішій формі процедури – це кроки, що ведуть до прийняття рішення; вони є засобом для досягнення рішення або іншого результату. У сучасній правовій системі спектр правових рішень є значним, але їхньою спільною рисою є те, що кожне з них намагається досягти певних цілей і завдань. У цьому сенсі правові рішення є цілеспрямованими, і тому основна суть процедур полягає в тому, щоб служити цим цілям». Під процесом професор має на увазі «окремий юридичний або адміністративний акт, який зазвичай передбачає прийняття рішення, але не обов'язково рішення. Розслідування або дізнання у справі зазвичай не призводить до прийняття рішення, але, безумовно, є важливим юридичним та адміністративним актом. Вираз «процес» є зручним загальним терміном для позначення будь-яких таких правових або адміністративних актів і рішень. Процес також включає в себе сукупність процедур, пов'язаних з цим рішенням або дією» [204].

О. С. Лагода в процесі дослідження «адміністративної процедури» та її характеристики у співвідношенні з поняттям «адміністративний процес» наводить наступні характерні ознаки правової процедури:

- «попередньо визначена модель її застосування в реальному житті, через яку досягається потрібний результат;
- юридична сила, тобто норми, що визначають процедурну діяльність, закріплені в законодавстві, як в основі;
- межі регулятивного «впливу» процедурних норм. Процедурні норми не торкаються змістової (внутрішньої) сторони реалізації основних норм, лише передбачають зовнішній процес їх впровадження;
- синхронність, тобто з виникненням основної норми одразу приймається процедурна. Це забезпечує нерозривність правотворчості та правореалізації, теорії та практики;
- законність – відповідність процедури нормативній моделі, закріпленій у нормативно-правовому акті [70, с. 13]. Така характеристика, на думку авторки, розкриває ознаки процедури, які прийнятні та можуть бути

застосовані до всіх галузей права [70, с. 13]. З даною позицією можна певним чином погодитися.

Отже, результати наукових досліджень як вітчизняних (Д. Г. Манько, Г. С. Дьомкіна), так і зарубіжних (Д. Галліган) вчених, підтверджують те, що поняття «процедура» не тотожне поняттю «процес».

Приймаємо за основу визначення надане Д. Г. Манько, а саме: «Під правовою процедурою слід розуміти юридичний алгоритм досягнення юридично значущого результату будь-яким суб'єктом права» [78, с. 85]. Автор провів перше комплексне загальнотеоретичне дослідження легалізації як правової процедури та її ідентифікацію у механізмі дії права в рамках монографічного дослідження «Легалізація в механізмі дії права» та представив легалізацію у якості правової процедури, яку здійснюють уповноважені суб'єкти з питань визнання, дозволу, підтвердження, узаконення визначених об'єктів, суб'єктів, дій в інтересах зацікавлених осіб».

Щодо ознак легалізації в зазначеному дослідженні виокремлено наступне:

1. Це завжди активно-вольова дія (процедура).
2. Це дія уповноваженого суб'єкта (наділеного публічно-правовими або приватноправовими повноваженнями).
3. Це дія, пов'язана з переведенням (возведенням) будь-кого (будь-чого) на визнане й відповідне чинному законодавству становище.
4. Ця дія пов'язана тільки з правовідношенням, у якому здійснюється нормальна, позитивна поведінка учасників.
5. Це дія, що може здійснюватися як у внутрішньодержавній, так і в міждержавній сферах [78, с. 34–35].

Тож, легалізація представляє собою процедуру, яка має певні характеристики. Зарубіжними науковцями легалізація розуміється «як особлива форма інституціоналізації, що характеризується трьома компонентами: зобов'язанням, точністю і делегуванням». – І Далі, «Зобов'язання означає, що держави або інші суб'єкти зобов'язані правилом

або зобов'язанням або набором правил або зобов'язань. Зокрема, це означає, що вони юридично зобов'язані правилом або зобов'язанням у тому сенсі, що їх поведінка за ним підлягає контролю відповідно до загальних правил, процедур та дискурсу міжнародного права, а також часто і внутрішнього права. Точність означає, що правила однозначно визначають поведінку, яку вони вимагають, дозволяють або забороняють. Делегування означає, що третім особам надано повноваження впроваджувати, інтерпретувати та застосовувати правила; вирішувати спори; і (можливо) створювати додаткові правила» [216, с. 401].

Розвиваючи положення щодо впровадження і застосування правил, які стосуються легалізації, очевидно, що мова йде про правотворчість та правозастосування. Тут не можливо залишити поза увагою такий фундаментальний принцип, як верховенство права, який повинен бути реалізований державою як у нормотворчій, так і правозастосовній діяльності, про що зазначається в Рішенні Конституційного Суду України про призначення більш м'якого покарання від 02 листопада від 2004 року: «Верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення в правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема в закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України» [140]. Відповідно правові процедури мають бути чітко закріплені в законах і підзаконних нормативних актах, які мають відповідати конституційним принципам та бути проникнутими верховенством права.

Так, С. О. Сунегін констатує: «вимоги, які пред'являються до правотворчості, умовно можна поділити на вимоги до форми (наприклад, вимоги дотримання правил юридичної техніки в процесі формулювання правових норм, вимоги до структури нормативно-правового акта, вимоги до визначення типу правового регулювання тощо) та вимоги до змісту правотворчості (вимога правильного визначення філософських, ціннісних аспектів суспільного життя в процесі правотворчої діяльності; вимога врахування системного характеру соціальної регуляції, що включає в себе відповідний рівень співвідношення між правом, мораллю та іншими соціальними регуляторами, які функціонують у суспільстві; необхідність врахування в процесі правотворчості реальних умов життя суспільства тощо)» [150, с. 342].

У цьому аспекті легалізаційна діяльність підкреслює необхідність відповідності легалізаційних процедур встановленим загальноправовим принципам та нормам. Такий підхід гарантує, що легалізаційні процедури здійснюються в межах законодавства, з дотримання принципу верховенства права, що є основоположним для правової держави. Тут ми знову звертаємо увагу на характеристики легалізації, які визначаються за трьома вимірами: зобов'язання, точність і делегування.

В. С. Новожилов, аналізуючи поняття «належна правова процедура», наводить визначення, за яким «це такий порядок здійснення юридично значущих дій, який втілює на практиці верховенство права шляхом застосування до кожної особи тих норм права, що цілком відповідають усім важливим об'єктивно існуючим обставинам та дозволяють недвозначно та заздалегідь спрогнозувати таке застосування і його результати». Автором відмічається, що належна правова процедура складає основну гарантію недопущення свавілля влади, протиправного примусу та тиску з боку останньої на населення держави. Акцентується увага на тому, що Верховна Рада України, Конституційний Суд України, Європейський суд з прав людини, Верховний Суд є інституціями, що формалізують зміст належної правової

процедури» [89, с. 89]. Тож, суворе дотримання правової процедури забезпечує об'єктивність та справедливість юридично значущих рішень, а також захищає права та свободи людини і громадянина.

До того ж, як зазначає Д. Г. Манько: «по своїй суті такі легалізаційні процедури як: узаконення коштів; визнання державної влади; підтвердження дійсності, законності документів, печаток, штампів, повноважень осіб, котрі підписали документ; дозвіл на зайняття певним видом діяльності, відповідають вимогам і формі процесуальних проваджень» [78, с. 88]. Визначення легалізації як правової процедури має за мету не тільки встановлення правової природи цього поняття, але й теоретичного обґрунтування форми й змісту цієї процедури [78, с. 85]. Відповідно доцільно розглянути як матеріальну, так і процесуальну форму правових процедур.

За М. Савчиним матеріальна правова процедура включає:

- 1) вимоги до законодавчої техніки;
- 2) вимоги адміністративної та судової практики у сфері основних прав.
- 3) гарантії справедливого і чесного судового та адміністративного процесу.

Процесуальна правова процедура включає:

- 1) право бути заслуханим перед судом;
- 2) доступ до захисту;
- 3) змагальність і рівність сторін у процесі;
- 4) презумпція невинуватості і принцип довіри;
- 5) принцип дослідження і обґрунтованість судових рішень [144].

Стосовно легалізації можна відмітити, що матеріальна легалізаційна процедура включає перевірку документа або ж іншого об'єкта на відповідність встановленим вимогам. Це охоплює перевірку правильності та достовірності інформації, що міститься в документі, визначення її відповідності до конкретних вимог, які втілені в правових приписах.

Процесуальна легалізаційна процедура втілює в собі кроки та дії, які

необхідно здійснити для реалізації матеріальної форми. Це охоплює такі дії як: подання документів, заповнення необхідних форм, сплата організаційних внесків та зборів тощо.

Результат легалізації втілюється у відповідному юридичному документі, який виносить суб'єкт легалізації (наприклад, після підтвердження дійсності документів і підписів, печаток, штампів, що їх скріплюють шляхом проставлення апостиля, результатом є апостильований документ).

Тож можна зробити висновок, що легалізаційний акт представляє собою юридичний документ, виданий уповноваженим суб'єктом, в законних інтересах зацікавленої особи, який містить у собі фіксацію возведення певних об'єктів у стан, який відповідає чинному законодавству.

Глибоке дослідження у сфері легалізації та визнанні іноземних документів проведене Г. С. Дьомкіною, яка підкреслює: «Легалізація документів для дії за кордоном як правова процедура має розглядатися як різновид адміністративних послуг, що має надзвичайно важливе науково-практичне значення, оскільки уможливить застосування загальних стандартів надання адміністративних послуг до процедури легалізації документів для їх дії за кордоном». – Далі дослідниця наводить визначення: «Легалізація документів для дії за кордоном є правовою процедурою, яка здійснюється уповноваженими суб'єктами за ініціативою зацікавлених осіб і полягає в засвідченні та підтвердженні дійсності печаток та підписів, що містяться на документах, а також в окремих випадках відповідності офіційних документів вимогам законодавства країни походження, з метою надання юридичної сили документу для дії в країні, відмінній від країни його походження» [43, с. 17, 24].

Не заперечуючи зазначене, вважаємо, що легалізація має розглядатися не тільки в контексті публічно-правових відносин, як-от форм підтвердження чинності нормативно-правових актів, підтвердження чинності документів органами державної влади, легалізація доказів, але й як правова процедура, яка має місце в приватно-правовій сфері (корпоративні правовідносини,

приватний нотаріат). Це пов'язано з тим, що процедура легалізації встановлює правомірність діяльності або статусу будь-яких суб'єктів, а також спрямована на захист прав та інтересів, забезпечуючи тим самим правову ясність та передбачуваність.

Крім того, існує тонка межа та тісний взаємозв'язок між приватно-правовою та публічною сферою легалізації, оскільки легалізація в приватній сфері часто є основою для подальших легалізаційних процедур у публічній сфері. Так, дотримання внутрішніх процедур та правил компанії є критично важливою для уникнення штрафів, санкцій, а також підтримки репутації та довіри контрагентів, інвесторів і т. д.

Ефективне управління будь-якою організаційно-правовою формою юридичної особи передбачає дотримання встановлених правових норм. Проходження легалізаційних процедур гарантує, що всі аспекти корпоративної діяльності відповідають відповідним внутрішньо-локальним вимогам. Це, у свою чергу, допомагає уникненню проблем і в публічно-правовій сфері (при ліцензуванні, сертифікації, отриманні патентів тощо).

Таким чином, політика приватних суб'єктів має бути вдало «синхронізованою» з публічними вимогами (прикладом, дотримання законодавства про конкуренцію, міжнародно-торгівельні норми). Це вимагає постійного моніторингу законодавчих змін та швидкої адаптації до зовнішніх умов, які постійно змінюються.

Окрім того, розглядаючи легалізацію, треба звернути увагу не тільки на її кінцевий результат – формально-юридичну фіксацію відповідності, але й на момент усвідомлення суб'єктом того, що юридичний алгоритм, який він має здійснити, відповідає духу права (загально прийнятого імператива). Розвиваючи зазначені положення, звертаємо увагу на таку правову категорію як: «правовідповідність», яка передбачає еквівалентність письмового акту духу й принципам права [5, с. 10].

Так, саме на відповідність юридичної діяльності вимогам права звертається увага в дослідженні С. Д. Гусарева та О. Д. Тихомирова, які

визначають юридичну діяльність «як різновид соціальної діяльності, що здійснюється юристами фахівцями з метою отримання правового результату, задоволення законних потреб та інтересів соціальних суб'єктів у відповідності до вимог прав» [17, с. 41].

Правовідповідність включає в себе дотримання не тільки правових, але й етичних норм, особливо, що стосується сфер, де існують високі ризики зловживань посадовими особами. Відтак забезпечення прозорості в легалізаційній діяльності є вагомим фактором для підтримки довіри до правової системи держави. Суб'єкти, які займаються легалізаційною діяльністю перевіряють документи чи інші об'єкти. Якщо ж існують підстави підозрювати, що документ не відповідає встановленим правовим вимогам, такий документ має бути відхилений. Більше того, прикладом, якщо це підроблений документ, він не має бути повернутий заінтересованій особі.

Так, відповідно до Наказу Міністерства закордонних справ України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України № 125/209/293/139/999/5 «Про затвердження Правил проставлення апостиля на офіційних документах, призначених для використання на території інших держав» від 17 березня 2023 року, однією з підстав для відмови у проставленні апостиля на документі є те, що такий документ викликає підозру у його підробці [115].

Таким чином, правовідповідність у процесі підтвердження чинності документа засвідчує узгодженість зі встановленими вимогами і стандартами, передбаченими міжнародно-правовими актами, Конституцією та чинним законодавством держави, усталеною судовою практикою а також загальноправовими принципами.

Тобто юридичні документи, процедури та дії з підтвердження їх чинності відповідають встановленим правовим стандартам. Автентифікація документів у даному випадку, є необхідною умовою, що ці стандарти дотримуються. Так, нотаріус засвідчує, що документи відповідають чинним

законодавчим нормам, що вони виконані в належній формі, що робить їх «придатними» для подальшого функціонування в правовому полі (чи то для міжнародного чи внутрішньодержавного використання).

Крім того, якщо мова йде про міжнародний рівень, важливе значення має імідж і репутація навчального закладу. Відтак Г. С. Дьомкіна в контексті розгляду особливостей оформлення документів стосовно освіти для їх дії за кордоном слушно відмічає: «Диплом про закінчення вищого навчального закладу – один із розповсюджених до підробки документів про освіту. Однак варто пам'ятати, що проставлений апостиль на оригіналі цього документа – один із надійних способів з'ясування законної видачі такого документа. Причому у випадку, коли буде з'ясовано, що документ є підробним, він за жодних умов не буде повернутий власнику» [41]. Тож, легалізація, як правова процедура, також включає верифікацію певних об'єктів (в залежності від виду легалізації).

При реалізації інтересів у контексті приведення будь-чого у відповідність закону, зацікавлені особи мають розуміти критерії та вимоги легалізації. У цьому аспекті варто зазначити, що саме формалізація права дозволяє стандартизувати процедури легалізації, що має важливе значення для удосконалення правового регулювання в даній сфері, а також сприяє дотриманню правової прозорості та правовідповідності під час правових процедур, які здійснюють суб'єкти легалізаційної діяльності.

Щодо формалізації права Р. І. Радейко зазначає: «...це словесно-текстуальна форма вираження правових ідей, які закріплені в джерелах права... Формалізація права полягає в єдності формального і змістовного аспекту, а також проявляється як складне і багатогранне явище, більшість форм якого або відповідає природним умовам існування права в суспільстві, або є абсолютно закономірною тенденцією розвитку права» [134, с. 7–8].

Законодавство не передбачає формально-юридичне визначення категорії «легалізація». У Практичному посібнику з питань дії Конвенції про апостиль зазначається: «Як правило, офіційний документ може бути виданий у державі,

в якій він складений, без необхідності засвідчення його походження. Якщо документ видається за кордоном, його походження може потребувати засвідчення, оскільки одержувач може бути не знайомий з особою або офіційними повноваженнями особи, яка підписала документ, або з органом, чию печатку/штамп на ньому скріплено. Як наслідок, деякі держави або органи влади вимагають, щоб походження іноземного офіційного документа було засвідчене посадовою особою, яка знайома з документом. На практиці, низка державних службовців працюють по «ланцюжку» до того моменту, коли остаточне засвідчення з легкістю визнається посадовою особою держави призначення і може мати юридичну силу. Ця процедура відома як легалізація» [187, с. 27].

Не дивлячись на те, що, як на законодавчому рівні, так і в наукових дослідженнях, увага приділяється таким видам легалізації як підтвердження дійсності документів та узаконення коштів й іншого майна існують й інші види легалізаційної діяльності.

До видів легалізації відносяться:

- «дозвіл на заняття певним видом діяльності;
- узаконення коштів і іншого майна;
- підтвердження дійсності документів і підписів, печаток, штампів, що їх скріплюють;
- визнання державної влади як особливий вид легалізації» [79, с. 5].

Пропонуємо більш детально зупинись на представлених видах легалізації та їх законодавчого закріплення. Прикладом, щодо дозволу на заняття певним видом діяльності ЗУ «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03.2015 передбачає видачу ліцензії, що означає: «надання суб'єкту господарювання права на провадження виду господарської діяльності або частини виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню, шляхом прийняття органом ліцензування рішення про видачу ліцензії, про що робиться запис у ліцензійному реєстрі» [125]. Дана правова процедура

достатньо регламентована і, як правило, є достатньо зрозумілою для заінтересованих суб'єктів.

Стосовно узаконення коштів і іншого майна, можна навести приклад із самочинним будівництвом. Так, відповідно до ст. 376 ЦК України самочинним будівництвом вважається: «житловий будинок, будівля, споруда, інше нерухоме майно, якщо вони збудовані або будуються на земельній ділянці, що не була відведена для цієї мети, або без відповідного документа, який дає право виконувати будівельні роботи чи належно затвердженого проекту, або з істотними порушеннями будівельних норм і правил. Особа, яка здійснила або здійснює самочинне будівництво нерухомого майна, не набуває права власності на нього [166]. Фахівці з цієї галузі детально тлумачать наведені законодавчі положення: «Якщо у вас є документи про право власності на землю і ви там побудували об'єкт нерухомого майна, і при цьому не дотрималися вимог щодо дозвільної документації та/або невідповідності призначення землі, тоді такий об'єкт вважається самобудом. У такому разі ви автоматично не є власником самочинно збудованого об'єкту, його обов'язково потрібно узаконити» [155].

Процедура узаконення регламентується такими нормативно-правовими актами як: ЦК України, ЗУ «Про регулювання містобудівної діяльності», ЗУ «Про Державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», Постанова КМУ «Деякі питання виконання підготовчих та будівельних робіт» та ін. Станом на сьогодні таку правову процедуру можна здійснити в режимі онлайн через портал «Дія», звернувшись до ЦНАПу, державного реєстратора або нотаріуса.

Далі розглянемо закріплення на законодавчому рівні такого виду легалізації як підтвердження дійсності документів і підписів, печаток, штампів, що їх скріпляють. Варто зазначити, що це достатньо змістовна діяльність, яка «включає в себе такі форми підтвердження (легалізації) дійсності документів і підписів, печаток, штампів, що їх скріпляють: нотаріальне завірення, апостиляція, консульське узаконення, міжнародні

угоди про правову допомогу», – зазначає Д. Г. Манько [79, с. 14]. Автор також пропонує наступне визначення: «Підтвердження дійсності документів і підписів, печаток, штампів, що їх скріплюють, як найважливіший вид легалізаційної діяльності, становить собою діяльність правомочних органів публічної влади держави, спрямовану на встановлення, засвідчення, підтвердження дійсності наявних на документах печаток і підписів компетентних посадових осіб і відповідність вимогам закону країни їх походження [79, с. 14].

Варто зазначити, що інститут підтвердження чинності документів з його формами в сучасному вигляді пройшов досить тривалий шлях становлення.

У стародавніх цивілізаціях, таких як Єгипет, Месопотамія, Греція та Рим, з'явилися перші форми документування юридично значущих фактів. У цей період формувалися основи письмових угод. Прикладом, у Стародавньому Римі існувала система документів, які підтверджували право власності. Для забезпечення їхньої чинності використовувались різні форми свідчень і печаток.

Право власності на нерухомість або інші значні активи підтверджувалися через документ, який називався «табулою». Так, батькам, які були римськими громадянами при народженні дитини вручали табличку з викарбуваним записом про відомості батьків, статус і дату народження дитини. Задля попередження підробки такого «документу» була розроблена наступна система захисту: створювали дві таблички, прикладали одна до одної і заливали розплавлений віск, отримавши в результаті восковий відбиток, що містив текст з обох табличок. Перша містила перелік свідків, що були присутні при реєстрації дитини та віддавалася батькам. Друга табличка, з восковим відбитком, зберігалася в табуларі. Відповідно, у разі підозри в підробці, інформацію можна було легко перевірити.

У зазначеному випадку восковий відбиток слугував підтвердженням чинності такого документу. Проте, що важливо, свідки, про яких зазначалося в табличці могли підтвердити і спростувати змістовну інформацію, що

стосувалась дитини. Тобто не тільки реквізити, що підтверджували чинність документу мали значення в правовій системі античних держав, але й зміст документу мав відповідати закону та не суперечити встановленим нормам і традиціям.

Іншим прикладом, можуть слугувати угоди про перехід права власності, де важливе місце мала перевірка змісту документа, необхідно було впевнитися, що угода правильно відображає наміри сторін, точно визначає права й обов'язки і не містить умови, які могли б бути визнаними недійсними й незаконними.

Поширеною була поява табеліональних документів у суді із занесенням їх до протоколу. «Такому посвідченню підлягали не лише угоди, вчинення яких у такій формі передбачалося законом (дарування на великі суми, судові заповіти), а й інші документи залежно від волі сторін на це» [54].

Таким чином, навіть в античний період, процес підтвердження чинності документів характеризувався комплексністю, а саме: включав перевірку як формальних реквізитів, так і змістовний аналіз для забезпечення юридичної чинності документа. Це підтверджує, важливість комплексного підходу до документообігу, який вплинув на подальший розвиток інституту ПЧД у наступні епохи.

У середньовіччі з розвитком міждержавних зв'язків з'являється потреба в підтвердженні документів, виданих в одній країні, для їх чинності в іншій. Наприклад, посли та купці, подорожуючи іншими країнами, мали підтверджувати справжність своїх документів, щоб мати юридичну підтримку.

Варто підкреслити, що форми та методи підтвердження документів еволюціонували залежно від конкретного історичного періоду. Прикладом, до вступу в дію на території західноукраїнських земель Австрійського Нотаріального порядку (1871 р.) документи, які вписані в актові книги писарем суду (заповіт, договір, закладна, відступна та ін.), набували юридичної сили, і на випадок виникнення в подальшому спору були головними доказами.

З розвитком європейських держав у XVII–XVIII століттях виникла необхідність у більш формалізованих процедурах підтвердження чинності документів. Легалізація на цьому етапі стала важливим елементом дипломатичних та торгових відносин. Держави розробляли нормативно-правові акти, які регулювали процедуру легалізації. У цей період з розширенням міжнародної торгівлі та дипломатичних відносин виникає потреба у більш систематизованому підтвердженні документів. Консули та дипломатичні представники отримують повноваження засвідчувати документи, видані в їхніх країнах задля їх чинності за кордоном.

Згодом почали укладати двосторонні угоди, які передбачали взаємне визнання документів без необхідності складних легалізаційних процедур. Безумовно, справжнім проривом у сфері підтвердження чинності документів стало підписання Гаазької конвенції від 05.11.1961 року, яка скасувала вимогу консульської легалізації іноземних офіційних документів і запровадила систему апостилювання. Це значно полегшило обіг офіційних документів між країнами та сприяло розвитку міжнародної співпраці.

Кінець XX – початок XXI століття характеризується глобалізацією та цифровізацією. З розвитком технологій починають з'являтися електронні способи підтвердження чинності документів, як-от: електронний підпис, електронні системи апостилювання, що ще більше спрощує процес підтвердження чинності документів. Все більше країн приєднується до Гаазької конвенції, застосування сучасних технологій для видачі електронних апостилів продовжує розвиватися.

Ці етапи відображають поступове вдосконалення процедур підтвердження чинності документів, адаптацію до нових вимог міжнародного права та технологічного прогресу. Окрім того, інститут підтвердження чинності документів на сучасному етапі представлений не тільки апостилюванням та консульською легалізацією, але й іншими формами підтвердження чинності документів.

Далі розглянемо для прикладу, що представляє собою одна з форм підтвердження (легалізації) дійсності документів і підписів, печаток, штампів, що їх скріплюють – консульське узаконення. Так, згідно Інструкції про порядок консульської легалізації офіційних документів в Україні і за кордоном, консульська легалізація представляє собою «процедуру підтвердження дійсності оригіналів офіційних документів або засвідчення справжності підписів посадових осіб, уповноважених засвідчувати підписи на документах, а також дійсності відбитків штампів, печаток, якими скріплено документ. При цьому консул не несе відповідальності за зміст документа. Легалізація в установленому порядку документа надає йому право на існування в міжнародному обігу [120]. Таким чином, правова процедура консульської легалізації забезпечує юридичну валідність документа за кордоном шляхом підтвердження його справжності.

Наступним видом легалізації є визнання державної влади. Питання про визнання державної влади, як правило, не виникає при звичайній зміні влади в тій чи іншій державі, зокрема в результаті демократичних виборів, проте може виникати при революціях або переворотях.

До того ж, процес визнання державної влади включає не тільки відносини між суб'єктами міжнародного права, але й внутрішнє визнання народом цієї держави. Як внутрішнє, так і зовнішнє визнання державної влади є важливим для забезпечення легітимності уряду, його стабільності, правопорядку та ефективності управління. Взаємозв'язок між цими рівнями визначає загальну стабільність держави.

О. Я. Коваль у цьому аспекті пропонує наступне визначення: «Визнання державної влади як вид легалізаційної діяльності становить собою дію суб'єкта, наділеного публічно-правовими повноваженнями, що полягає у формально-юридичному визнанні легальності й легітимності державної влади іноземної держави» [58, с. 35].

Погоджуємось із тим, що визнання державної влади включає в себе визнання легальності й легітимності. У цьому контексті В. В. Дудченко розкриває співвідношення легітимності (справедливості) і легальності (законності) під кутом зору проблематики «позитивізм проти природного права». Професорка зазначає: «За О. Хеффе, справедливість можна найкраще зрозуміти через її зв'язок з договором. Прояснення справедливості є найсерйознішим питанням теорії легітимації, бо сама держава і саме право мають ґрунтуватися на справедливості і знаходити в ній своє виправдання. Легітимною або правовою державою є не будь-яка держава, а лише держава справедлива. Оскільки договір є фундаментальним поняттям теорії легітимації або справедливості, то теорія договору займається дослідженням проблеми легітимності державно-правового устрою. Свобода як буттєва передумова невідчужуваних людських прав постає в договорі зобов'язанням, що має правову силу для держави. Тож суспільний договір є критичним принципом права для держави, бо він задає нормативно-оціночний масштаб для винесення суджень про правовий характер і про межі публічної влади. Цей договір встановлює джерело, обсяг і межі позитивного державно-правового устрою на рівні принципів. Він є адекватним засобом обґрунтування публічної влади і її обов'язку підкорення» [31, с. 59–60].

На сьогодні визнання державної влади ґрунтується з урахуванням правових принципів, міжнародних конвенцій та договорів, які регулюють взаємодію між державами, а також на звичаєвому міжнародному праві. Відмічається відсутність єдиного міжнародно-правового механізму визнання держав, хоча науковцями акцентується увага на необхідності кодифікації норм міжнародного права присвячених визнанню держав, а також щодо необхідності скорочення вимог, які можуть висуватись до новостворених держав і не допущення їх подальшого розширення та обмеження випадків попереднього умовного визнання держав [46, с. 19].

Таким чином, «визнання – це односторонній добровільний акт держави. За допомогою акта визнання держава погоджується з відповідними змінами в міжнародному правопорядку і міжнародної правосуб'єктності.

Визнання на практиці означає, що держава визнає іншу нову державу як юридичну особу, тобто з усіма її правами й обов'язками, що впливають із міжнародного права. Таким чином, право і дієздатність кожного суб'єкта реалізуються в взаємовідносинах з іншими і залежать від їхнього бажання прийняти його в міжнародне співтовариство» [149].

К. В. Єфремова, І. Г. Маринів зазначають: «...проблема міжнародного визнання держав є надзвичайно важливою та такою, що потребує відповідного врегулювання. Оскільки саме здатність визнаних наднаціональних інституцій оперативно реагувати на принципові суспільні та геополітичні зміни є маркером динаміки розвитку всієї світової спільноти» [46, с. 20].

У контексті розгляду легалізації як правової процедури доцільним вбачається наголосити на необхідності закріплення положення, яке б передбачало регламентацію процедури визнання державної влади з боку інших суб'єктів. Для проведення аналогії наведемо приклад правової процедури щодо визнання недійсності договору. Так, стаття 65 Віденської конвенції про право міжнародних договорів прямо передбачає процедуру, яку слід додержувати щодо недійсності договору, припинення договору, виходу з нього або зупинення його дії [12]. Як і більшість інших міжнародно-правових актів, такий документ носитиме рекомендаційний характер, оскільки визнання державної влади іншими суб'єктами це право, а не обов'язок держави.

Отже, «Легалізація є різновидом правової процедури, здійснюваної уповноваженим суб'єктом щодо офіційного визнання, надання дозволу, юридичної чинності, підтвердження чинності суб'єктів, подій, документів чи їх елементів», – приходить до висновку Т. В. Журенок [48, с. 80].

Розвиваючи зазначені положення, приходимо до висновку, що підтвердження чинності документів є одним із видів легалізації.

Підтвердження чинності документів здійснюється в публічній та приватній сфері, на внутрішньодержавному та зовнішньодержавному рівнях.

Легалізація спрямована на забезпечення відповідності документів чи інших об'єктів вимогам законодавства, підтвердження їх автентичності та визнання їх юридичної чинності для можливості подальшого використання в правовідносинах.

Беручи до уваги те, що основна суть процедур полягає в тому, щоб служити цілям правових рішень, виокремлюємо таку ознаку легалізації як наявність цільового призначення. Легалізація завжди має конкретну ціль – визнання, дозвіл, підтвердження, узаконення визначених об'єктів тощо.

Кожен вид легалізації має передбачати чітко визначенні кроки, які мають бути суворо дотриманні. Відповідно, формальність є однією з ознак, якою характеризуються легалізаційна діяльність.

Враховуючи те, що належна правова процедура легалізації має втілювати на практиці верховенство права не можливо оминути питання співвідношення сущого та належного в праві. «Дихотомія принципу верховенства права як належного та сущого спрямовує пошук універсальності у розумінні принципу верховенства права та наданні його дефініції на шляху дослідження верховенства права як ідеальної моделі, що передбачає надання пріоритету правовим засобам регулювання суспільних відносин над не-правовими, та реальної моделі – як сукупності пов'язаних між собою конкретних правових підпринципів, що становлять зміст принципу верховенства права», – відмічає І. П. Лихолат [73, с. 14].

Належна правова процедура легалізації означає, що така діяльність відповідає не тільки існуючому законодавству, але й сприяє загальноправовим принципам, таким як справедливість та рівність. До того ж, як зазначає професорка В. В. Дудченко: «Право не є ні цілком автономним, ані цілком гетерогенним; воно не належить у цілому ні сфері «належного» (нормативного), ані сфері «сущого» (фактичного), але є вищим за таке протистояння. Воно черпає свою зобов'язуючу силу з об'єктивних фактів, які

своїм існуванням втілюють істотні позитивні цінності (правового чи морального характеру) і, тим самим, покликані виступати у ролі неперсоніфікованих джерел влади при формуванні правової норми. Це приводить нас до ідеї «нормативного факту» [30, с. 30].

Тож, процедура легалізації є належною та правовою лише тоді, коли вона здійснюється у відповідності до принципу верховенства права. Можна припустити, що легалізація представляє собою зв'язуючу ланку між «сущим» та «належним» у праві, демонструючи як результат розвитку суспільно-правових відносин втілюється в нормативно-правові акти. Ми можемо спостерігати як процеси та діяльність, які раніше були не врегульованими чи то навіть забороненими стають частиною правової реальності та набувають «законного статусу». Це може стосуватися різних аспектів: чи то імміграційний статус осіб, чи навіть легалізація одностатевих шлюбів у деяких державах, яка відбулася в результаті зміни суспільних цінностей та орієнтирів, що свідчить про визнання та закріплення прав, свобод та інтересів громадян.

Окрім того, легалізація сприяє правовій визначеності, оскільки є правовою процедурою, яка заснована на конкретних нормативно-правових актах, які чітко регламентують порядок і умови її здійснення. Юридична визначеність тлумачиться Конституційним Судом України як чіткість та зрозумілість у викладенні норм актів права, унаслідок чого кожна особа має впевненість у розумній стабільності норм права, передбачності ситуацій та інших юридичних наслідків застосування таких норм [55]. Що важливо, саме принцип правової визначеності є одним із складових принципів верховенства права. Суб'єкт права, який за допомогою легалізації реалізує свій інтерес для отримання певного юридично-значущого результату має бути впевненим, що після виконання законодавчо визначеної процедури такий результат буде досягнутий.

Враховуючи зазначене, приходимо до висновку, що легалізаційна діяльність у сфері підтвердження чинності документів – це різновид юридичної діяльності, яка здійснюється спеціальними суб'єктами, наділеними

публічно-правовими або приватно-правовими повноваженнями з питань підтвердження чинності документів, печаток, штампів і підписів, що їх скріплюють, статусу підписантів документу з метою валідизації їх юридичної сили на внутрішньодержавному чи міжнародному рівнях.

Критерії класифікації підтвердження чинності документів можна сформулювати наступним чином:

1. За характером інтересу, що переважає у відповідних правовідносинах:
 - публічно-правова сфера;
 - приватно-правова сфера.
2. За територіальною сферою дії:
 - внутрішньодержавне підтвердження;
 - зовнішньодержавне підтвердження.
3. За видом документа, що підлягає підтвердженню:
 - документи, що містять рішення індивідуального характеру;
 - документи, що фіксують факти, які визначають правовий статус суб'єктів.

Легалізація як правова процедура є важливою складовою механізму дії права, спрямованою на забезпечення чинності документів відповідно до законодавчих вимог. Її сутність полягає у формалізованому визнанні правового статусу об'єктів через визначені процесуальні дії. Встановлено, що легалізація має як матеріальний, так і процесуальний вимір, а її реалізація повинна відповідати принципам верховенства права, законності та правової визначеності. Дослідження підтверджує, що ця процедура еволюціонувала від давніх форм документування до сучасних цифрових механізмів міжнародного правового обігу.

1.3. Юридичні технології та їх зв'язок із легалізаційною діяльністю

Для ефективного здійснення легалізаційної діяльності важливе значення має високий рівень знань юридичної технології. Підтвердження чинності

документів, як вид легалізаційної діяльності, вимагає послідовних і чітко прописаних дій, актуальність здійснення яких пропорційна часу глобалізаційних перетворень та технологічного розвитку.

Досліджуючи юридичні технології, перш за все, вбачається за доцільне проаналізувати їх сутність та роль. Більш того, питання ролі технологій у праві представляє особливий інтерес та актуальність, адже «Горизонти майбутнього і життя сьогодення змінюються завдяки творчій взаємодії права і технологій» [239, с. 757].

За К. Трантером: «У сучасних загальнотеоретичних дослідженнях або ж приділяється не достатньо уваги до даного правового феномену, або ж простежується достатньо позитивістський підхід до його вивчення. Ця основоположна позитивна орієнтація переважної більшості правових досліджень технологій призвела до збідненої і недостатньо теоретично обґрунтованої взаємодії права з технологіями, а технологій з правом. Прагнучи бути «практичними» у своїх міркуваннях, юристи-науковці припинили думати, писати і значною мірою законодавчо регулювати технології. Зокрема, здебільшого ігноруються три траєкторії розвитку права і технологій. Перший – це популістський фокус на майбутньому впливі нових технологій, коли обмежуються ширші міркування про технології загалом, а також історичні перспективи. По-друге, позитивістський фокус на правилах і прогалинах у сфері права і технологій не дозволив дослідити культурні та соціальні посередництва між правом і технологіями. По-третє, ігнорується спосіб, у який технологія, здається, виявляє право як форму технології...Коротше кажучи, ще не склалася міцна міждисциплінарна традиція права і технологій» [239, с. 754, 755].

У дослідженні Б. Хіббітса «Технологія права» слушно акцентується увага: «Традиційна юридична освіта розглядає право і технологію як фундаментально відмінні поняття. Перше розглядається в першу чергу як інструмент для регулювання другого. Це все добре, але це маскує більшу, можливо, дещо незручну правду: право саме по собі є технологічним за своєю

суттю. Право значною мірою народилося в технологіях, зокрема, у комунікаційних технологіях. Винахід писемності уможливив появу права, його чітке визнання та інтерпретацію як узгодженої сукупності деконтекстуалізованих правил, на відміну від простого «звичаю», як це робилося раніше. Переставши бути просто соціальним процесом, воно стало текстом принципів, що мали самостійну вагу. Писемність уможливила уявлення про «правління законів, а не людей» [214].

Більшість зарубіжних наукових розробок присвячена запровадженню саме інформаційних технологій у юридичну практику, особливо, що стосується питань штучного інтелекту. Беручи до уваги природу легалізації та її взаємозв'язок із правовою процедурою, можна виснувати, що легалізація є діяльністю, яка здійснюється у правовій сфері. Відповідно, у контексті нашого дослідження, важливим є вивчення саме техніко-технологічного інструментарію, який застосовується в процесі здійснення юридичної діяльності. Це також є основою задля подальшого визначення юридичних технологій підтвердження чинності документів.

Досліджуючи сутнісну основу юридичних технологій, варто зупинитись на витоках: «Технологія є відповіддю на прагнення людини змінити навколишнє середовище та поліпшити якість її життя. Вона включає знання та техніки, розроблені з часом, які використовуються організовано для задоволення певних потреб. Слово технологія походить від об'єднання двох грецьких слів: «tekne», що є технікою, мистецтвом, і «logia», що означає вміння над чимось» [152]. Тобто сутнісно технологія представляє собою вчення про майстерність.

В енциклопедичних джерелах слово «технологія» визначається як «сукупність знань, відомостей про послідовність окремих виробничих операцій у процесі виробництва чого-небудь або як сукупність способів обробки чи переробки матеріалів, інформації, вироблення виробів, проведення різних виробничих операцій, надання послуг тощо, а отже по відношенню до юриспруденції воно вживається для позначення особливих процесуальних

механізмів проведення операцій щодо застосування юридико-технічного інструментарію здійснення юридичної діяльності, в тому числі і оформлення відповідних юридичних документів», – приходить до висновку О. О. Суперсон [151, с. 51].

Для ефективного здійснення будь-якої юридичної діяльності, зокрема й легалізаційної, необхідна комбінація людського інтелекту та технічних засобів. Тут варто згадати про те, що юридична технологія втілює свій потенціал поряд з юридичною технікою. Вони вирішують спільні завдання в праві, хоча й являють собою дві самостійні правові категорії.

«В первісному, споконвічному розумінні термін «техніка» не несе суто матеріально-технічного навантаження, а передбачає передусім ще й інтелектуальну вправність, сферу мислимого, свідомого», – акцентує увагу В. В. Дудченко [37, с. 44]. Необхідна людська правосвідомість для юридичного мислення, для здатності враховувати етичні аспекти при прийнятті юридично-значущих рішень, що юридико-технічний інструментарій сам по собі не здатен забезпечити.

Відповідно, ми не маємо ототожнювати поняття «юридична техніка», «юридична технологія» та такий їх різновид як цифрові технології, які представляють собою дискретну систему, що заснована на методах кодування та передачі інформації, що дозволяє виконувати широкий спектр завдань у максимально короткі терміни.

«Головна мета юридичної техніки – прийняття нормативно-правових актів, які є запорукою їх якості. Діяльність з формування юридичного тексту нормативно-правового акта мусить бути підпорядкована певним законам. Недотримання правил юридичної техніки може призвести норми права до неправильного або до зовсім неможливого їх застосування. Юридична технологія ставить за мету узгодження і забезпечення послідовності дій, стадій, етапів, що визначають процеси підготовки і прийняття законів, підзаконних нормативних актів, правозастосовних та інших юридичних актів» [71, с. 31].

«Юридичні технології забезпечують необхідні передумови для використання засобів, способів і правил з арсеналу юридичної техніки, спрямованих на продукування найбільш якісних нормативно-правових актів – основи регламентування відповідних суспільних відносин», – акцентує увагу І. І. Онищук [94, с. 7].

За А. Ф. Крижановським: «У найзагальнішому вигляді юридична технологія може бути визначена як система науково обґрунтованих принципів, засобів, прийомів і правил, що використовуються в процесі юридичної діяльності для досягнення її мети та вирішення поставлених завдань – підготовка, прийняття, оприлюднення та застосування різноманітних правових актів, здійснення профілактики правопорушень, правового виховання та багато інших. Юридична технологія становить закінчений процес, який завершується впровадженням теоретичних і прикладних законодавчих та правозастосовних розробок у правове життя і юридичну практику» [92, с. 404–405].

І. Д. Шутак юридичну технологію визначає як: «ресурсно-забезпечену складну юридичну діяльність, яка охоплює систему логічно взаємопов'язаних операцій, визначається рівнем розвитку правової системи суспільства» [180, с. 37].

Д. Г. Манько під юридичною технологією розуміє: «...сукупність науково-обґрунтованої інформації (правил, способів, методів, концепцій та ін.) щодо використання юридичного інструментарію при створенні правових актів і здійсненні юридичної діяльності» [82, с. 179].

Дж. Агассі в процесі дослідження філософських та соціальних аспектів технології підкреслює, що технологію можна визначити по-різному, і вибір визначення, який може здатися досить нешкідливою справою, може упередити наше ставлення до неї. Різні визначення та/або різні обставини можуть призвести до різних упереджень. Тому, можливо, краще рухатися у зворотному напрямку – не від вибору визначення до нав'язування упередження, а від вибору упередження до визначення, яке підкріплює це упередження.

Упередженням тут є ідея про те, що виживання людства є нашою відповідальністю, що його найкраще можна забезпечити демократичним шляхом, і що демократія спонукає до розробки кращих методів управління та контролю, а саме – кращих методів розширення участі громадськості в управлінні та контролі. Технологічне мислення досі призводило до зростання антидемократичної технократії; його можна розвивати далі, щоб допомогти створити демократичну протитоту від технократії. Таким чином, технологію можна визначити – демократично – як будь-який засіб соціального контролю (над будь-чим) [184, с. 23].

Сприйняття технології як засобу соціального контролю знаходить все більшу підтримку серед наукової спільноти. У цьому зв'язку, інтерес представляє опис права як соціальної технології: «Це відображає розуміння права як системи соціальних інструментів, розроблених для контролю поведінки великих груп людей, як структурованої форми вирішення спорів», зазначає Мері Е. Като та посиляючись на «Технополії» Н. Постмана наводить приклад механізму контролю за інформацією: «Навіть у найпростішій юридичній справі тисячі подій можуть мати вплив на спір, і добре зрозуміло, що якби всі вони були допущені до розгляду, не могло б існувати теорії належної правової процедури, судові процеси не мали б кінця, а саме право було б зведене до безглуздості» [223, с. 1].

Юридичні технології інтегрують наукові підходи з практичним досвідом, що дозволяє створювати нормативно-правову базу відповідну сучасним цінностям у праві. Більше того, така сукупність науково-обґрунтованої інформації щодо використання юридичного інструментарію забезпечує не лише технічну сторону правової діяльності, але й гарантує її інтелектуальну та методологічну складову, сприяючи логічному розвитку правової системи. Тож, використання технологій в юридичній діяльності забезпечує ефективність і точність правового регулювання, а також розвиток самого права.

Серед тенденцій правового розвитку в умовах глобалізації В. В. Дудченко та О. В. Пасечник виокремлюють тенденцію універсалізації та

уніфікації права [33, с. 599]. До того ж, «Закономірність формалізації права як правового явища зумовлена синергетичним баченням позитивної самоорганізації, де формалізована система має відповідати природному стану суспільств та ідеям природного права» [134, с. 140].

Д. Г. Манько акцентує увагу: «Технологічний арсенал права включає науковий і юридичний складники. Науковим складником є сукупність прийомів, способів і методів, які не мають нормативної регламентації, але їх застосування невід’ємно від інтелектуальних процесів створення та використання права, наприклад, мовні правила створення правових актів, правила логіки тощо. Юридичним складником є сукупність інформації, яка міститься у правових актах і встановлює обов’язкові вимоги до порядку здійснення юридичної діяльності зі створення правових актів. Лише сукупність наукового та юридичного складників розкриває природу юридичних технологій» [83, с. 9].

З наведених визначень вбачається, що роль технологій у праві постійно зростає. Більше того, юридичні технології розвиваються заради вдосконалення як форми, так і змісту права.

«Форма зовнішнього виразу правових норм або джерела права, які досить часто ототожнюються, не лише вказують, де зафіксовані, закріплені такі правові норми, але мають набагато важливіше значення. У філософії такі категорії, як форма і зміст, існують і розглядаються у безпосередньому взаємозв’язку. Зміст є визначальною стороною цілого, представляє єдність усіх складових елементів об’єкта, його властивостей, внутрішніх процесів, зв’язків, протиріч і тенденцій, а форма є способом існування і вираження змісту» [138, с. 42], – зазначає В. В. Решота.

Слід звернутися до вчення Канта та Гегеля, які надали поняттю права виключно широкий зміст, вважаючи, що воно зосереджує в собі найширшу палітру соціальної дійсності [178, с. 53]. За В. В. Дудченко: «Під онтологічно-телеологічним кутом зору право осмислюється не лише як частка людського універсуму, а і як явище у своїй власній цілісності й доконечності. Якщо

внутрішньою субстанційною сутністю права є свободна воля людини, то зовнішніми модифікаціями цієї сутності є звичаї, договори, закони, правові доктрини, судова практика. Існування таких джерел права і є реалізацією ідеї права» [36, с. 47].

«Право і форми його вияву є юридичними категоріями, які тісно пов'язані між собою. Вони в жодному разі не повинні ототожнюватися і водночас протиставлятися, їх слід розглядати в єдності. Якщо право включає в себе систему суспільних відносин, правил поведінки, реалізація яких постійно повторюється і які охороняються державою, то форми (джерела) права, зокрема законодавство, є важливим способом існування і зовнішнього виразу цих правил і відносин. Правові норми як система правил поведінки становлять зміст закону або інших форм права» [165, с. 152].

За П. М. Рабіновичем: «Оскільки юридичні норми мають стати відомими тим учасникам суспільного життя, поведінку, діяльність котрих вони призначені регулювати, їхній зміст має бути так чи інакше сконструйований та виявлений назовні, об'єктивований, тобто виражений у певних знакових матеріальних «джерелах». Ці джерела, тобто способи вираження юридичних норм, відображаються поняттям зовнішньої форми права» [133, с. 118].

Таким чином, як підкреслює Т. О. Дідич: «Юридична техніка є саме тим інститутом, який надає змогу не лише сформулювати зміст юридичного документа, а й забезпечити адекватне усвідомлення змісту правових норм, можливість коригування тих або інших правовідносини у відповідності до їх вимог» [24, с. 153].

Акцентуємо увагу на тому, що юридичні технології мають застосовуватися не тільки при створенні правових актів, але й в інших видах юридичної діяльності для підвищення їх ефективності та якості. Правильне застосування юридичної технології значно полегшує роботу правозастосовних органів, забезпечуючи чіткі та зрозумілі норми правового регулювання.

Юридичні технології класифікуються на дві великі групи: юридичні технології формалізації права та юридичні технології окремих видів

юридичної діяльності. Юридичні технології формалізації права, своєю чергою, поділяються на позитивні та негативні. Д. Г. Манько зазначає, що негативні юридичні технології суттєво відрізняються від позитивних метою їх використання. Якщо основною метою позитивних юридичних технологій є створення якісного правового акту, то мета негативних юридичних технологій – пошук помилок і аномалій у тексті правового акту [80, с. 211, 212].

За допомогою позитивних юридичних технологій вбачається можливим формування якісних правотворчих ініціатив у сфері легалізації та інтерпретації правових актів, які регулюють дану сферу, а також належне впорядкування правозастосовної діяльності.

Так, у контексті даного дослідження, легалізація представлена як різновид правових процедур. Ми також прийшли до висновку, що форма процедури це свого роду кроки, які є засобом для досягнення рішення або іншого юридично-значимого результату. Результат легалізації втілюється у відповідному юридичному акті, який виносить суб'єкт легалізації (наприклад, після підтвердження дійсності документів і підписів, печаток, штампів, що їх скріплюють шляхом проставлення апостиля, результатом є апостильований документ).

Таким чином, у результаті процедури легалізації, яка регламентована нормативно-правовими актами і спрямована на задоволення суб'єктивного інтересу створюються нові елементи, що включаються до правової системи. Це можуть бути не тільки нормативно-правові, але й індивідуальні приписи.

«У системі індивідуальних правових актів правозастосовний акт займає особливе місце. Правозастосовний акт з погляду юридичної техніки є проявом такої властивості права як формальна визначеність, для досягнення якої використовується весь юридично-технічний інструментарій» [105].

Правозастосовний акт приймається компетентним органом або посадовою особою з метою застосування норм права до конкретної життєвої ситуації, наприклад, вирок суду. В. Дума та О. Жовнір виділяють такі ознаки акта застосування норм права:

1. «Приймається на основі нормативно-правового акта і спирається на певну норму права, тобто є законним і обґрунтованим.
2. Виходить від компетентних органів держави в особі їх посадових осіб і являє собою категоричне, офіційно-владне, обов'язкове для виконання веління, яке охороняється примусовою силою держави.
3. Адресується чітко визначеним суб'єктам, тобто є персоніфікованим, індивідуальним.
4. Поширює норму права на конкретну юридичну ситуацію (виключається поширення на подібні випадки), вичерпує себе одноразовим застосуванням, тобто розрахований на один раз.
5. Має певну, встановлену законом форму документа (наказ, рішення, вирок, розпорядження), якщо це письмовий акт (а їх більшість). Містить чітко позначені реквізити: назву, підпис, дату. Має сувору структуру: вступну, описову, мотивувальну і результативну частини.
6. Може бути оскаржений чи опротестований ким-небудь із зацікавлених осіб. Відтак, автори приходять до висновку, що акт застосування норм права — найпоширеніший вид правових актів. Як і нормативно-правовий акт, він має юридичну силу, носить державно-владний обов'язковий характер» [39, с. 64].

Враховуючи сучасні правові тенденції, де має місце розвиток приватно-правових аспектів поряд із публічними та актуальність м'якого права, складно погодитися з такими ознаками як те, що правозастосовний акт виходить виключно від компетентних органів держави і являє собою категоричне, офіційно-владне, обов'язкове для виконання веління, яке охороняється примусовою силою держави.

Аргументуючи таку точку зору, звертаємо увагу на наступне: «Безумовно, правозастосування уявляється тією сферою, де влада є складовою частиною механізму здійснення права. Проте, що вкрай важливо розуміти — владний характер передбачає наявність виключних особливих повноважень у суб'єкта правозастосування як державних, так і недержавних, приміром —

повноваження директора приватного підприємства» [82, с. 221], приватного нотаріуса і т. д.

До прикладу, відповідно до ст. 1 ЗУ «Про нотаріат»: «Нотаріат в Україні – це система органів і посадових осіб, на які покладено обов’язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені цим Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності.

Вчинення нотаріальних дій в Україні покладається на нотаріусів, які працюють в державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах (державні нотаріуси) або займаються приватною нотаріальною діяльністю (приватні нотаріуси)» [127].

Тож, як державний, так і приватний нотаріус має повноваження щодо засвідчення справжності підпису на документах, або вірності копії з копії документа, що безпосередньо впливає на підтвердження чинності документів. Такі владні повноваження нотаріуса є легальними та легітимними, завдяки законодавчій регламентації, державному контролю, а також визнанню результатів їх діяльності з боку суспільства.

У приватно-правовій сфері забезпечується юридична сила та обов’язковість засвідчення документів, що впливає на захист прав та інтересів людини і громадянина. «Документи легалізовані приватним нотаріусом мають таку ж юридичну силу, як і документи легалізовані його колегами публічно-правової сфери. Такі документи мають обов’язкову юридичну силу, вважаються достовірними та правомірними без додаткових перевірок та користуються високим рівнем довіри з боку різних інституцій та суб’єктів права. Відповідно, владний характер юридичної діяльності приватного нотаріуса полягає у спеціальних повноваженнях, які дозволяють йому виконувати функції аналогічні державним органам» [172, с. 388].

Далі, не кожен правозастосовний акт має однакову структуру: вступну, описову, мотивувальну і резолютивну частини. Такі положення стосуються переважно до судових актів, і то не всіх. Так, відповідно ст. 374 КПК України

такий документ як вирок суду складається зі вступної, мотивувальної та резолютивної частин [67], як бачиться, зазначений вид судового акту не містить описової частини.

Окрім того, правозастосовних актів достатньо велика кількість. Прикладом, такий акт правозастосування як наказ, складається взагалі з двох частин: констатуючої та розпорядчої. Зокрема й правозастосовні акти, які виникають у результаті легалізації документів та інших об'єктів також різняться та мають відмінну структуру.

У навчальній літературі так само відмічається про одну з основних рис правозастосовних актів, а саме те, що вони мають «державно-владний характер, що споріднює правозастосовний акт з іншими правовими актами, які виходять від державних органів або інших уповноважених суб'єктів і спрямовані на регулювання суспільних відносин» [105]. Хоча й далі, наведено аналіз юридико-технічної сторони правозастосовних актів та зазначається: «...застосування норм права в основному здійснюється юристами, що мають спеціальні знання і здатні глибоко зрозуміти чинне право, знайти на його основі правильне, справедливе рішення конкретної соціальної ситуації...» [105].

Бачиться деяка суперечність, оскільки не тільки уповноважені особи державного сектору мають спеціальні знання та повноваження приймати юридично-значимі рішення. Зазначене вкотре підтверджує, про доцільність відходу від позитивістського погляду на правові явища, який дещо звужує міркування правників про право загалом, а також не дозволяє в повній мірі дослідити прояв правових категорій та явищ на практиці. Враховуючи зазначене, вбачається за доцільне застосування інтегративного праворозуміння, зокрема й що стосується погляду на суб'єктів прийняття правозастосовних актів.

Слушно зазначає І. О. Соколова: «Правозастосовний акт фіксує характер, обсяг, можливість правової поведінки суб'єктів, визначає шляхи

реалізації публічних та приватних інтересів відповідно до реальних обставин місця і часу» [147, с. 34].

Отже, позитивні юридичні технології забезпечують відповідність правових актів необхідним нормам та стандартам. Це включає змістовні, структурні, логічні, мовленнєві, процедурні правила тощо. Така відповідність особливо важлива при здійсненні легалізаційної діяльності, де кожна наступна процедура має бути чітко регламентована, що забезпечує панування принципу правової визначеності, який є складовим елементом верховенства права.

За допомогою негативних юридичних технологій

по-перше, здійснюється глибокий аналіз документів та інших об'єктів, що необхідне для досягнення цілей легалізації (визнання, дозвіл, підтвердження, узаконення визначених об'єктів тощо). Відтак різні правила, способи та методи щодо використання юридичного інструментарію дозволяють здійснювати глибокий аналіз об'єктів легалізаційної діяльності. Завдяки негативним юридичним технологіям здійснюється перевірка юридичних актів, яка забезпечує виявлення недоліків та помилок у правовому регулюванні;

по-друге, виявлення подібних неточностей запобігає уникненню зловживань та неправильній інтерпретації правових актів, які безпосередньо регулюють легалізаційну діяльність та сприяють ефективному її здійсненню.

Розглядаючи застосування негативних юридичних технологій до письмових юридичних актів у правотворчій діяльності, зазначається: «Якщо знайдено помилку в тексті правового припису, яка призвела до невідповідності праву, її можливо усунути шляхом скасування невідповідного припису при здійсненні негативної правотворчості, тим самим встановивши правовідповідність» [5, с. 48].

На нашу думку, застосування негативних юридичних технологій можливе й до документів, що стосуються підтвердження державної влади, як одного із видів легалізації.

Слід враховувати, що легалізація влади – визнання легальності і легітимності державної влади іноземної держави та встановлення із нею дипломатичних і консульських відносин. При цьому під легітимністю влади розуміється фактичне визнання народом, під легальністю – закріплення всіх її інституцій у чинному законодавстві.

У міжнародно-правовій площині визнання трактується як односторонній акт держави, що засвідчує виникнення нового суб'єкта міжнародного права і передбачає готовність встановити з ним дипломатичні, політичні, економічні, та інші відносини... Водночас, визнання *de-jure* може ґрунтуватися як на чітко сформульованій заяві, так і з позитивного факту, що беззаперечно свідчить про намір надати таке визнання.

Таким чином, використання негативних юридичних технологій у різних видах легалізації, може здійснюватися шляхом виявлення помилок і неточностей у юридичних актах, зокрема таких, що суперечать усталеним міжнародним звичаям.

Далі, як нами наголошувалось раніше, такий вид легалізації як підтвердження чинності документів здійснюється як у публічній та приватній сфері. Щоб впевнитися в чинності юридичних актів приватно-правового характеру, необхідне також застосування негативних юридичних технологій.

«Локальні нормативно-правові акти, як і будь-які інші джерела права, – це форма об'єктивізації волі нормотворчих органів. – Зазначає Д. І. Сіроха і продовжує: – Ці акти в сучасних умовах є тією формою права, яка без громіздких процедур ухвалення і введення в дію здатна врегулювати соціально-трудові відносини на будь-якому підприємстві й забезпечувати їхній динамічний розвиток. Це об'єктивний процес, спричинений реальними потребами життєдіяльності кожної організації. Ухваленням такого акта сторони створюють визначені правила поведінки для працівників, на яких поширюється його дія. Локальні акти визнаються державою, у разі виникнення трудових спорів беруться до уваги правоохоронними органами та судом» [146,

с. 49–50].

Відповідно, прийняття таких актів регламентоване внутрішніми документами (статутом) та чинним законодавством. Тобто встановлені процедури створення, реєстрації та зберігання.

Виявлення та усунення помилок, недоліків і неточностей дозволяє уникнути правових спорів на підставі невірно складених письмових юридичних документів. До того ж, для такого виду легалізації як державна реєстрація та надання дозволу на зайняття певною діяльністю, законність локальних актів підприємства відіграє ключову роль для досягнення необхідного результату як заінтересованого суб'єкта, так і органу здійснення легалізаційної процедури.

Варто також зазначити, що в результаті виявлення порушень або невиконання законодавчих вимог з боку суб'єкта, що має право на заняття певною діяльністю призводить до скасування відповідних рішень. Яскравим прикладом є анулювання дозволу на виконання будівельних робіт, яке станом на сьогодні можна здійснити через вебпортал «Дія» (для об'єктів, що належать до класу відповідальності СС2/СС). Так, відповідно до частини 6 ст. 37 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності»: «Дозвіл на виконання будівельних робіт може бути анульовано органом державного архітектурно-будівельного контролю у разі:

- 1) подання замовником заяви про анулювання дозволу на виконання будівельних робіт;
- 2) наявності відомостей про ліквідацію юридичної особи, що є замовником;
- 3) на підставі судового рішення, що набрало законної сили, про скасування містобудівних умов та обмежень та/або припинення права на виконання будівельних робіт» [130].

Враховуючи зазначене, можна висувати про існування такої юридичної технології як спростування актів підтвердження чинності документу, під якою слід розуміти здійснювану спеціальним суб'єктом процедуру анулювання

раніше виданих легалізаційних актів підтвердження, за результатами виявлення правових помилок або невиконання законодавчих вимог з боку первинного суб'єкта легалізації, що призводить до втрати або обмеження раніше наданих прав. Необхідність в її застосуванні виникає в результаті виявлення правових помилок або невиконання законодавчих вимог з боку суб'єкта, що призводить до скасування відповідних рішень.

Наведений вище приклад із анулювання дозволу на виконання будівельних робіт є яскравим прикладом застосування юридичної технології спростування актів підтвердження чинності документу. На нашу думку, така діяльність має здійснюватися з використанням негативних юридичних технологій, які спрямовані на виявлення та усунення змістовних і процедурних помилок, зокрема в юридичних документах з питань визнання, дозволу, підтвердження, узаконення визначених об'єктів, суб'єктів та дій. Така діяльність також охоплює виявлення та виправлення помилок, що могли бути допущенні під час здійснення легалізаційної процедури.

Верховний Суд у Постанові від 21 січня 2021 року у справі № 826/10851/18 зауважує, що анулювання дозволу на будівництво є заходом впливу за вчинене правопорушення, що має застосовуватися за визначених пунктом третім частини 6 ст. 37 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» умов. Умовами прийняття рішення про анулювання дозволу є: (1) проведення перевірки; (2) встановлення порушень вимог містобудівної документації, містобудівних умов та обмежень, містобудівного законодавства, невідповідності об'єкта будівництва проєктній документації на будівництво такого об'єкта, вимогам будівельних норм, стандартів і правил; 3) внесення посадовою особою органу державного архітектурно-будівельного контролю припису про усунення порушень; 4) невиконання вимог припису [101].

Тож, якщо «результатом легалізаційної діяльності є прийняття письмового правового акта, це підсумок відповідних операцій і дій, досягнутий за допомогою певних способів і засобів суб'єктами легалізаційної

діяльності» [77, с. 286].

Результатом юридичної технології спростування актів підтвердження чинності документу є анулювання раніше прийнятого письмового правового акта щодо визнання, дозволу, підтвердження, узаконення визначених об'єктів, суб'єктів та дій.

Важливо зауважити, що у сфері підтвердження чинності документів, окрім перевірки чинності підписів, печаток та штампів, якими скріплено документ, статусу та повноважень суб'єкта, який цей документ створив, вагому роль відіграє змістовний аналіз тексту документів.

Відповідно, юридична технологія спростування актів підтвердження чинності документу передбачає ідентифікацію помилок, які можуть бути змістовними (помилки у змісті правового акта, як от невірні визначення) або процедурними (порушення процедури прийняття акта, недотримання процедурних вимог). Результатом такої діяльності може бути внесення змін до легалізаційного акту або ж повне його скасування.

Процедури виправлення помилок та спростування актів підтвердження чинності документу тісно пов'язані, проте не є тотожними. Спростування актів підтвердження чинності документу має більш широкий зміст, така технологія не тільки виправляє помилки, але є заходом впливу за недотримання законодавчих вимог. Вона охоплює комплексну перевірку для забезпечення правовідповідності у цій сфері. Тож, виправлення помилок є суттєвим аспектом юридичної технології спростування актів підтвердження чинності документу і фактично визначає його результативність.

Легалізаційні процедури виявляються як у приватноправовій, так і публічно-правовій сферах. Застосування конкретно визначених інструментів під час здійснення легалізаційної діяльності є необхідним для досягнення юридично-значущого результату, мети легалізації. За допомогою юридичних технологій легалізаційна діяльність реалізується ефективно та відповідно до сучасних стандартів.

Таким чином, техніко-технологічний інструментарій допомагає

формалізувати правові рішення в легалізаційній сфері. Юридичні технології існують та розвиваються задля вдосконалення форми та змісту права, підвищуючи ефективність як правотворчої, так і правозастосовної діяльності. Розробка технологічного інструментарію легалізаційної діяльності має вагоме значення для правового регулювання та потребує подальших наукових розвідок.

Як нами акцентувалась увага, для ефективної легалізаційної діяльності необхідним є високий рівень знань юридичної технології її здійснення. Відповідно, доцільним вважається проведення навчання суб'єктів здійснення легалізаційної діяльності з питань юридичних технологій як у публічній, так і в приватній сферах із залученням компетентних фахівців. Реалізація юридичних технологій у легалізаційній діяльності є запорукою її належного здійснення.

Розглядаючи зв'язок юридичних технологій із легалізаційною діяльністю, акцентуємо увагу на тому, що в даному дослідженні легалізація представлена як правова процедура, що має конкретну ціль (визнання, дозвіл, підтвердження, узаконення визначених об'єктів тощо). Досягнення цих цілей потребує належного забезпечення. Правові процедури не можуть здійснюватися поза технологічними правилами. Мета ж юридичної технології – упорядкування різноманітних правових процедур, що використовуються в юридичній діяльності. Юридичні технології здійснюють вплив на підвищення якості, ефективності та узгодженості правових актів як тих, що є об'єктами легалізаційної діяльності, так і тих, які забезпечують її належну реалізацію.

РОЗДІЛ 2. СФЕРИ ТА РІВНІ ПІДТВЕРДЖЕННЯ ЧИННОСТІ ДОКУМЕНТІВ

2.1. Публічна сфера підтвердження чинності документів

2.1.1. Внутрішньодержавний рівень

Підтвердження чинності документів є видом легалізаційної діяльності, яка здійснюється спеціальними суб'єктами, наділеними публічно-правовими або приватно-правовими повноваженнями з питань підтвердження чинності документів, печаток, штампів і підписів, що їх скріплюють, статусу підписантів документу з метою валідизації їх юридичної сили на внутрішньодержавному чи міжнародному рівнях. Здійснення такої діяльності включає різні юридичні технології, а уповноважені суб'єкти можуть варіюватися від приватних нотаріусів до міжнародних установ, залежно від типу документа, що підлягає підтвердженню, правової системи тощо.

Розмежування публічно-правової та приватно-правової сфер ПЧД відображає загальну тенденцію диференціації правового регулювання залежно від характеру правовідносин та є не лише теоретично виправданою, але й практично необхідною. Такий поділ дозволяє чітко окреслити межі відповідальності, характер повноважень суб'єктів та юридичні технології ПЧД.

У публічно-правовій сфері здійснюється гарантування юридичної чинності документа на рівні держави, особливо, що стосується зовнішньодержавного обігу. Приватно-правова сфера спрямована на забезпечення гнучкості та ефективності в обслуговуванні приватно-правових відносин. Водночас між цими сферами існує функціональна взаємодія – документи, чинність яких підтверджена в приватно-правовій сфері, нерідко потребують підтвердження в публічній сфері для повної реалізації своєї юридичної сили.

М. В. Дзевелюк слушно зазначає, що «глобальне управління створює виклик для теорії функцій держави, яка традиційно вибудовувалася довкола парадигми національної держави. Сьогодні, хоча держави усе ще лишаються центральними елементами у системі керування суспільними процесами, вони не є єдиними. Нині відбувається вертикальна синхронізація правопорядків, унаслідок чого деякі функції не можуть бути однозначно атрибутовані державі чи наднаціональній структурі» [22, с. 18].

Відтак вважаємо за доцільне звернути увагу на наступні особливості процедури підтвердження чинності документів у публічній та приватній сферах:

1. Правовий статус суб'єктів:

- у публічно-правовій сфері діють суб'єкти наділені публічно-владними повноваженнями – міністерства, консульські установи, нотаріуси.
- приватно-правова сфера ПЧД охоплює діяльність приватних суб'єктів, які виконують юридично-значущі дії відповідно до ліцензованої чи професійної діяльності (наприклад, приватні нотаріуси, адвокати).

2. Мета діяльності:

- у публічному праві мета полягає в забезпеченні достовірності документа для публічного обігу, особливо що стосується забезпечення міжнародного визнання документа;
- у приватно-правовій сфері основною метою є забезпечення прав та інтересів приватних осіб, як-от посвідчення правочинів нотаріусом, ПЧД керівництвом підприємств, ПЧД адвокатом.

На внутрішньодержавному рівні така діяльність здійснюється в наступних формах: державна реєстрація нормативно-правових актів, легалізація доказів, нотаріальне підтвердження чинності документів (публічний нотаріат), ПЧД уповноваженими особами.

Так, державна реєстрація НПА є важливим механізмом підтвердження чинності документів, оскільки така процедура визнання підтверджує законність документу, прозорість дій органів законодавчої та виконавчої влади, а також доступність до правової бази.

Основу нормативного регулювання державної реєстрації НПА складають: Указ Президента України від 3 жовтня 1992 р. № 493/92 «Про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади», Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади, затвердженого Постановою КМУ від 28.12.1992 № 731 та ін. нормативно-правові акти.

Відповідно до Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади: «Державна реєстрація нормативно-правового акта полягає у проведенні правової експертизи на відповідність його Конституції та законодавству України, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і протоколам до неї, міжнародним договорам України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, та зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції та праву Європейського Союзу (*acquis* ЄС), антикорупційної та гендерно-правової експертиз з урахуванням практики Європейського суду з прав людини, а також прийнятті рішення про державну реєстрацію цього акта, присвоєнні йому реєстраційного номера та занесенні до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів» [98].

Реєстрація НПА вважається окремими науковцями різновидом правотворчої діяльності держави. Ю. Д. Кунєв та А. А. Левдик в цьому аспекті зазначають: «.. з теоретичних позицій основне завдання реєстрації – це офіційне визнання (легалізація) нормативно-правових актів. У теоретичних розробках із питань правотворчої діяльності зміст процедури легалізації НПА розкривається як відповідність його Конституції, якщо НПА зачіпає права громадянина» [69, с. 24]. Водночас слушно зауважується про колізії правових

норм у чинному законодавстві та відсутність конкретно визначених завдань процедури державної реєстрації НПА» [69, с. 26].

Здійснити державну реєстрацію означає не просто зареєструвати нормативно-правовий акт. Цей механізм передбачає проведення правової експертизи нормативно-правового акта, тобто визначення відповідності останнього Конституції та чинному законодавству України зі складанням, погодженням та затвердженням уповноваженими посадовими особами органів юстиції відповідного висновку і занесенням зазначеного нормативно-правового акта до державного реєстру.

Окрім того, «Державна реєстрація нормативно-правових актів вторинного законодавства передбачає проведення цілої низки процедур, а саме:

- 1) проведення правової експертизи нормативно-правового акта;
- 2) прийняття рішення щодо його державної реєстрації;
- 3) ведення обліку нормативно-правових актів шляхом включення їх до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів», – приходить до висновку Я. Я. Буряк [8, с. 17, 18].

Міністерство юстиції України є одним із центральних органів виконавчої влади, який з-поміж інших визначених функцій виконує державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади, здійснює експертизу проєктів нормативно-правових актів.

Методичні рекомендації щодо проведення правової експертизи проєктів нормативно-правових актів схвалені Постановою колегії Міністерства юстиції України від 21 листопада 2000 р., передбачають проведення концептуальної, системно-юридичної та юридико-технічної оцінок нормативно-правового акту. Результати правової експертизи відображаються в експертному висновку, у підсумковій частині якого формулюються зазначені оцінки проєкту нормативно-правового акта, а також його загальна оцінка [87].

Відповідно до п. 6 Методичних рекомендацій щодо здійснення експертизи нормативно-правових актів (їх проєктів) на відповідність

Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод «перевірку на належність здійснюють:

- суб'єкт нормотворення – перед поданням проекту нормативного акта на правову експертизу до Міністерства юстиції або перед поданням нормативного акта на державну реєстрацію;
- структурні підрозділи Міністерства юстиції та територіальні органи юстиції під час здійснення правової експертизи проекту нормативного акта або під час державної реєстрації нормативного акта (контрольна перевірка на належність)» [86].

Тобто експертиза буває як внутрішньою – така, що здійснюється суб'єктом нормотворення, так і зовнішньою – суб'єктом, що здійснює перевірку (Мін'юстом України).

Якщо після здійснення контрольної перевірки НПА визнається «належним», здійснюється його державна реєстрація. Відповідно по Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади «Нормативно-правовий акт може бути повернутий органом державної реєстрації без державної реєстрації для доопрацювання на прохання суб'єкта нормотворення, а також якщо суб'єктом нормотворення порушено вимоги пункту 9 цього Положення або порядку подання акта на державну реєстрацію, встановленого органом державної реєстрації». Окрім того, у державній реєстрації може бути відмовлено, якщо нормативно-правовий акт не відповідає встановленим вимогам.

У цьому аспекті Ю. Д. Кунєв та А. А. Левдик виснують: «Розширення функцій Мін'юсту призводить до того, що державна реєстрація нормативно-правових актів фактично зараховується до стадії нормотворчої діяльності: розроблення проекту нормативно-правового акта, оскільки Мін'юст має право активно впливати на зміст рішення прийнятого органом виконавчої влади. За існування фактичного механізму спільного вироблення адміністративних рішень проблемні питання щодо авторства та ефективності рішень, які виходять після державної реєстрації НПА...Це призводить до того, що

Мін'юст, за бажанням, більше впливає на зміст рішення, ніж на його правову форму. Зважаючи на важливість проблеми, яка розглядається, однією з функцій Мін'юсту має бути функція навчання або організації навчання відповідних осіб органів виконавчої влади нормативній діяльності» [69, с. 29].

Разом з тим, права, свободи і законні інтереси громадян мають бути захищені, у тому числі шляхом попередження прийняття незаконних правових норм. Особливо, враховуючи те, що активність у сфері правотворчості все більш зростає.

Саме остаточне рішення стосовно державної реєстрації «легалізує» НПА, оскільки суб'єкт наділений владними повноваженнями підтверджує правовідповідність документу, що надає йому юридичної чинності.

Згідно з Наказом Міністерства юстиції України «Про вдосконалення порядку державної реєстрації нормативно-правових актів в органах юстиції та скасування рішення про державну реєстрацію нормативно-правових актів» від 12.04.2005 № 34/5 «Після підписання керівником органу юстиції наказу про державну реєстрацію нормативно-правового акта реєстратор структурного підрозділу державної реєстрації нормативно-правових актів заносить його до Державного реєстру нормативно-правових актів» [109].

Таким чином, можна зробити висновок, що державна реєстрація НПА представляє собою правову процедуру, яка полягає в проведенні правової експертизи нормативно-правового акта щодо встановлення його правовідповідності, зі складанням, погодженням та затвердженням відповідного висновку і занесенням зазначеного нормативно-правового акта до державного реєстру, така діяльність є однією із форм підтвердження чинності документів внутрішньодержавного рівня.

Процедура ПЧД безпосередньо залежить від типу юридичного документа. Як відомо, «Проблематика документа – це матеріальне втілення права, переведення його зі статусу ідеї до документально оформленого образу з чіткою структурою, тобто в матеріальну форму» [68]. Відповідно, враховуючи актуальні тенденції правового розвитку, окрему увагу варто

приділити технологіям підтвердження чинності в електронному документообігу та діловодстві у публічній сфері. Так, Т. Р. Кульчицький, Ю. М. Ковальчук та В. С. Сезонов визначають термін «документ в електронній формі» у сфері права як закодоване та передане в інформаційну систему електронне повідомлення, що містить правову інформацію, усі реквізити якого засвідчені та оформлені згідно з нормативними вимогами [68].

Відповідно до ЗУ «Про електронні документи та електронний документообіг» Кабінет Міністрів України та інші органи виконавчої влади в межах повноважень, визначених законом, здійснюють нормативно-правове забезпечення технології оброблення, створення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів [116].

Окрім того, ЗУ «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» «регулює відносини, що виникають між юридичними, фізичними особами, суб'єктами владних повноважень у процесі надання і отримання послуг електронної ідентифікації, гарантів з цифровою ідентифікацією та електронних довірчих послуг, процедури надання таких послуг, нагляду і контролю за дотриманням вимог законодавства у сферах електронної ідентифікації та електронних довірчих послуг» [117].

Враховуючи положення зазначених НПА, можна виокремити наступні юридичні технології підтвердження чинності документів в електронному документообігу та діловодстві:

1) підтвердження валідності електронного документа, який має бути доступним у відповідному форматі, включаючи обов'язкові реквізити документа;

2) підтвердження відповідності документа нормативним вимогам та домовленостям сторін (у випадку наявності договорів);

3) підтвердження наявності електронного підпису (ЕЦП чи КЕП) та/або електронної печатки, якщо це передбачено його видом або призначенням. Так, наявність електронного підпису є обов'язковою для документів, які потребують підтвердження авторства;

4) підтвердження цілісності документа. Згідно із ст. 12 до ЗУ «Про електронні документи та електронний документообіг»: «Перевірка цілісності електронного документа проводиться шляхом підтвердження удосконаленого або кваліфікованого електронного підпису чи печатки, а в разі накладання на електронний документ електронного підпису чи печатки іншого виду – із застосуванням інших засобів і методів захисту інформації з дотриманням вимог законодавства у сфері захисту інформації» [116]. На нашу думку, окрім зазначеного, доцільним є також проведення порівняння контрольної суми документа (числового значення, яке створюється на основі вмісту електронного документа за допомогою спеціального алгоритму) для визначення того, чи не вносилися зміни після накладення електронного підпису.

«Збереження автентичності/цілісності архівного електронного документа – одне з вузлових питань зберігання архівного електронного документа. Автентичність архівного електронного документа визначається як доказ того, що:

- електронний документ відповідає зазначеному;
- електронний документ, створений або надісланий зазначеним автором або організацією, що створили його;
- зазначений час відповідає часу створення або надсилання електронного документа.

Цілісність електронного документа визначається як доказ того, що документ повний за складом та не підлягав неавторизованим змінам» [44]. Зазначені технології забезпечують юридичну значущість та довіру до електронних документів у правовому обігу.

До того ж, враховуючи те, що в даному дослідженні ПЧД розглядається як легалізація доказів включно, варто акцентувати увагу на положеннях статті 8 ЗУ «Про електронні документи та електронний документообіг», відповідно до якої: «допустимість електронного документа як доказу не може

заперечуватися виключно на підставі того, що він має електронну форму» [116].

Аналізуючи підтвердження чинності документів як легалізацію доказів, слід враховувати, що докази представляють собою певну єдність фактичних даних.

Відповідно до ст. 76 ЦПК України доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Відповідно до статей 77–80 ЦПК України докази мають бути належними, допустимими, достовірними, достатніми [167].

Оцінювання доказів — це логіко-психологічний процес, під час якого в суб'єкта формується уявлення (упевненість) щодо інформаційної значимості фактичних даних, тобто інформації, що міститься в її матеріальних носіях, а також щодо причинних зв'язків джерел інформації й достатності сформованого комплексу доказів для прийняття процесуального рішення [141, с. 352].

Такими матеріальними носіями доказів зокрема є документи. За даними Оксфордського словника: «офіційний документ, книга або електронний файл, що містить інформацію про щось або може слугувати доказом чи підтвердженням чогось» [226]. Тож, однією із функцій документу є доказова, тобто можливість використовувати його як допустимий доказ.

Задля того, щоб документи були прийнятними та використаними як доказ в суді чи іншій установі, вони повинні мати підтверджену чинність.

«За юридичною силою документи можуть бути справжніми та підробленими (фальшивими). Справжніми є документи, видані у встановленому законом порядку з дотриманням усіх правил. Справжні бувають, у свою чергу, дійсними, тобто мають у цей момент юридичну силу, і недійсними, тобто які втратили її з будь-яких причин (напр., через закінчення терміну дії договору). Підробленими є документи, реквізити чи зміст яких не

відповідає дійсності. Найпоширенішими видами підроблення є: дописки, підчищення, травлення, змивання, наклеювання іншої фотографії на справжньому документі, заміна сторінок або інших фрагментів документа тощо» [182].

Тобто, щоб мати юридичну силу, документи повинні відповідати загальним вимогам, які висуваються до будь-яких індивідуально-правових актів застосування норм права. Вони повинні бути законними, обґрунтованими, справедливими, логічними, правильно оформленими.

У контексті розгляду речових доказів та документів адвокат О. О. Гнатенко зазначає: «До документів можуть належати (1) матеріали фото-відео-зйомки, звукозапису та інші, в т. ч. електронні носії інформації; (2) матеріали, отримані внаслідок здійснення заходів під час кримінального провадження, що передбачені чинними міжнародними договорами; (3) протоколи процесуальних дій та додатки до них, складені в порядку, передбаченому КПК України, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії; (4) висновки ревізій та акти перевірок» [15].

Слід погодитися, що «підтвердження дійсності документів і підписів, печаток, штампів, що їх скріплюють, як найважливіший вид легалізаційної діяльності, становить собою діяльність правомочних органів (приватно та публічно-правових), спрямовану на встановлення, засвідчення, підтвердження дійсності наявних на документах печаток і підписів компетентних посадових осіб, а також встановлення відповідності вимогам закону країни їх походження» [78, с. 169].

До кожного окремого документу існують вимоги і правила оформлення, які визначені нормативно-правовими актами. Дотримання встановлених правил щодо оформлення документів забезпечує їх юридичну силу та організацію швидкого пошуку в реєстрах. Кожний документ складається з окремих елементів (реквізитів). Відсутність деяких реквізитів може позбавити документ юридичної сили.

У Листі Державної реєстраційної служби України «Щодо надання роз'яснення стосовно порядку засвідчення копій документів» від 07.02.2013 № 43-06-15-13 передбачено, що «для цілей проведення державної реєстрації прав до копій документів, засвідчених в установленому порядку, слід відносити копії документів, засвідчені як нотаріусом або посадовою особою органу місцевого самоврядування, так і уповноваженою особою органу державної влади, підприємства, установи, організації (для юридичних осіб) або фізичною особою (для фізичних осіб), які подають такий документ [181].

Процедура засвідчення залежить від виду документу. Прикладом, «Відповідно до Розділу XI Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України, копію судового рішення, виготовлену в суді, засвідчує відповідальна особа апарату суду та скріплює печаткою суду із зазначенням дати» [148].

І Далі, «В окремих випадках, передбачених законодавством, зокрема для проставлення апостиля, а також на вмотивовану вимогу учасника справи чи органів та установ, які виконують рішення судів, з метою недопущення порушень прав фізичних та юридичних осіб, копію судового рішення може бути засвідчено гербовою печаткою та підписом головуючого судді (судді-доповідача), а у разі його відсутності – головою суду чи особою, що виконує його обов'язки. Копії судових рішень, що набрали законної сили або підлягають негайному виконанню, прошивають, нумерують, засвідчують та скріплюють відповідною печаткою суду» [148].

Наказом Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» (ДП «УкрНДНЦ») від 01 липня 2020 р. № 144 з 2021-09-01 реалізовано порядок уніфікації паперових та електронних документів, за вимогами якого потрібно оформлювати організаційно-розпорядчі документи. Зазначені вимоги поширюються на діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, установ, підприємств, організацій та інших юридичних осіб

незалежно від їхнього функціонально-цільового призначення, рівня і масштабу діяльності та форми власності [128].

Недотримання вимог, зазначених у ДСТУ 4163:2020, призводить до:

- незручностей у використанні документа, прикладом, коли документ підписаний не керівником, а іншою особою з похилою ризикою ліворуч, що наче вказує на те, що підпис зроблений уповноваженим заступником, проте не зрозуміло ким саме;
- до негативних правових наслідків, як-от залишення позовної заяви без руху в суді, або клопотання без розгляду чи без задоволення.

Найчастіше суди посиляються на пункт 5.26 ДСТУ 4163:2020, відповідно до якого «Відмітка про засвідчення копії документа складається з таких елементів: слів «Згідно з оригіналом» (без лапок), найменування посади, особистого підпису особи, яка засвідчує копію, її власного імені та прізвища, дати засвідчення копії» [128].

До прикладу, можна навести ухвалу Господарського суду міста Києва від 22 вересня 2021 року у справі № 910/15432/21, якою суд залишає позовну заяву без руху з підстав недотримання вимог щодо засвідчення документів. В Ухвалі зазначено: «Суд не наділений повноваженнями засвідчувати копії документів, зроблені з копій документів, у зв'язку з чим вважає за необхідне надати час заявнику для подання до суду копії заяви про видачу судового наказу разом з доданими до неї документами, належним чином засвідченими для направлення боржнику» [156].

Варто також зазначити, що нормативно-правовим актом, який регулює порядок засвідчення копій документів зокрема є Правила організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, затверджені наказом Міністерства юстиції України від 18 червня 2015 року №1000/5.

Згідно пункту 8 глави 10 розділу II цих Правил: «Копія набуває юридичної сили лише в разі її засвідчення в установленому порядку. Напис

про засвідчення копії документа складається зі слів «Згідно з оригіналом», найменування посади, особистого підпису особи, яка засвідчує копію, її власного імені та прізвища, дати засвідчення копії та проставляється нижче реквізиту документа «Підпис»» [121].

Посилаючись зокрема на зазначений нормативно-правовий акт, Харківський окружний адміністративний суд Ухвалою у справі № 520/5424/24 від 04 березня 2024 р. встановив: «На підтвердження повноважень представником позивача додано копію довіреності, яка не засвідчена належним чином, відповідно до вищезазначених Правил додана довіреність не містить слів «Згідно з оригіналом», назви посади, особистого підпису особи, яка засвідчує копію, її ініціалів (ініціалу імені) та прізвища, дати засвідчення копії, відбитку печатки установи, а також відмітку «Копія», що проставляється у верхньому правому куті аркуша. Таким чином, надана представником позивача копія довіреності не може вважатися такою, що засвідчена у встановленому законом порядку, як того вимагає норма статті 59 КАС України, що позбавляє суд встановити наявність у представника позивача повноважень на подання даної позовної заяви до суду» [158].

Відповідно, Суд ухвалив позовну заяву залишити без руху та надати позивачу термін для усунення недоліків позовної заяви шляхом надання до суду: засвідчених належним чином додатків до позовної заяви; належним чином засвідчених копій документів, що підтверджують повноваження представника позивача на подання даної позовної заяви до суду [158].

З матеріалів даної справи випливає, що для Суду важливим є підтвердження факту наявності в представника позивача повноважень на подання позовної заяви до суду. Це вбачається можливим саме завдяки підтвердженню чинності документа (в даному випадку копії документа) саме шляхом дотримання вимог, передбачених законодавством.

Отже, «підтвердження чинності документів як легалізація доказів гарантує, що документи мають юридичну силу та отримані легальним шляхом» [174, с. 308]. Це особливо важливо при поданні документів до

органів державної влади або інших офіційних установ, що робить їх прийнятними в правовому полі.

Прикладом, Верховний Суд колегією суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду розглянув справу № 201/2194/17 та встановив, що доказ є недопустимим, оскільки здобутий під час здійснення процесуальної дії з порушенням суттєвих умов дозволу на її проведення, що є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону [100]. Так, суд визнав недопустимим доказом документ (довідку про склад сім'ї), оскільки вона була отримана з порушенням суттєвих процесуальних умов, необхідних для проведення слідчих дій. Це порушення відносилось до відсутності належного судового дозволу, що є істотним порушенням прав і свобод, згідно з нормами статті 87 Кримінального процесуального кодексу України. Окрім цього, суд також застосував принцип «плодів отруйного дерева», сформульованої Європейським судом з прав людини, якщо джерело доказів є неналежним, то всі докази, отримані з його допомогою, будуть такими ж (справа «Гефген проти Німеччини»). У даній справі це стосувалось висновків експертиз, які базувалися на основі цієї довідки.

Таким чином, легалізація документів захищає сторони процесу від фальсифікації або підробки доказів, що підвищує довіру до судочинства, забезпечує рівність перед законом та панування верховенства права.

Окрім того, з огляду на публічний характер нотаріальної діяльності, держава гарантує доказове значення нотаріально засвідчених документів – такі документи мають подвійну презумпцію законності та достовірності, а тому можуть бути спростовані лише у виняткових випадках судовим порядком. Тобто порівняно із правочинами, які вчинено у простій письмовій формі, нотаріально посвідчена форма є додатковою гарантією забезпечення правомірної поведінки всіх учасників цивільних правовідносин. Адже спростувати зміст нотаріальних актів набагато важче, ніж інших угод чи дій, здійснених у простій письмовій формі [135, с. 392]. Відповідно, далі

пропонуємо розглянути підтвердження чинності документів у нотаріальній діяльності.

Враховуючи сучасні тенденції правового розвитку, зокрема євроінтеграційні процеси, відходження від пострадянського підходу до розуміння правових інститутів та розвиток приватно-правового регулювання, вважаємо за доцільне провести вивчення ПЧД як у публічному, так і у приватному нотаріаті (підрозділ 2.2).

Відповідно до п. «б» п. 2 ч. 1 ст. 3 ЗУ «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII, нотаріуси віднесені законодавцем до осіб, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги поряд з аудиторами, приватними виконавцями, оцінювачами, а також експертами, арбітражними керуючими, незалежними посередниками, членами трудового арбітражу, третейськими суддями та ін. особами визначені законом [119].

Згідно з Базовими принципами латинського нотаріату, ухваленим Міжнародним союзом латинського нотаріату: «Нотаріус, будучи наділений публічною функцією, виконує свої обов'язки незалежно і неупереджено, не входячи до ієрархії державних чиновників або службовців» [161].

Окрім того, нормативне регулювання нотаріальної діяльності здійснюється на підставі актів публічного та приватного права, зокрема: Кодексом України про адміністративні правопорушення (НПА публічного права), який спрямований, зокрема, на охорону прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України і т. д. та ЦК України (НПА приватного права), який регулює особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників.

Таким, що представляє науковий інтерес та актуальність є дослідження О. В. Радченко щодо публічних послуг як предмету діяльності нотаріусів в Україні. Автор слушно зауважує: «Термін «публічні послуги» є набагато ширшим, ніж поняття «державні послуги», адже їх можуть надавати як

державні, так і недержавні структури». І Далі, нотаріус є «носієм» публічної влади, учасником публічних правовідносин, виступає як уповноважений представник держави, виконує публічні функції і діє від імені та за дорученням держави, а з іншого – як представник вільної професії, незалежний юридичний консультант сторін, що дає можливість зрівноважувати та узгоджувати права громадян і держави» [135, с. 393].

Підтримуючи зазначене, варто додати також і те, що на законодавчому рівні застосовуються поняття «державний нотаріус» та «приватний нотаріус». Водночас ми використовуємо саме поняття «публічний нотаріат», враховуючи те, що нотаріус не є державним службовцем, діє як незалежна особа, яка надає правові послуги, забезпечуючи правочини та інші документи юридичною силою шляхом засвідчення їх законності та автентичності.

Закон України «Про нотаріат», визначає перелік нотаріальних дій, які вчиняють нотаріуси незалежно від форми роботи. Документи, підтвердження чинності яких здійснене нотаріусом мають однакову силу як у державних, так і в приватних нотаріусів.

Такий поділ у контексті даного дослідження пов'язаний із тим, що підтвердження чинності документів здійснюється в публічно-правових та в приватно-правових відносинах. Окрім того, правові процедури з ПЧД регулюються нормами як приватного, так і публічного права.

О. В. Радченко також вказує на те, що нотаріус зважаючи на публічний характер своїх функцій, не вправі відмовити зацікавленій особі у виконанні нотаріальних дій за наявності усіх законних передумов для їх здійснення, оскільки взаємовідносини нотаріуса та зацікавленої особи мають не договірну, а публічну основу [135, с. 393].

Нотаріус здійснює посвідчення договорів та інших юридичних документів, що підтверджує їх дійсність і правильність оформлення. Щодо діяльності у сфері ПЧД нотаріусами варто акцентувати увагу на наступних нотаріальних діях, а саме:

- посвідчення правочинів (договори, заповіти, довіреності і т. д.);

- засвідчення вірності копій (фотокопій) документів і виписок з них;
- засвідчення справжності підпису на документах;
- засвідчення вірності перекладу документів з однієї мови на іншу.

Нотаріальна форма посвідчення правочинів забезпечує законність і достовірність правочинів. Варто зазначити, що деякі правочини як-от договори про відчуження нерухомого майна потребують обов'язкового нотаріального посвідчення, інакше такі документи вважаються недійсними. Статтею 220 ЦК України передбачено, що у разі недодержання сторонами вимоги закону про нотаріальне посвідчення договору такий договір є нікчемним. Тобто, в даному випадку ПЧД у вигляді нотаріального посвідчення є обов'язковою умовою для юридичної чинності документу.

Водночас інші правочини, які не потребують обов'язкової нотаріальної форми посвідчення, за бажанням сторін також можуть бути нотаріально посвідчені, що все частіше використовується в нотаріальній практиці.

Звертаємо увагу також на те, що нотаріус перевіряє не тільки реквізити, але й визначає, які норми матеріального права регулюють певну сферу правовідносин та попереджає сторони про правові наслідки. Ч. 1 ст. 75 Закону України «Про нотаріат» передбачає наявність таких обов'язкових умов для засвідчення вірності копії документа, а саме:

- документ не повинен суперечити закону;
- має юридичне значення;
- засвідчення вірності копії документа не заборонено законом.

Засвідчена нотаріусом копія документа усуває можливий сумнів щодо вірності цієї копії. Засвідчення вірності копій документів потребує додержання певних умов, за яких ця нотаріальна дія може бути вчинена, а копія документа матиме юридичну силу [90]. Засвідчення копії документа нотаріусом підтверджує його справжність і дозволяє використовувати копію як повноцінний юридичний документ. У такій процедурі нотаріус засвідчує факт існування оригіналу документу.

Наступною процедурою є засвідчення справжності підпису нотаріусом, що є важливим інструментом при ПЧД.

Закон України «Про нотаріат» передбачає, що нотаріуси (та інші визначені законом уповноважені особи) «засвідчують справжність підпису на документах, крім тих, які відповідно до закону або за вимогою сторін підлягають нотаріальному посвідченню» [127].

Правові наслідки такого засвідчення нотаріусом полягають у доказовій силі документу в правових спорах, визнання документу за кордоном (в деяких випадках наявність уже засвідченого нотаріусом підпису може спростити легалізацію документу за кордоном), забезпечення вагомої правової сили документу та запобігання шахрайству.

Правова процедура засвідчення підпису на документі передбачає: пред'явлення документа особою, яка хоче засвідчити свій підпис, перевірку особи, підписання документа в присутності нотаріуса та безпосередньо саме засвідчення (нотаріус ставить свій підпис, печатку та робить відмітку про засвідчення підпису). Таким чином, нотаріус не підтверджує інформацію, викладену в документі, а лише підтверджує, що підпис було зроблено певною людиною.

Загалом нотаріус виконує функції з ПЧД, що мають значення як у публічно-правових, так і в приватно-правових відносинах. Нотаріуси відіграють ключову роль у забезпеченні законності та правової визначеності документів. Відтак нотаріус може проставляти апостиль на документи, що підтверджує їх дійсність для використання за кордоном. Враховуючи зазначене, далі до розгляду представляємо процедури ПЧД зовнішньодержавного рівня.

2.1.2. Зовнішньодержавний рівень

Апостилювання є однією з форм підтвердження (легалізації) дійсності документів і підписів, печаток, штампів, що їх скріплюють.

Апостилювання – це процес проставлення апостиля на офіційному документі відповідно до Конвенції про апостиль для використання за кордоном. Документ, на якому проставлено апостиль відповідно до Конвенції про апостиль, називається «апостильованим». Іноді цю процедуру називають «спрощеною легалізацією» [170, с. 497].

На сайті Міністерства освіти і науки України зазначено: «Апостиль є спрощеною та більш універсальною процедурою порівняно із легалізацією. Приєднавшись до Конвенції, Україна тим самим звільнила себе від необхідності консульської легалізації документів для держав-учасниць Конвенції. Єдиною формальною вимогою для пред'явлення офіційних документів в цих країнах є засвідчення їх апостилем компетентного органу договірної держави» [1]. Відтак проставлення апостиля займає менше часу на відміну від консульської легалізації, а апостильований документ можна використовувати більш ніж в одній країні (відповідно у країн-підписантів Конвенції).

В Україні правове регулювання процедури проставлення апостилю здійснюється на підставі:

- ЗУ «Про приєднання України до Конвенції, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів» від 10.01.2002;
- Постанови КМУ від 18. 01. 2003 № 61 «Про надання повноважень на проставлення апостиля, передбаченого Конвенцією, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів», відповідно до якої повноваження на проставлення апостиля надаються: Міністерству внутрішніх справ України, Міністерству освіти і науки України, Міністерству юстиції України, Державній міграційній службі України, Державній податковій службі України, Міністерству закордонних справ України;
- Постанови КМУ від 04.11.2015 № 890 «Деякі питання забезпечення запровадження електронного сервісу з проставлення апостиля». Даним нормативно-правовим актом затверджено Порядок ведення Електронного реєстру апостилів;

- Наказу Міністерства юстиції України від 27.02.2020 № 702/5 «Про внесення змін до Порядку проставлення апостиля на офіційних документах, що видаються органами юстиції та судами, а також на документах, що оформляються нотаріусами України». Відповідно цьому Наказу нотаріуси України також уповноважені на «...поставлення апостиля на офіційних документах, що видаються органами юстиції та судами, а також на документах, що оформляються нотаріусами України»;

- Наказу Міністерства закордонних справ України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України № 125/209/293/139/999/5 «Про затвердження Правил проставлення апостиля на офіційних документах, призначених для використання на території інших держав» від 17 березня 2023 року та ін.

З 20 листопада 2015 року в Україні введено в дію електронний апостиль, який проставляється на офіційних документах, що видаються органами юстиції та судами, а також на документах, що оформлюються нотаріусами України. Електронний апостиль являє собою друкований бланк затвердженого зразка без будь-яких печаток і штампів, на який клеїться спеціальна марка, що містить QR-код. Відповідно такий документ можна перевірити на достовірність.

У деяких країнах (як от: Австрія, Велика Британія, Франція та Японія) для підтвердження чинності документів на їхній території потрібно пройти процедуру так званого «подвійного» апостилювання. Це означає, що апостиль проставляється не лише на оригіналі документа або його нотаріальної копії, а також на нотаріально завіреному перекладі.

Окрім того, переклад документів має бути виконаний дипломованим перекладачем, який підтверджує свою роботу особистим підписом. Переклад повинен виконувати перекладач, який має офіційне підтвердження своєї кваліфікації з мови, на яку здійснюється переклад.

Таким чином, суб'єкти приватного права (в даному випадку мова йде про приватних нотаріусів та перекладачів) відіграють вагомую роль у процесі підтвердження чинності документів, сприяючи глобальному співробітництву.

Варто зазначити, що, якщо станом на сьогодні, країн підписантів Конвенції про апостиль – 127, то країн, які приймають е-апостиль близько 53 (Ця кількість постійно уточнюється, адже за даними офіційного веб-сайту Гаазької конференції в деяких країнах реалізація цього компонента ще не повністю сумісна з е-APP, прикладом Азербайджан, або ж конкретне посилення на реєстр відсутнє, оскільки е-Реєстр працює з використанням кодів швидкого реагування (QR) для генерації унікальних URL-адрес, як от – Панама). Зазначені дані свідчать про те, що ця сфера потребує розвитку як на міжнародному, так і на внутрішньодержавному рівнях.

4 жовтня 2021 року Гаазькою конференцією з міжнародного приватного права було організовано 12-й Міжнародний форум, присвячений програмі електронного апостилювання (е-APP). Чотирнадцять Договірних Сторін, що перебувають на різних етапах процесу впровадження е-ЗПД, представили доповіді про стан реалізації електронного апостилювання у своїх країнах та взяли участь у панельних дискусіях з різних питань. Наступний такий захід (13-Міжнародний форум) планувався на квітень 2024 року, проте був перенесений на невизначений термін.

Тож, як підкреслювалося в наших ранніх дослідженнях: «хоча апостилювання значно полегшує міжнародну автентифікацію документів, у наукових та фахових джерелах наголошується на тому, що в цій сфері безліч індивідуальних кейсів та виключень, в кожній ситуації необхідно з'ясовувати, чи приймається е-апостиль у відповідній державі, і чи підходить він для органу, де планується представлення документу.

Апостилювання також відіграє ключову роль у забезпеченні міжнародної валідності юридичних документів, спрощуючи їх використання в глобальному контексті, адже будь-який документ після того, як набув статус «апостилюваного» потребує низки подальших процедур (реєстрація,

ліцензування і т. д.) задля забезпечення його подальшого функціонування в рамках іншої правової системи (подекуди кардинально відмінної від тієї, де був виданий документ)» [170, с. 495]. У цьому зв'язку варто звернути увагу на наступні положення: «Валідність письмового акта передбачає наявність у такого акта наступних компонентів: дійсності – факт його реального існування (створення) задля реалізації закладеної в нього мети та задоволення потреб адресатів, встановлення та актуальності строку дії; чинності – тобто обов'язковості виконання та місця посеред інших правових актів; дієвості – його ефективності, здатності належним чином впливати на суспільні відносини; відповідності – належна форма його зовнішнього виразу, належна процедура ухвалення та впровадження у дію, належні процедури його обслуговування (реєстрація, збереження, упорядкування, модернізація (внесення змін), здійснення правової експертизи тощо)» [16, с. 5].

Тож, як нами відмічалось у попередніх розробках: «Апостилювання є однією з форм підтвердження (легалізації) чинності документів на міжнародному рівні. Враховуючи інтеграційні, глобалізаційні та міграційні процеси, апостилювання набуває все більшого розповсюдження, а роль суб'єктів приватного права в легалізаційній діяльності стрімко зростає [170, с. 500].

Необхідним вбачається оновлення існуючих практик у сфері апостилювання відповідно до сучасних тенденцій правового розвитку. Цей процес має включати завершення існуючих проектів (як от – e-APP), наукові дослідження та впровадження інновацій практикуючими фахівцями. Така форма легалізації документів як апостилювання є достатньо ефективною, її необхідно якомога швидше адаптувати до сучасних потреб і технологічного розвитку державам-учасницям, якою є і Україна» [170, с. 500].

Поряд з апостиляцією представляємо до розгляду таку форму ПЧД на зовнішньодержавному рівні як консульська легалізація. Проте, на відміну від процедури апостиляції, консульська легалізація проводиться в тих країнах, які

не підписали Гаазьку конвенцію, прикладом, такі країни як: Алжир, Гвінея, Малі, Мальдіви та ін.

Нормативне регулювання консульської легалізації в Україні здійснюється на підставі Віденської конвенції про консульські зносини від 24 квітня 1963 р., Указом Президента України «Про Консульський статут України» від 2 квітня 1994 р. (що стосується діяльності консульських представництв України), Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Міністерство закордонних справ України» від 30 березня 2016 р, Указом Президента України «Про перелік дипломатичних посад, приписаних до дипломатичних рангів України» від 26 березня 2002 р., Указом Президента України «Про Положення про закордонні дипломатичні установи України від 15 березня 2021 року, Інструкція про порядок консульської легалізації офіційних документів в Україні та за кордоном, затверджена Міністерством закордонних справ України від 4 червня 2002 р.

Загалом консульська легалізація представляє собою послідовність вчинення певних дій уповноважених на те осіб щодо оформлення офіційних документів, які призначаються для використання їх за кордоном. Завдяки чому підтверджується чинність документів, виданих на території однієї держави, задля забезпечення їх подальшого використання за призначенням в іншій державі.

Наприклад, якщо подається заява на роботу або візу в іншій країні, необхідним є надання документів, які підтверджують кваліфікацію, особу та ін. У таких випадках документи повинні бути легалізовані, щоб їх визнали і прийняли.

Варто звернути увагу на тому, що визначення поняття «консульська легалізація» в нормативно-правових актах наведено з певною суперечністю, яка переважно полягає в тому, чи здійснюється така правова процедура з метою засвідчення підпису, повноважень посадової особи та витоку печатки (штампа) чи в засвідченні дійсності змісту самого документа або те й інше.

Відтак ст. 54 Консульського статуту передбачено: «Консульська легалізація полягає в установленні і засвідченні справжності підпису, повноважень посадової особи, яка підписала документ чи акт або засвідчила попередній підпис на них, справжності відбитка штампа, печатки, зразки яких отримано консулом офіційним шляхом від компетентних органів держави перебування» [124].

Натомість, у п. 1. 2. Інструкції про порядок консульської легалізації офіційних документів в Україні та за кордоном зазначається: «Консульська легалізація офіційних документів – це процедура підтвердження дійсності оригіналів офіційних документів або засвідчення справжності підписів посадових осіб, уповноважених засвідчувати підписи на документах, а також дійсності відбитків штампів, печаток, якими скріплено документ» [120].

Як бачиться, Інструкція містить більш всеохоплююче поняття, яке наче і не суперечить тому, яке наведене в Консульському статуті, проте не зрозумілим є чи наявна відповідальність суб'єкта ПЧД за перевірку змісту документу.

Враховуючи те, що офіційні документи засвідчуються лише після перевірки їх відповідності міжнародним договорам та законодавству України, то суб'єкт ПЧД (консульська посадова особа) має нести таку відповідальність. Водночас відповідно зазначеної Інструкції консул не несе відповідальності за зміст документа.

Так, п. 5.5. Інструкції передбачено: «...У разі виникнення у консульської посадової особи сумніву щодо юридичної сили поданого документа, його оформлення тощо вона може звертатися за роз'ясненням до державних органів країни перебування, за консультацією до юриста, Департаменту консульської служби Міністерства закордонних справ України».

Таким чином можна зробити висновок, що перевірка змісту документу здійснюється на власний розсуд суб'єкта ПЧД, а саме у випадку виникнення сумніву щодо його юридичної сили.

Консульська легалізація є достатньо складною процедурою в порівнянні з апостиляцією і має свої особливості в кожній країні. Основними етапами консульської легалізації в Україні є:

1. Засвідчення документа в нотаріуса. Цей етап включає підготовку оригіналу документа або його копії. Нотаріус перевіряє документ на предмет його відповідності законодавству та засвідчує його дійсність. Він ставить свій підпис та печатку на документі. Якщо документ потребує перекладу на іншу мову, професійний перекладач здійснює переклад. Підпис перекладача також засвідчується нотаріусом чим підтверджується автентичність перекладу.

2. Засвідчення підпису та печатки нотаріуса в Міністерстві юстиції України. Міністерство перевіряє справжність підпису та печатки нотаріуса, що засвідчував документ, після чого підтверджує їх дійсність шляхом нанесення штампу.

3. Засвідчення печатки Міністерства юстиції України в Департаменті консульської служби Міністерства закордонних справ України. Документ подається до Департаменту, де перевіряється автентичність печатки Міністерства юстиції України та наносить свою печатку.

4. Засвідчення в консульстві країни для якої проводяться легалізація документа. Відтак документ, засвідчений українськими державними органами, подається до консульства країни, де він буде використовуватися. Консульство перевіряє документ і наносить свою печатку, тим самим підтверджуючи, що документ є дійсним і може бути використаний у цій країні.

У результаті зазначених дій, які відповідають нормам національного та міжнародного права, документ набуває статусу «чинний» і може використовуватися в іншій країні.

Зазначений нами опис етапів консульської легалізації достатньо узагальнений та здійснений задля розуміння цієї правової процедури порівняно з апостиляцією. Проте, враховуючи різноманітність документів, які подаються для легалізації, наявність проблемних аспектів у регулюванні

легалізаційних процедур, а також наявність відмов у легалізації, вбачається за необхідне детальна регламентація консульської легалізації.

Грунтовне дослідження щодо легалізації та визнанні іноземних документів було проведене Г. С. Дьомкіною. Дослідниця акцентує увагу на «розробці нового акту законодавства, який відповідав би потребам правозастосовної практики та системі чинного законодавства. У ньому потрібно детально виписати послідовність усіх етапів консульської легалізації, чітко регламентувати кожен із етапів, установити прозорі критерії справжності (дійсності) розповсюджених видів документів на проходження процедури консульської легалізації, передбачити створення єдиної національної електронної системи легалізованих документів». Далі, авторка також звертає увагу на «запровадженні двомовного легалізаційного напису (українською та англійською) з метою сприяння оптимального використання легалізованих документів, а також беручи до уваги те, що ці документи призначені для створення юридичних наслідків за кордоном» [43, с. 59, 63].

Далі розглянемо таку процедуру як визнання іноземних документів про освіту, яка полягає у встановленні відповідності академічних і професійних прав, а також освітніх та освітньо-кваліфікаційних рівнів іноземних документів про освіту (кваліфікацій) державним стандартам освіти України.

Актуальність проблеми визнання (нострифікації) іноземних документів про освіту зумовлена приєднанням України до Болонського процесу, що супроводжується формуванням єдиного освітнього і наукового простору та виробленням єдиних критеріїв і стандартів у сфері освіти [164, с. 192].

Стосовно даної процедури використовувалось поняття «нострифікація». Проте, як відмічається в науковій літературі: «цей термін, наразі, не є загальноприйнятим в більшості країн Європейського Союзу та і в Україні, він більш широко використовувався раніше. «Визнання іноземних документів про освіту» — саме цей термін стає загальновживаним для України та Зони європейського простору»» [57, с. 84, 85].

«Визнання – формальне підтвердження компетентним органом якості іноземної освітньої кваліфікації для цілей доступу до навчання і/або здійснення фахової діяльності» [2, с. 102].

Основними нормативно-правовими актами, які регулюють правову процедуру визнання іноземних документів про освіту в Україні є Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні, яка ратифікована відповідним Законом України від 03.12.1999 р. № 1273-XIV, рекомендаціями до цієї Конвенції, Законом України «Про вищу освіту», Постанова КМУ «Питання національного інформаційного центру академічної мобільності» від 31 серпня 2011 р. № 924, Постанова КМУ «Про затвердження Порядку реалізації права на академічну мобільність» від 12 серпня 2015 р. № 579, Наказ МОН України «Деякі питання визнання в Україні іноземних документів про освіту» та ін.

Варто зазначити, що Постановою КМУ «Про вихід з Угоди про співробітництво в галузі освіти» від 16 вересня 2022 року припинила свою дію Угода про співробітництво в галузі освіти, вчинена 15 травня 1992 р. у м. Ташкент (країни підписанти: Республіка Азербайджан, республіка білорусь, Республіка Вірменія, Республіка Казахстан, Республіка Киргизстан, Республіка Молдова, Республіка Таджикистан, Республіка Туркменистан, Республіка Узбекистан, Україна, російська федерація). З 23. 03. 2023 документ припинив свою дію для України

Таким чином, якщо раніше відповідно до вказаної Угоди гарантувалось безстрокове автоматичне визнання документів про освіту, виданих у державах-учасниках до 15 травня 1992 року, після 23. 03. 2023 необхідно проводити процедуру визнання у звичайному порядку.

«Процедура визнання іноземних документів про освіту (раніше – нострифікація) має на меті забезпечити права громадян, які здобули освіту в інших державах, на продовження освіти та/або професійну діяльність в Україні та здійснюється в індивідуальному порядку» [11].

У контексті зазначеної процедури часто використовують також термін «встановлення еквівалентності». Зокрема, п. 6 ст. 32 ЗУ «Про вищу освіту» зазначається: «Заклади вищої освіти мають право приймати остаточне рішення щодо визнання, у тому числі встановлення еквівалентності, здобутих в іноземних закладах вищої освіти ступенів бакалавра, магістра, доктора філософії/доктора мистецтва, доктора наук і вчених звань доцента, професора під час зарахування на навчання та/або на посаду наукового чи науково-педагогічного працівника» [110].

Постановою КМУ «Питання національного інформаційного центру академічної мобільності» від 31 серпня 2011 р. № 924 передбачено, що проведення перевірки автентичності документів про освіту, виданих навчальними закладами України та інших держав; а також організація експертизи із встановлення еквівалентності кваліфікацій, присвоєних згідно з документами про освіту, що видані навчальними закладами іноземних держав покладено на державне підприємство «Інформаційно-іміджевий центр», що належить до сфери управління МОН України.

«Процедура визнання в Україні документів про освіту, виданих навчальними закладами інших держав, передбачає:

- Перевірку автентичності поданих для визнання іноземних документів про освіту, тобто перевірку достовірності факту навчання та отримання освітнього документа» [129].

- «Перевірку офіційного визнання закладу освіти, який видав освітній документ системою освіти країни, якій він належить. Цей етап включає перевірку наявності свідоцтва про державну акредитацію закладу освіти та ліцензії на момент видачі освітнього документа.

- Встановлення еквівалентності кваліфікації, зазначеної в іноземному документі про освіту, вимогам до освітнього або освітньо-кваліфікаційного рівнів системи освіти України (здійснюється із залученням експертних комісій за відповідними спеціальностями)» [129].

Враховуючи зазначене, вважаємо, що таке поняття як «встановлення еквівалентності» не варто розглядати як синонімічне до «визнання документів про освіту» (нострифікація), оскільки, прикладом, встановлення еквівалентності кваліфікації є однією із складових етапів повної процедури визнання. Еквівалентність має місце при порівнянні професійної кваліфікації.

У цілому, процедура визнання в Україні документів про освіту, виданих навчальними закладами інших держав, характеризується тривалими строками її здійснення. Така процедура здійснюється в індивідуальному порядку, відповідно в деяких випадках може знадобитися додаткова інформація або ж проходження додаткового навчання, іспитів, без чого визнати іноземні документи про освіту не можливо.

Окрім того, « ... У разі, якщо Порівняльним аналізом визначено відмінності між освітніми програмами України та країни походження Документа, без усунення яких визнання кваліфікації Власника неможливе, – йому може бути запропоновано проходження додаткового навчання та/або тестування на компетентність тощо, або визнання із заниженням рівня вищої освіти» [114].

Актуальним також є питання щодо необхідності апостилювання в процесі підтвердження чинності документів про освіту.

Відповідно до Наказу МОН України «Деякі питання визнання в Україні іноземних документів про освіту» документи (наприклад, копія та переклад українською мовою Документа про освіту), мають бути засвідчені в країні їх походження у спосіб, який офіційно застосовується у цій країні (консульська легалізація або проставлення апостиля, – для країн – учасниць Конвенції, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів (Гаага, 1961), ратифікованої Законом України від 10 січня 2002 року № 2933-III «Про приєднання України до Конвенції, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів» [114].

Важливим вбачається акцентувати увагу на тому, що апостиляція документів про освіту спрямована на підтвердження автентичності документів

зادля можливості міжнародного використання документів (причому не в одній країні, а у всіх учасниць Гаазької конвенції). Проставлення апостилю спрощує проходження першого етапу, а саме: перевірку автентичності поданих для визнання іноземних документів про освіту, перевірку достовірності факту навчання та отримання освітнього документа.

Відповідно до Наказу МОН України «Деякі питання визнання в Україні іноземних документів про освіту» «визнання» представляє собою «офіційне підтвердження компетентним органом з визнання справжності та академічного рівня іноземної освітньої кваліфікації або періодів навчання з метою надання власнику кваліфікації права претендувати на вступ до закладу вищої освіти та/або продовження навчання, можливості претендувати на працевлаштування в Україні» [114].

Тобто при визнанні документів про освіту необхідним є не тільки підтвердження автентичності документа, але й підтвердження академічного рівня іноземної освітньої кваліфікації або періодів навчання. Відповідно лише процедури апостиляції або ж консульської легалізації для документів про освіту недостатньо.

Враховуючи зазначене, практикуючі фахівці в цій сфері радять здійснити апостиляцію чи консульську легалізацію в країні видачі освітніх документів, що в подальшому позитивно вплине на швидкість здійснення процедури визнання в країні призначення.

«У результаті визнання власник іноземних документів про освіту отримує свідоцтво, яке підтверджує право власника документів, виданих закладом освіти іншої держави, на продовження освіти або на працевлаштування за фахом в Україні.

Свідоцтва про визнання іноземних документів про освіту видаються ЗВО або державним підприємством «Інформаційно-іміджевий центр», що належить до сфери управління МОН України. Відмінність полягає у тому, що свідоцтво про визнання іноземного документа про освіту діє тільки в тому ЗВО, який його видав (з метою зарахування Власника документа). Свідоцтво

видане МОН України приймається в усіх закладах освіти, підприємствах, установах, організаціях будь-якої форми власності.

У разі, якщо Документ не засвідчений в установленому порядку (апостиляція або консульська легалізація) в країні його видачі можуть бути затребувані додаткові відомості (інформація та/або документи, що підтверджують факт видачі та/або автентичність Документа). Відповідно, це також впливає на час здійснення визнання іноземних документів про освіту» [175, с. 561].

У свою чергу, апостиль Міністерства освіти і науки України проставляється на офіційних документах, що стосуються сфери освіти і науки, які були складені на території України, і мають використовуватися на території країн, що підписали Гаазьку конвенцію від 05.10.1961 року.

Звертаємо увагу на ключові відмінності апостиляції та визнанні іноземних документів про освіту (нострифікації):

- результатом апостилювання є апостильований документ, в якому штамп апостилу підтверджує їхню дійсність та робить документи чинними на території держав-учасниць Гаазької конвенції 1961 року. Такі документи можуть потребувати низки подальших процедур задля забезпечення їх подальшого функціонування в рамках іншої правової системи;

- «у результаті процедури визнання власник іноземних документів про освіту отримує свідоцтво, яке підтверджує право власника документів, виданих закладом освіти іншої держави, на продовження освіти або на працевлаштування за фахом в Україні» [129].

Натомість не потребують процедури визнання документи, які видані з метою продовження навчання в рамках програм академічної мобільності згідно з Постановою КМУ від 12 серпня 2015 року № 579 «Про затвердження Порядку реалізації права на академічну мобільність».

С. Коваленко, Н. Бовтрук зазначають: «Важливим залишається питання вдосконалення надання адміністративної послуги з визнання іноземних освітніх документів в Україні із застосування міжнародного досвіду у

співпраці органів надання адміністративних послуг та ЗВО, що суттєво зменшить строки її виконання відповідно до європейських стандартів» [57, с. 88].

Тож, як апостилювання, так і визнання іноземних документів про освіту (нострифікація) є формами підтвердження чинності документів, проте дещо з різною метою: апостилювання здійснюється задля можливості міжнародного використання документів (причому не в одній країні, а у всіх учасниць Гаазької конвенції), визнання документів про освіту – для забезпечення права на освіту та/або працевлаштування в певній країні.

Визнання іноземних документів про освіту здійснюється в індивідуальному порядку, який залежить від типу документу, спеціальності та держави, в якій виданий документ. Вбачається, що на цей процес також впливають політичні, соціальні та економічні фактори. До того ж у кожній країні є свої особливості щодо порядку визнання документів про освіту. Прикладом, дипломи про вищу освіту проходять процедуру визнання на рівні закладів вищої освіти (університетів) на рівні ЄС. Кожна країна встановлює власні вимоги щодо якості навчальних програм.

Артьомов І., Ващук О. слушно звертають увагу, що хоча Україна є учасницею Болонського процесу і стороною Лісабонської конвенції про визнання кваліфікації про вищу освіту в європейському регіоні від 1997 року, однак це не означає, що дипломи українських вищих навчальних закладів за кордоном визнають автоматично. Навчальні заклади Європейського Союзу висувають свої вимоги до закордонних дипломів, і в кожному окремому випадку відповідність цим вимогам потрібно доводити [2, с. 24].

Взаємне визнання дипломів є важливим чинником, який сприяє створенню та підтримці єдиного ринку праці, що особливо актуальне під впливом міграційних, глобалізаційних процесів. У сучасних наукових дослідженнях акцентується увага: «Процедура визнання іноземних документів про освіту (нострифікація) в Україні та світі складається з майже ідентичних етапів. Єдиною відмінністю є вартість забезпечення такої процедури та перелік

документів, необхідних для отримання підтвердження. Це пов'язано з вимогами навчального закладу або установи, де зацікавлена особа продовжуватиме навчання чи професійну діяльність. Україна активно реформує вищу освіту на шляху до входження в Європейський освітній простір» [164, с. 194].

Таким чином, враховуючи вищезазначене, у контексті співвідношення таких форм підтвердження чинності документів як визнання іноземних документів про освіту та апостилювання, можна виснувати, що апостилювання іноземних документів про освіту є одним із складових етапів процедури їх визнання, який допомагає здійснити перевірку автентичності поданих документів, а саме: перевірку достовірності факту навчання та отримання освітнього документа.

Визнання іноземних документів про освіту необхідне в більшості випадків, виключення – наявність державної Угоди про визнання з конкретним навчальним закладом чи країною.

2.1.3. Міжнародні договори про правову допомогу, що усувають вимоги легалізації

Вибір правової процедури легалізації конкретного документа перебуває в прямій залежності від наявності міжнародного договору, норми якого регулюють певну сферу документообігу між конкретними країнами.

Використання міжнародних договорів для спрощення або скасування процедури легалізації є особливою формою міжнародного співробітництва, яка базується на довірі між державами. Така унікальна процедура значно відрізняється від стандартної процедури, що передбачає перевірку та підтвердження автентичності документів, оскільки у випадку наявності таких договорів немає необхідності здійснювати багатоетапний процес легалізації.

В основі міжнародних договорів лежить принцип взаємного визнання документів без необхідності легалізації, тобто країни, які є учасниками договору, довіряють автентичності документів, виданих компетентними органами іншої держави, без додаткових перевірок.

Одним з найвідоміших прикладів є Гаазька конвенція 1961 року, що спрощує процедуру легалізації, яка ввела поняття «апостиль». Апостилування є спрощеним способом ПЧД, який замінює більш складний процес консульської легалізації. Однак варто звернути увагу, що в цьому випадку процедура все одно включає певний рівень підтвердження, хоча і спрощений.

Відповідно до ч. 2 ст. 3 Гаазької конвенції «проставлення апостиля компетентним органом держави, не може вимагатися, якщо закони, правила або практика, що діють в державі, в якій документ представлений, або угода між двома чи декількома договірними державами відміняють чи спрощують дану формальну процедуру або звільняють сам документ від легалізації» [62]. Тож, окрім Гаазької конвенції, існують двосторонні та багатосторонні договори між державами, які повністю скасовують будь-які вимоги щодо легалізації.

Основною відмінністю таких договорів є принцип довіри. Держави домовляються про взаємне визнання документів, оскільки процедури видачі документів в іншій країні є достатньо надійними і такими, що не потребують додаткової перевірки.

Тобто, якщо між Україною та іншою державою наявний дво- або багатосторонній договір про правову допомогу (співробітництво), то проставлення апостилю не вимагається.

Варто зауважити, що з 29 грудня 2023 року припинена дія Конвенції про правову допомогу і правові відносини в цивільних, сімейних та кримінальних справах 1993 року та Протоколу до неї від 22 січня 1993 року, вчиненої від імені України у м. Мінську 22 січня 1993 року (Мінська конвенція) для України у відносинах з усіма її учасниками.

Водночас з деякими з країн-учасниць, зазначених конвенцій, діють окремі двосторонні договори, що дозволяє використовувати документи з нотаріальним перекладом без апостиля або консульської легалізації, не дивлячись про припинення дії зазначених багатосторонніх конвенцій.

Так, згідно ст. 13 двостороннього договору між Україною та Латвійською Республікою про правову допомогу та правові відносини в цивільних, сімейних, трудових та кримінальних справах від 23.05.1995 р. «Документи, що були на території однієї з Договірних Сторін складені або засвідчені офіційною особою (нотаріусом, офіційним перекладачем, експертом тощо) в межах компетенції та за встановленою формою і засвідчені печаткою, приймаються на території другої Договірної Сторони без будь-якого іншого засвідчення» [25].

Відповідно до ч. 2 ст. 15 Договору про дружбу, співробітництво і взаємодопомогу між Україною та Республікою Грузія від 13.04.1993 Сторони, зокрема, взаємно визнають документи про загальну середню освіту, провадять необхідну роботу, пов'язану із взаємним визнанням дипломів про середню професійно-технічну, вищу освіту, вчені ступені та звання [26].

Наступним прикладом є положення Договору між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 13.12.1993, де зазначається: «Документи, які підготував або засвідчив відповідний орган однієї з Договірних Сторін, скріплені гербовою печаткою і підписом уповноваженої особи, мають силу документа на території іншої Договірної Сторони без потреби будь-якого іншого засвідчення. Це стосується також копій і перекладів документів, які засвідчені відповідним органом» [27].

Схожі положення містять договори про співробітництво (правову допомогу) між Україною та такими країнами як: Узбекистан, Азербайджан, Вірменія, Казахстан, Киргизія, Таджикистан, Туркменістан, Литва, Естонія, Чехія, Угорщина, Польща, Монголія, Македонія, В'єтнам та Китай.

Україною та Республікою Польща підписано Договір про правову допомогу та правові відносини в цивільних і кримінальних справах від 24.05.1993 року, яким передбачено: «Документи, які підготував або засвідчив відповідний орган однієї з Договірних Сторін, скріплені гербовою печаткою і підписом уповноваженої особи, мають силу документа на території іншої Договірної Сторони без потреби будь-якого іншого засвідчення. Це стосується також копій і перекладів документів, які засвідчені відповідним органом» [28].

Таким чином, для ПЧД, як правило, достатньо перекладу та засвідчення офіційною особою (нотаріусом, офіційним перекладачем, експертом тощо).

У Роз'ясненні Міністерства юстиції України щодо застосування міжнародних договорів України про правову допомогу в частині, що стосується скасування вимоги легалізації офіційних документів, виданих компетентними органами Договірних Сторін від 11.05.2010 відмічається, що за результатами дослідження, проведеного Міністерством юстиції України за сприяння Міністерства закордонних справ України щодо виконання компетентними органами іноземних держав в частині практики застосування вимоги легалізації до документів, виданих компетентними органами України констатується, що Польща є однією з країн, на території якої приймають без будь-якого додаткового засвідчення (консульської легалізації або засвідчення апостилом) усі види офіційних документів незалежно від того, якими органами України вони видані і з якою метою [142].

Зокрема, й у Чеській Республіці згідно з міжнародною угодою країн Європейського Союзу та України необхідний тільки процес нострифікації, апостилізацію проводити не потрібно (Закон Чеської Республіки № 111 від 2011 року, § 89) [57, с. 87].

Як нами попередньо підкреслювалося, апостилювання іноземних документів про освіту є одним із складових етапів процедури їх визнання. Як правило, апостилювання документа про освіту пришвидшує процедуру нострифікації. Водночас саме двосторонні угоди спрямовані на вдосконалення взаємного співробітництва в галузі правових відносин та звільнення іноземних

документів від будь-яких обов'язкових формальних процедур, а відтак іноземні документи прирівнюються до внутрішніх, освітня сфера при цьому не є виключенням. Відповідно не апостилюваний документ ніяк не має впливати на швидкість та якість процедур з ПЧД.

Проте, не дивлячись на існування достатньо великої кількості міжнародних договорів про правову допомогу у сфері ПЧД, існують розбіжності, дискусійні моменти та протиріччя.

Однією з таких є невідповідність національних законодавств або ж відсутність повної синхронізації національних норм з міжнародними, що призводить до юридичних колізій. Наприклад, одна країна може вимагати апостилювати певні види документів (не дивлячись на існування міжнародної Угоди), тоді як інша вважає його не потрібним, що у свою чергу призводить до порушення принципу взаємності.

Щодо порушення принципу взаємності можна навести приклад із застосуванням в Україні окремих положень Договору між Україною та Угорською Республікою про правову допомогу в цивільних справах від 02.08.2001.

Відтак, станом на сьогодні, на території України від громадян та юридичних осіб Угорської Республіки офіційні документи, видані компетентними державними органами Угорської Республіки і засвідчені гербовими печатками, можуть прийматися українськими органами державної влади з умовою їх засвідчення апостилем згідно з Конвенцією, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів 1961 року.

Враховуючи зазначене, можна виснувати, що прийняття офіційних документів без будь-якого додаткового засвідчення є вкрай важливим для дотримання принципу взаємності міжнародних договорів та уникнення непорозумінь на практиці з іншими країнами.

Не дивлячись на наявність двосторонньої Угоди, з часом почали порушуватись питання щодо відмов прийняття офіційних документів, виданих в Україні, без засвідчення їх дійсності апостилем Угорською стороною.

З аналізу Роз'яснення Мін'юсту України щодо визнання на території України офіційних документів, виданих органами державної влади Угорської Республіки, можна зробити висновок, що наявна різна позиція української та угорської сторін щодо застосування окремих положень Договору між Україною та Угорською Республікою про правову допомогу в цивільних справах (Договір 2001 року) і Договору між СРСР та УНР про надання правової допомоги у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 15 липня 1958 року (Договір 1958 року) [126].

Справа в тому, що договори про правову допомогу (співробітництво), які було укладено ще за часів Радянського Союзу, залишилися чинними для України, як правонаступника СРСР.

У Роз'ясненні Мін'юсту України зокрема акцентується увагу: «Не заперечуючи того факту, що Договір 1958 року (348_008) діє у відносинах між Україною і Угорщиною в порядку правонаступництва, угорська сторона дотримується позиції, що стаття 22 Договору 2001 року (348_026) замінила повністю положення статті 14 Договору 1958 року (348_008) щодо взаємного визнання документів, обмеживши таку можливість лише документами, що надсилаються судами, чи іншими установами юстиції між собою в порядку правової допомоги. На документи, що подаються приватними особами, розповсюджується вимога щодо їх засвідчення апостилом або шляхом консульської легалізації.

Натомість позиція української сторони полягає в тому, що Договір 1958 року (348_008) залишається чинним, як це встановлено шляхом обміну дипломатичними нотами в 1994 році. Відповідно до статті 30 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року (995_118) положення Договору 2001 року (348_026), що стосуються правової допомоги у цивільних справах, мають перевагу над положеннями Договору 1958 року (348_008) лише у тій мірі, де окремі статті останнього замінюються відповідними новими статтями. Однак положення Договору 1958 року, зміст яких не охоплює

Договір 2001 року (348_026), у відносинах між Україною і Угорською Республікою підлягають застосуванню» [126].

Тож, вбачається, що звільнення від апостилювання та будь-яких інших форм ПЧД стосується документів, що надсилаються судами, чи іншими установами юстиції між собою саме в порядку правової допомоги. Документи, що подаються приватними особами, у переважній більшості, потребують їх засвідчення апостилем або консульської легалізації. У зв'язку з чим виникає безліч питань у процесі правозастосування.

Практичні працівники звертають увагу на особливості легалізації іноземних документів у сфері українських закупівель та зазначають: «Одне з найскладніших питань, яке може виникнути перед учасником-нерезидентом, це — процедура посвідчення в українських закупівлях офіційних документів іноземної держави для можливості їх подальшого використання в тендерній пропозиції» [88].

У цьому аспекті автор звертає увагу на такі проблемні моменти як-от:

- відсутність єдиного підходу до визначення терміна «офіційний документ» у національному та міжнародному законодавствах;
- неоднакове формулювання відповідних статей міжнародних договорів, яке в більшості випадків прямо визначає застосування правила звільнення від потреби будь-якої легалізації лише тих документів, які надсилають Сторони при безпосередньому застосуванні відповідного міжнародного договору та ін.

Враховуючи колізійність у питаннях легалізації офіційних документів, виданих компетентними органами Договірних Сторін при їх поданні в публічних закупівлях та існування реальної загрози невизнання офіційних документів, виданих іноземними органами, без засвідчення їх дійсності способом консульської легалізації або способом проставлення апостиля, О. Новинський приходить до висновку, що дане питання потребує додаткового роз'яснення від компетентних органів, що є способом тлумачення реального

змісту правових норм міжнародних договорів, або вирішення цього питання в судовому порядку [88].

Варто також додати про доцільність роботи над уніфікацією термінології в міжнародних договорах для зменшення ризику наявності різної інтерпретації одних і тих самих понять при застосування положень міжнародних норм державами на практиці.

У вже згаданому Роз'ясненні Мін'юсту України також зауважується наступне: «Наявність відповідних положень не можна тлумачити як такі, що автоматично передбачають прийняття компетентними органами України без будь-якого додаткового засвідчення усіх офіційних документів, складених органами іноземних держав, які є Сторонами таких договорів» [142].

У цьому зв'язку Г. С. Дьомкіна зауважує, що згідно з положеннями міжнародних договорів про відмову від процедури легалізації документів для дії за кордоном таке звільнення не надається автоматично і зазвичай залежить від юридичної природи документа. Щоразу, коли використовуються іноземні документи, виникає потреба досконало здійснити аналіз тексту відповідного міжнародного договору України, щоб визначити, на які саме документи поширюється звільнення від легалізації [43, с. 125].

Юридична природа документа тут відіграє ключову роль, оскільки документи, такі як нотаріальні акти, судові рішення, інформаційні довідки, освітні документи і т. д. можуть належати до різних категорій, які (не) вимагають легалізації. До того ж, залежно від виду документа, який потрібно апостилювати, визначається й установа, яка здійснює апостилювання. Тож, визначення юридичної природи документа є першим кроком при здійсненні процедури з підтвердження його чинності.

Окрім того, кожен міжнародний договір має свої унікальні правові приписи. Важливо ретельно аналізувати текст договору, щоб зрозуміти, які саме документи звільняються від підтвердження їх чинності та за яких умов. Це включає дослідження визначень та спеціальних положень.

Інтерпретація міжнародних договорів, що стосуються спрощення або скасування процедури легалізації документів подекуди є неоднаковою. Хоча, у більшості випадків, використовується правило застосування звільнення від підтвердження чинності лише тих іноземних документів, які надсилають Сторони в рамках безпосереднього застосування міжнародного договору про правову допомогу. Вважаємо, що вагому роль у сфері підтвердження чинності іноземних документів відіграє міжнародна координація. Ефективна правова допомога та взаємне визнання документів вимагає регулярної співпраці на міждержавному рівні. Правова позиція з цього питання, яка панує всередині країн, має бути відповідним чином винесена на міждержавний рівень.

«Сторони зобов'язані добросовісно виконувати взяті на себе зобов'язання. Невиконання або неналежне виконання зобов'язань за міжнародним договором може понести за собою міжнародно-правову відповідальність. Всі ці властивості міжнародних договорів відіграють важливе значення в сучасних умовах, оскільки можуть закріплювати та породжувати правові наслідки на міжнародному рівні», – зазначає О. А. Тимошенко [153, с. 777].

Отже, використання міжнародних договорів, що стосуються спрощення або скасування процедури легалізації документів є унікальним механізмом співпраці. Це дозволяє значно спростити міждержавні відносини у сфері документообігу та полегшити процеси адаптації громадян в умовах посиленої міграції.

Таким чином, міжнародні договори про правову допомогу, що усувають вимоги легалізації представляють собою особливу форму міжнародного співробітництва, що заснована на довірі між державами та принципі взаємного визнання документів без необхідності легалізації, бо відмова від підтвердження чинності документів між деякими країнами свідчить про надійну та визнану систему документообігу.

2.2. Приватна сфера підтвердження чинності документів

2.2.1. Корпоративний рівень

Проаналізувавши процес ПЧД у публічно-правовій сфері, на внутрішньодержавному та зовнішньодержавному рівнях, перейдемо до аналізу ПЧД і в приватно-правовій сфері правозастосування. Вважаємо, що найбільш змістовно такий вид застосування права ми можемо отримати, аналізуючи діяльність юридичної особи (корпоративний рівень).

Відповідно до статті 80 ЦК України юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку. Юридична особа наділяється цивільною правосуб'єктністю, яка складається з правоздатності, дієздатності і спроможності бути позивачем та відповідачем у суді.

«Фактично всі елементи правосуб'єктності юридичної особи містяться в юридичних документах (статут і т. д.), виникають з моменту створення й припиняються моментом ліквідації юридичної особи» [78, с. 203]. Відповідно ПЧД має критичне значення для функціонування юридичної особи будь-якої організаційно-правової форми.

Для прикладу візьмемо такий вид юридичних осіб як господарські товариства, а саме: товариство з обмеженою відповідальністю. Органами товариства відповідно до ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» є загальні збори учасників, наглядова рада (у разі утворення) та виконавчий орган. Виконавчий орган товариства директор (дирекція) здійснює управління поточною діяльністю товариства. До компетенції якого належить вирішення всіх питань, пов'язаних з управлінням поточною діяльністю товариства, крім питань, що належать до виключної компетенції загальних зборів учасників та наглядової ради товариства (у разі утворення) [131].

До того ж, статус директора підприємства (дирекції) передбачено не тільки на законодавчому рівні, але й внутрішніми нормативними актами:

статутом, наказом про його призначення та витягом з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань. Відповідно така особа уповноважена на легалізацію конкретних прав і обов’язків підлеглих співробітників та інтересів безпосередньо самої юридичної особи.

Якщо ж розглядати дії виконавчого органу, пов’язані з формальним закріпленням його владних рішень у конкретних юридичних справах, то кожна з них буде супроводжуватися юридичним документом, що відображає цей результат.

Такі повноваження включають в себе і обов’язок з ПЧД, які директор підписує від імені ТОВ. Тобто директор забезпечує юридичну силу всіх документів, що виходять від ТОВ таких як: контракти, фінансові звіти та внутрішні розпорядження, накази і т. д. Це, у свою чергу, забезпечує прозорість діяльності ТОВ та підтримку належних взаємовідносин юридичної особи з контрагентами та органами державної влади.

Організаційно-розпорядча документація підприємства охоплює різноманітні акти, що стосуються внутрішнього управління, затвердження рішень керівництвом, укладання договорів з контрагентами, а також розробки посадових інструкцій тощо. Відповідно необхідно забезпечити чіткий порядок оформлення такої документації.

«Підтвердження чинності документів керівництвом компанії гарантує, що всі рішення приймаються на найвищому рівні управління з урахуванням стратегічних цілей, забезпечуючи при цьому легітимність документів у рамках корпоративної структури» [176, с. 114]. У даному аспекті, мова йде саме про легалізаційну діяльність, що здійснюється суб’єктами, які наділені приватно-правовими повноваженнями як от – директор ТОВ.

Для підтвердження чинності документів директор повинен дотримуватися певних правових процедур, включаючи належну реєстрацію документів та забезпечення їх відповідності вимогам законодавства та внутрішнім актам підприємства вищої юридичної сили. Документи, які

підписані директором повинні містити всі необхідні реквізити, включаючи підпис, печатку підприємства (у разі необхідності), що зокрема сприяє їх легітимності.

Як відомо, одним із основних реквізитів, який підтверджує чинність документу є підпис уповноваженою на те особою.

Підпис — це окремий реквізит, установлений Національним стандартом України «Державна уніфікована система документації. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів» (ДСТУ 4163:2020) як обов'язковий для всіх без винятку організаційно-розпорядчих документів. Крім того, підпис входить до складу деяких інших реквізитів, установлених ДСТУ 4163:2020, зокрема до грифу затвердження, резолюції, візи, відмітки про засвідчення копії документа тощо.

Посадові особи підписують службові документи відповідно до своїх повноважень, визначених статутами підприємства, організації, установи, положеннями про структурні підрозділи, посадовими інструкціями та наказами (розпорядженнями) про розподіл обов'язків між керівником та його заступниками.

Згідно п. 5. 22. Уніфікованої системи організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів (ДСТУ 4163:2020) «Підпис має містити найменування посади особи, яка підписує документ (у повній формі, якщо документ надрукований не на бланку, у скороченій — на документі, надрукованому на бланку), особистий підпис (окрім електронних документів), власне ім'я і прізвище» [128].

Далі звертаємо увагу на такий реквізит як печатка. Відтак, з 20 липня 2017 року із законодавства виключено вимоги про обов'язкове використання печаток (незалежно від їх наявності у суб'єктів господарювання). Згідно із ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо використання печаток юридичними особами та фізичними-особами підприємцями» від 23.03.2017 року: «Відбиток печатки не може бути обов'язковим реквізитом будь-якого документа, що подається суб'єктом господарювання до органу

державної влади або органу місцевого самоврядування. Копія документа, що подається суб'єктом господарювання до органу державної влади або органу місцевого самоврядування, вважається засвідченою у встановленому порядку, якщо на такій копії проставлено підпис уповноваженої особи такого суб'єкта господарювання або особистий підпис фізичної особи-підприємця. Орган державної влади або орган місцевого самоврядування не вправі вимагати нотаріального засвідчення вірності копії документа у разі, якщо така вимога не встановлена законом. Наявність або відсутність відбитка печатки суб'єкта господарювання на документі не створює юридичних наслідків» [111]. Більше того, встановлено адміністративну відповідальність за вимагання державним органом або органом місцевого самоврядування наявності відбитку печатки на офіційному документі.

Звертаємо увагу також і на те, що законодавець встановлює різні вимоги до підтвердження чинності деяких документів осіб приватного та публічного права. Прикладом, відповідно до зазначеного вище Закону: «Довіреності від імені осіб приватного права видаються за підписом керівника або іншої уповноваженої на те особи». Натомість, «...довіреності від імені особи публічного права видаються за підписом керівника або іншої уповноваженої на те особи і засвідчуються печаткою такої особи публічного права (за наявності)» [111].

Схожі положення містяться й у ДСТУ 4163:2020: «Юридичні особи, що відповідно до положення (статуту) мають гербову печатку або основну круглу печатку юридичної особи із зазначенням найменування та ідентифікаційним кодом ЄДРПОУ, можуть засвідчувати на документі підпис посадової (відповідальної) особи. Перелік документів, підписи на яких потрібно скріплювати печаткою юридичної особи, визначає юридична особа на підставі законодавства та з унесенням в інструкцію з діловодства» [128].

Таким чином, приходимо до висновку, що суб'єкт господарювання має право на використання печатки у своїй діяльності, проте це не є обов'язком. Отже, печатка не є обов'язковим реквізитом для підтвердження чинності

документів. Виключення становлять випадки, коли наявність печатки на документі встановлена законодавством. Прикладом, приписи Закону України «Про Депозитарну систему України» передбачають: «У разі подання реєстру власників іменних цінних паперів у формі паперового документа він засвідчується печаткою та підписом уповноваженої особи депозитарної установи». Тобто в даному випадку, наявність документів, засвідчених печаткою, вимагатиметься і надалі.

Варто також підкреслити важливість внутрішніх документів юридичної особи, які можуть передбачати обов'язкове використання печатки на відповідних документах. Причому, якщо така вимога не буде виконана органом, уповноваженим на її проставлення, документ не матиме юридичної сили.

Такий документ можна порівняти з нікчемним правочином, недійсність якого встановлена законом і для визнання його недійсним не вимагається рішення суду (частина друга статті 215 ЦК України). Проте в наведеному нами прикладі недійсність документа буде встановлена внутрішнім актом юридичної особи.

ПЧД на корпоративному рівні включає в себе застосування таких базових юридичних технологій:

1. Збір всіх необхідних документів, які потребують підтвердження чинності. Визначення документів, які потребують підтвердження, прикладом установчі документи, фінансові звіти, договори, що підтверджують здійснення зовнішньоекономічної діяльності тощо. Варто акцентувати увагу, що перевірка може здійснюватися як на відповідність внутрішнім нормативним актам компанії, так і на відповідність чинному законодавству, причому не тільки національного, але й міжнародного (у випадку якщо компанія здійснює зовнішньоекономічну діяльність). Ці аспекти є вкрай важливими для ПЧД, тому пропонується розглянути їх більш детально .

2. Юридичні технології зі встановлення відповідності документа міжнародним нормативно-правовим актам. Якщо документи будуть

використовуватися за межами національної юрисдикції проводиться додаткова перевірка їх відповідності міжнародним вимогам. Прикладом, зовнішньоекономічні договори мають відповідати міжнародним умовам торгівлі (Incoterms).

Частиною 3 ст. 382 Господарського кодексу України передбачено, що зовнішньоекономічний договір (контракт) може бути визнаний недійсним у судовому порядку, якщо він не відповідає вимогам законів України або чинним міжнародним договорам, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України».

За необхідності, окрім легалізації документів органом управління підприємством, проводиться апостилювання або ж консульська легалізація для використання в інших країнах.

Прикладом, відповідно до ЗУ «Про зовнішньоекономічну діяльність» документи, які подаються для реєстрації представництва іноземного суб'єкта господарської діяльності на території України мають бути нотаріально засвідчені за місцем їх видачі і легалізовані належним чином в консульських установах, які представляють Україну, якщо міжнародними договорами України не передбачено інше [123].

3. Юридичні технології зі встановлення відповідності документа національному законодавству. Так, Наказом Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» (ДП «УкрНДНЦ») від 01 липня 2020 р. № 144 з 2021-09-01 реалізовано порядок уніфікації паперових та електронних документів, за вимогами якого потрібно оформлювати організаційно-розпорядчі документи. Зазначені вимоги поширюються на документи створювані в результаті діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, установ, підприємств, організацій та інших юридичних осіб незалежно від їхнього функціонально-цільового призначення, рівня і масштабу діяльності та форми власності. «Цей стандарт установлює: склад реквізитів документів; вимоги до

змісту та місця розташування реквізитів у документах; вимоги до бланків та оформлення документів; вимоги до виготовлення документів» [128].

Тобто в умовах уніфікації паперових та електронних документів, приватним компаніям потрібно здійснювати постійний моніторинг та аудит документів на предмет їх відповідності зазначеним вимогам.

Окрім того, існують й інші спеціальні нормативно-правові акти, які регулюють порядок ведення документів на корпоративному рівні. Прикладом, щодо первинних бухгалтерських документів, тих, які створені у письмовій або електронній формі та містять відомості про господарські операції, діє Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 № 996-XIV).

Відповідно до ч. 2 ст. 9 цього НПА «Первинні документи можуть бути складені в паперовій або в електронній формі та повинні мати такі обов'язкові реквізити:

назву документа (форми);

дату складання;

назву підприємства, від імені якого складено документ;

зміст та обсяг господарської операції, одиницю виміру господарської операції;

посади і прізвища (крім первинних документів, вимоги до яких встановлюються Національним банком України) осіб, відповідальних за здійснення господарської операції і правильність її оформлення;

особистий підпис або інші дані, що дають змогу ідентифікувати особу, яка брала участь у здійсненні господарської операції.

Залежно від характеру господарської операції та технології обробки облікової інформації до первинних документів можуть включатися додаткові реквізити (печатка, номер документа, підстава для здійснення операції тощо)» [108].

Підприємство може самостійно розробляти форми більшості первинних документів (тут діє принцип свободи підприємницької діяльності), проте за

умов дотримання вищенаведених обов'язкових реквізитів. Існують й документи, які самостійно розробляти й створювати не можна, як от: банківські та касові документи, так як їх форма встановлюється Національним банком України.

Наявність обов'язкових реквізитів у первинних документах є необхідною умовою, оскільки їх відсутність може спричинити невизнання відповідної господарської операції. Так, навіть за належного оформлення податкової накладної, виявлення недоліків у заповненні супровідних первинних документів, що містять обов'язкові реквізити, як-от акти виконаних робіт або наданих послуг, може призвести до кваліфікації операції як фіктивної. Суди стикаються зі значною кількістю справ відповідної категорії.

Прикладом, Київський окружний адміністративний суд у Рішенні від 16 листопада 2021 року у справі № 320/6311/19 задовольняє позов Товариства з обмеженою відповідальністю, визнає протиправними та скасовує податкові повідомлення – рішення, прийняті Головним управлінням ДФС у Київській області. Мотивувальна частина рішення зокрема містить такий аргумент: «Документи, складені за результатом проведених операцій між позивачем та контрагентами, відповідають вимогам первинних документів встановлених Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», зокрема містять всі необхідні реквізити, виписані суб'єктами господарювання, які, на момент взаємовідносин з Товариством не були виключені з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, перебували на обліку в органах державної фіскальної служби» [139].

На наявність обов'язкових реквізитів у документах на корпоративному рівні звертає увагу й Верховний Суд. Так, у Постанові від 02.02.2023 № 500/6845/21 Верховний Суд сформулював правовий висновок, відповідно до якого «За змістом норм Положення про форму та зміст розрахункових документів, затверджений наказом Міністерством фінансів України № 13 від 21 січня 2016 року (зі змінами) (далі - Положення № 13) слід розрізняти

недолік реквізиту в розрахунковому документі від відсутності відповідного реквізиту взагалі. У першому випадку дійсно неможливо стверджувати, що документ втрачає статус розрахункового, натомість, у другому випадку безпосередньо Положення № 13 вказує, що такий документ не прийматиметься як розрахунковий. Отже, відсутність такого реквізиту у фіскальному чеку на товари (послуги), виданому суб'єктом господарювання – платником акцизного податку, як назва податку, літерне позначення, розмір ставки такого податку, загальна сума такого податку за всіма зазначеними в чеку товарами (послугами) позбавляє такий документ статусу розрахункового, відповідно, створення і роздрукування, а так само видача покупцеві документу з таким недоліком не може вважатися належним виконанням обов'язку, встановленого пунктом 2 статті 3 Закону №265/95-ВР» [102]. У даному випадку можна виснувати, що відсутність одного з обов'язкових реквізитів на документі впливає на чинність всього документу, на відміну від реквізиту з недоліком.

Тож, вбачається, що дотримання вимог щодо оформлення організаційно-розпорядчих документів відіграє вагомий роль для корпоративної діяльності. Відповідно на уповноважених працівників (бухгалтери, юристи) покладається обов'язок з перевірки документів на відповідність діючому законодавству.

Окрему увагу варто приділити засвідченню копій документів на корпоративному рівні.

Згідно приписами Правил організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, затверджених наказом Міністерства юстиції України 18.06.2015 №1000/5, зареєстрованих в Міністерстві юстиції України 22.06.2015 за №736/27181, копія документа – документ, що містить точне знакове відтворення змісту чи документної інформації іншого документа і в окремих випадках – деяких його зовнішніх ознак...Копія набуває юридичної сили лише у разі її засвідчення в установленому порядку [121].

Таким чином, як нами акцентувалась увага раніше, задля того, щоб документи були прийнятними та використаними як доказ в суді чи іншій установі, вони повинні мати підтверджену чинність, зокрема й на корпоративному рівні, де судові спори є достатньо розповсюдженими.

Ст. 95 Цивільного процесуального кодексу України встановлено, що письмові докази подаються в оригіналі або в належним чином засвідченій копії, якщо інше не передбачено цим Кодексом. Якщо для вирішення спору має значення лише частина документа, подається засвідчений витяг з нього. І Далі, Копії документів вважаються засвідченими належним чином, якщо їх засвідчено в порядку, встановленому чинним законодавством [167]. Аналогічні положення містяться і в інших процесуальних кодексах України.

Відповідно до 5. 26. ДСТУ 4163:2020: «Відмітка про засвідчення копії документа складається з таких елементів: слів «Згідно з оригіналом» (без лапок), найменування посади, особистого підпису особи, яка засвідчує копію, її власного імені та прізвища, дати засвідчення копії.

У випадках, визначених законодавством, копії документів засвідчують відбитком печатки юридичної особи, структурного підрозділу (служби діловодства, служби кадрів, бухгалтерії тощо) юридичної особи або печатки «Для копій»...Відмітку про засвідчення копії документа проставляють нижче реквізиту «Підпис» на лицьовому боці останнього аркуша копії документа» [128].

Так, в Ухвалі про залишення позовної заяви без руху від 04 вересня 2023 року справа № 927/1159/23, Господарський суд Чернігівської області посилаючись на вищезазначені нормативно-правові акти та правові позиції Верховного Суду: «Копія документу набуває юридичної сили лише в разі засвідчення в установленому порядку (правова позиція Верховного Суду викладена у постанові від 08.05.2019 у справі №160/7887/19). Невірно засвідчені або не засвідчені копії документів є недопустимими доказами фактичних обставин справи та є підставою для скасування судового рішення у справі (правова позиція Верховного Суду викладена у постанові від 11.07.2018

у справі №904/8549/17)», приходить до висновку: «Як встановлено судом, позивачем до позовної заяви додані документи, частина яких взагалі не засвідчена належним чином. У порушення зазначених вимог частина доданих позивачем до позовної заяви документів взагалі не містять слів Згідно з оригіналом (без лапок), найменування посади, особистого підпису особи, яка засвідчує копію, її власного імені та прізвища, дати засвідчення копії, а тому суд доходить висновку, що позивачем не надано суду доказів, засвідчених належним чином, що підтверджують викладені у позовній заяві обставини» [157].

Варто також звернути увагу на те, що повноваження на підтвердження чинності документів мають бути передбачені нормативними актами компанії, прикладом у посадових інструкціях. Окрім того, якщо документи засвідчуються не керівником (директором), мають бути додані документи про призначення відповідної особи на посаду. Прикладом, коли копії була засвідченні співробітником відділу кадрів, заступником директора чи секретарем, до комплекту документів необхідно додати копію документа про призначення на посаду особи, яка засвідчила ці копії. Для підтвердження чинності документів на певний строк також може бути видана довіреність.

4. Юридичні технології зі встановлення відповідності документа внутрішнім актам компанії:

- перевірку статутних та організаційно-розпорядчих документів;
- встановлення дійсності підписів та печаток на документах. Необхідно встановити, що особи, які підписали документ, мали відповідні повноваження згідно зі статутом компанії, рішенням загальних зборів акціонерів тощо (перелік наявності обов'язкових документів залежить від організаційно-правової форми юридичної особи);
- перевірка актуальності документів. Визначити, чи всі документи відповідають останнім змінам в установчих документах (якщо такі вносились), прикладом, зміна у складі керівництва.

- перевірка відповідності внутрішнім регламентам та політиці компанії, наприклад, процедура затвердження договорів. Виключити такі моменти як наявність конфлікту інтересів і т. д.;

- перевірка дотримання ієрархії документів, а саме: чи не суперечить той чи інший документ установчим актам або ж документам, прийнятим раніше. Корпоративне нормативне регулювання має свою ієрархію, так само як і законодавча база. Відтак накази та розпорядження дирекції не мають суперечити таким документам як Статут чи Принципи корпоративного управління;

- ведення реєстрів. Впевнитись у тому, що всі необхідні документи внесені до внутрішніх реєстрів компанії для збереження їх обліку.

Таким чином, підприємства зобов'язані дотримуватись встановлених законодавством вимог щодо зберігання документів, включаючи первинні та організаційно-розпорядчі акти. Тож, необхідним є впровадження системи архівного зберігання документації, задля забезпечення доступності та цілісності документів протягом встановленого терміну зберігання.

Варто зазначити, що існує безліч корпоративних судових спорів, де саме наявність чинних внутрішніх документів відіграє ключову роль у прийнятті судового рішення. Н. Д. Вінтоняк, аналізуючи судову практику у справах про визнання установчих документів товариства з обмеженою відповідальністю недійсними, приходять до висновку, що найбільш поширеною є практика визнання недійсними установчих документів у випадках, якщо рішення прийняті за відсутності кворуму для проведення загальних зборів учасників та з питань, що не включені до порядку денного загальних зборів [13, с. 134].

Велика палата Верховного Суду в постанові від 06.09.2023 (справа №127/27466/20) у спорах щодо звільнення директора за власним бажанням згідно зі ст.38 КЗпП України виснувала наступне:

«У разі якщо між товариством і директором не було укладено трудового договору (контракту), то спору щодо його припинення на підставі, зокрема ст. 38 КЗпП, бути не може.

В обох випадках – коли особу обрано до складу виконавчого органу та укладено трудовий договір і коли існують тільки відносини з управління товариством без укладання трудового договору – саме відносини з управління становлять основу відносин між товариством та особою, яка займає посаду директора.

Тож позовні вимоги про визнання трудових відносин припиненими та похідні від них спрямовані насамперед на припинення правовідносин з управління, які існують між директором і товариством, а не трудових.

Враховуючи викладене, звільнення особи з посади директора повинно відбуватися не відповідно до положень законодавства про працю, а згідно з положеннями статуту щодо порядку скликання загальних зборів учасників та голосування на них» [72].

Тож, з судової практики вбачається, що у випадках, коли директор компанії не має укладеного трудового договору, питання його звільнення вирішується не на основі трудового законодавства, а відповідно до внутрішніх документів компанії, а саме: Статуту. Це підкреслює необхідність чіткого регулювання та підтвердження чинності документів на корпоративному рівні, що є необхідним для забезпечення законних прав та інтересів як компанії, так і її співробітників.

Нами зверталась увага на те, що проходження легалізаційних процедур гарантує, що всі аспекти корпоративної діяльності відповідають відповідним внутрішньо-локальним вимогам. Це, у свою чергу, допомагає уникненню проблем і в публічно-правовій сфері (при ліцензуванні, сертифікації, отриманні патентів тощо).

У сучасних реаліях документообіг у комерційній діяльності здійснюється переважно в електронному вигляді. Відповідно, актуальними є юридичні технології, які можуть застосовуватися як у публічно-правовій, так і приватно-правовій сфері, як-от: підтвердження валідності електронного документа, його відповідності нормативним вимогам та домовленостям сторін, підтвердження наявності електронного підпису (ЕЦП чи КЕП) та/або

електронної печатки, якщо це передбачено його видом або призначенням та підтвердження цілісності документа.

Окрему увагу варто звернути на те, що в приватно-правовій сфері вагому роль відіграють такі правочини як договори, причому як на внутрішньодержавному рівні, так і при веденні суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності.

Відповідно процедури оферти та акцептування договорів є фундаментальними технологіями процесу ПЧД. Оферта (пропозиція) та акцепт (згода) утворюють двосторонній або багатосторонній юридичний акт, що є підставою виникнення юридичних зобов'язань. Документ набуває чинності лише після проходження цих етапів. Відсутність одного з елементів може бути підставою для визнання договору таким, що не укладений.

Далі, якщо класичний спосіб представляє собою затвердження умов договору підписами та/або печатками сторін (виключення: мовчазний акцепт), то в сучасних умовах використовуються електронні оферти та акцепти (прикладом, підписання ЕЦП/КЕП або акцепт через платіжні системи).

Так, ч. 1 статтею 11 ЗУ «Про електронну комерцію» передбачено, що «Пропозиція укласти електронний договір (оферта) має містити істотні умови, передбачені законодавством для відповідного договору, і виражати намір особи, яка її зробила, вважати себе зобов'язаною у разі її прийняття».

Ч. 6 ст. 11 цього ж НПА визначає: «Відповідь особи, якій адресована пропозиція укласти електронний договір, про її прийняття (акцепт) може бути надана шляхом:

надсилання електронного повідомлення особі, яка зробила пропозицію укласти електронний договір, підписаного в порядку, передбаченому статтею 12 цього Закону;

заповнення формуляра заяви (форми) про прийняття такої пропозиції в електронній формі, що підписується в порядку, передбаченому статтею 12 цього Закону;

вчинення дій, що вважаються прийняттям пропозиції укласти електронний договір, якщо зміст таких дій чітко роз'яснено в інформаційній системі, в якій розміщено таку пропозицію, і ці роз'яснення логічно пов'язані з нею» [118].

Враховуючи зазначене, оферта та акцепт як юридичні технології ПЧД забезпечують формування, вираження та закріплення волевиявлення сторін договору. Ці процедури мають вагоме значення в електронній комерції, де взаємодія контрагентів здійснюється дистанційно, а підтвердження домовленостей відбувається через цифрові інструменти.

Оферта є свого роду «формалізацією намірів», оскільки включає істотні умови договору. У цифровій сфері може бути надана через веб-сторінки, електронні листи, або інші он-лайн інструменти.

Акцепт є способом підтвердження згоди на укладення договору, що надає пропозиції юридичну чинність. В електронній комерції виражається за допомогою використання ЕЦП/КЕП, кліки на кнопки «Прийняти умови», «Оформити замовлення» і т. д.

Це юридичні технології, які дозволяють верифікувати волевиявлення сторін, забезпечити юридичну чинність такого документу як договір та інтегрувати традиційні договірні відносини в сучасну цифрову площину.

Враховуючи зазначене, можна зробити висновок, що ПЧД документів включає такі юридичні технології як: збір всіх необхідних документів, які потребують підтвердження чинності; встановлення відповідності документа міжнародним нормативно-правовим актам (за необхідності); встановлення відповідності документа національному законодавству та внутрішнім актам компанії, а також юридичні технології оферти та акцептування договорів.

Окрім того, актуальними є юридичні технології підтвердження чинності в електронному документообігу та діловодстві, які можуть застосовуватися як у публічно-правовій, так і в приватно-правовій сфері, як-от: підтвердження валідності електронного документа, його відповідності нормативним вимогам та домовленостям сторін, підтвердження наявності електронного підпису

(ЕЦП чи КЕП) та/або електронної печатки, якщо це передбачено його видом або призначенням та підтвердження цілісності документа.

Процедура ПЧД дозволяє суб'єктам гарантувати, що її документи є дійсними та можуть бути використані в офіційних установах, а також у взаємовідносинах з іншими контрагентами як на національному, так і на міжнародному рівні.

2.2.2. Приватний нотаріат

Як відомо, приватно-правові процедури – це процедури, які не пов'язані з прийняттям державо-владних рішень. До недержавних юрисдикційних процесів відносять: «вчинення приватними нотаріусами проваджень, розгляд справ міжнародним комерційним арбітражем й діяльність адвокатів, які не підпорядковані жодному державному органу і організаційна структура яких не має адміністративного ієрархічного підпорядкування» [163].

«Нотаріат за своєю суттю – це та ланка, яка пов'язує громадянське суспільство і державу, оскільки функціонує на межі приватної і публічної сфер діяльності і яка наділена унікальною дуалістичною природою», – підкреслює Ю. В. Желіховська [47, с. 89].

ПЧД розглядається окремо у сфері приватного нотаріату так, як:

по-перше, правовий статус приватного нотаріуса відмінний від державного, це фізична особа, яка відповідно законодавству здійснює незалежну професійну нотаріальну діяльність, зокрема посвідчення прав, а також фактів, що мають юридичне значення, та вчиняє інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності;

по-друге, нормативне регулювання правових процедур з ПЧД здійснюється як на основі норм публічного, так і приватного права;

по-третє, приватні нотаріуси активно надають послуги суб'єктам господарської діяльності, перед якими постає необхідність нотаріального посвідчення окремих правочинів, а також вчинення інших нотаріальних дій.

Якщо ж попередньо ми розглядали ПЧД нотаріусом як «носія» публічної влади, учасника публічних правовідносин, який виступає як уповноважений представник держави, виконує публічні функції і діє за дорученням держави, то в даному підрозділі звертаємо увагу на ПЧД нотаріусом, як суб'єкта приватного права – представника вільної професії, незалежного юридичного консультанта сторін, що дає можливість зрівноважувати та узгоджувати права громадян і держави.

С. Я. Фурса в цьому аспекті відмічає: «При зверненні особи до нотаріуса за реалізацією своїх суб'єктивних цивільних прав можна з високим ступенем точності встановити належність його до приватного права» [162, с. 176].

За Ю. В. Желіховською: «законодавець не дає чіткого визначення правової природи приватного нотаріату. З одного боку, Закон покладає виконання нотаріальних дій на нотаріусів, які працюють у державних нотаріальних конторах (державні нотаріуси) або займаються приватною нотаріальною діяльністю (приватні нотаріуси), а з другого — передбачає, що нотаріальна діяльність не підприємницька і не ставить за мету отримання доходів. Отже, виходить, що, займаючись приватною практикою, нотаріус не є підприємцем, і навпаки. Некоректність та протиприродність такого формулювання викликали й викликають критичні і, видається, справедливі зауваження у правовій літературі [47, с. 86].

Тож, зупинимось на тому, що приватний нотаріус – це особа, яка здійснює професійну нотаріальну діяльність, зареєстровану в передбаченому законом порядку та фінансується за рахунок коштів, отриманих у результаті такої діяльності.

За С. П. Ковальчук: «Демократична правова держава, яка характеризується передусім високим рівнем забезпечення прав свобод і законних інтересів приватних фізичних і юридичних осіб, також функціонуванням розвинутого демократичного суспільства. У цій збалансованій системі держава не здійснює опіки над громадянами, а дає їм

максимальний рівень свободи, який нічим не може бути обмежений, крім як недопущення порушень зазначених чеснот інших осіб.

Більше того, така держава намагається максимально перекласти на недержавний сектор приватні та публічні послуги. Одним із таких винаходів цивілізованого суспільства є система латинського нотаріату, що органічно в собі поєднує публічні й приватні засади. Нотаріуси в цій системі від імені держави надають публічні послуги, однак їхня організаційна діяльність здійснюється самостійно. Іншими словами в науковій літературі такий стан речей отримав назву «вільний» нотаріат у формі «вільної» професії» [60, с. 13].

Порівнюючи діяльність приватного та державного нотаріуса, можна виявити певні відмінності, а саме:

- щодо правового статусу та організації діяльності. Відтак, приватний нотаріус працює незалежно, проте підконтрольний Міністерству юстиції України та Нотаріальній палаті України;
- щодо процедурних відмінностей. Приватний нотаріус має більше гнучкості в організації робочого процесу, хоча як і державний нотаріус дотримується загальних законодавчих вимог.

Тож, хоча самі процедури з ПЧД у державних та приватних нотаріусів є подібними, відмінності виникають через організаційну структуру та фінансування. Якщо приватні нотаріуси можуть запропонувати індивідуальний підхід та додаткові послуги, то діяльність державних нотаріусів забезпечує доступність послуг для широкого кола громадян.

Далі, звертаємо увагу на наявність приватного інтересу при отриманні публічних послуг, які здійснюють як державні, так і приватні нотаріуси. О. В. Рудченко, з орієнтуванням на інтерес як класифікаційний критерій, публічні послуги диференціює на три види: а) публічні послуги, які мають соціальне призначення, розглядаються суспільством позитивно та гарантовані кожному, хоча й надаються на вимогу приватного інтересу; б) публічні послуги, потреба в яких викликана поєднанням приватного та публічного інтересів через обов'язки громадян вчиняти певні дії для власного блага; в)

публічні послуги, які пов'язані із суто публічним інтересом або державними функціями, що спрямовані на задоволення приватного інтересу [143, с. 147]. З наведеної класифікації вбачається, що приватний інтерес так чи інакше є невіддільним в аспекті розгляду публічних послуг.

Тож, підтвердження чинності документів нотаріусом спрямоване на задоволення приватного інтересу через виконання публічних функцій. Приватний інтерес реалізується шляхом забезпечення прав і свобод громадян, зокрема через нотаріальне засвідчення документів, яке здійснюється нотаріусами з дотриманням встановлених законодавством процедур.

Документи, оформлені державними і приватними нотаріусами, мають однакову юридичну силу. Проте приватні нотаріуси на практиці часто обирають спеціалізовану сферу діяльності. Прикладом, деякі фахівці працюють виключно з юридичними особами. Такі спеціалісти відомі як «корпоративні нотаріуси», які здійснюють підтвердження чинності документів у приватно-правовій сфері. Вони надають послуги, що включають засвідчення установчих документів компаній, акцій та інших корпоративних актів, забезпечуючи правову визначеність і дотримання законодавчих вимог у комерційній діяльності. Діяльність нотаріуса в цій сфері зокрема включає:

- консультацію клієнтів із загальних правових питань;
- допомогу клієнтові в зібранні пакетів документів і проведення угоди;
- консультацію клієнтів з реєстраційних питань;
- засвідчення нотаріально необхідних документів та внесення їх в державний реєстр;
- засвідчення підписів на протоколах, рішеннях, статутах і інших документах компанії, а також проведення реєстраційних дій;
- здійснення перевірки документів на відповідність чинних законів тощо.

У разі необхідності нотаріуси гарантують законність угоди та перевірку пакету документів від корпоративних юристів.

Нотаріуси здійснюють співробітництво з іншими фахівцями, прикладом, якщо потрібно підготувати документи, корпоративні нотаріуси залучають до угоди своїх партнерів, які складають документи й передають їх для завірення.

Так, виникнення, здійснення та припинення окремих корпоративних прав акціонерів відбувається за допомогою вчинення нотаріальних дій. Стаття 18 ЦК України передбачає, що «нотаріус здійснює захист цивільних прав шляхом вчинення виконавчого напису на борговому документі у випадках і в порядку, встановлених законом».

Окрім того, у сучасній науковій літературі розглядаються способи нотаріального захисту корпоративних та цивільних прав. Так, Д. С. Дерев'янка зазначає: «Станом на сьогодні, нотаріальна форма захисту цього права шляхом вчинення виконавчого напису на документах передбачена лише щодо акціонерів. Автор акцентує увагу, що відповідний механізм захисту права на виплату дивідендів слід запровадити і щодо учасників інших юридичних осіб корпоративного типу» [20, с. 94].

Н. Денисяк, аналізуючи особливості й питання класифікації нотаріальних проваджень серед інших згадує: «нотаріальні провадження, спрямовані на реалізацію функції допоміжного характеру: засвідчення справжності підпису на документі; засвідчення вірності копій документів і виписок із них; засвідчення правильності перекладу документу з однієї мови іншою; передача заяв громадян та організацій іншим громадянам та організаціям; прийняття документів на зберігання» [19, с. 50]. Далі автор акцентує увагу на здійсненні класифікації нотаріальних проваджень за їх цілеспрямованістю і змістом, за якою нотаріальні провадження поділяються на чотири групи, однією з яких є: «нотаріальні провадження, спрямовані на надання документам виконавчої сили» [19, с. 50]. Щодо цієї групи нотаріальних проваджень, то, на думку Н. Денисяк, «... такі провадження не відповідають змісту нотаріальної діяльності, оскільки виходять за межі безспірної юрисдикції. З трьох нотаріальних проваджень, які входять до цієї

групи, тільки вчинення виконавчого напису спрямовано на надання документам виконавчої сили» [19, с. 50].

У контексті даного дослідження вбачається, що виконавчий напис нотаріуса полягає в посвідченні нотаріусом безспірної заборгованості або інших зобов'язань боржника перед кредитором. Виконавчий напис дозволяє стягнути заборгованість у позасудовому порядку, що прискорює процес захисту кредитора. Відтак після перевірки документів, нотаріус вчиняє напис на документі, що підтверджує заборгованість. Цей напис має виконавчу силу і підлягає примусовому виконанню органами державної виконавчої служби.

За змістом нотаріальних дій, які вчиняються щодо них, корпоративні права бувають такими, що виникають, здійснюються або припиняються вчиненням: 1) нотаріального посвідчення правочину; 2) нотаріального посвідчення довіреності; 3) скасування дії довіреності нотаріусом; 4) нотаріального засвідчення справжності підпису на документі; 5) передання нотаріусом заяви суб'єкта корпоративних прав іншій особі; 6) видачі нотаріусом свідоцтва про передання заяви [168].

Зазначені дії нотаріуса свідчать про те, що він підтверджує чинність документів, забезпечуючи їх юридичну силу, автентичність та відповідність зазначеним вимогам.

Окрім того, одним із основних і першим завданням нотаріату є захист і охорона приватної власності, яка є однією з фундаментальних європейських цінностей. Відтак, згідно із ст. 209 ЦК України, «Правочин, який вчинений у письмовій формі, підлягає нотаріальному посвідченню лише у випадках, встановлених законом або домовленістю сторін». Тобто, якщо правочин не підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню відповідно із законодавством, за бажанням фізичної або юридичної особи будь-який правочин з її участю все одно можна посвідчити нотаріально.

Крім того, право власності та інші речові права на нерухомі речі, обтяження цих прав, їх виникнення, перехід і припинення підлягають державній реєстрації (ст. 182 ЦК України).

Тож, за потреби нотаріуси вчиняють нотаріальне посвідчення правочинів та реєструють виникнення/зміну/припинення права в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно.

В умовах введення воєнного стану на території України були запроваджені суттєві зміни в діяльності нотаріату. Відтак, починаючи з травня 2022 року, Міністерство юстиції України почало вести перелік нотаріусів, якими в умовах воєнного стану вчиняються нотаріальні дії щодо цінного майна. «Постановою Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2022 року № 480 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності нотаріусів та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану» [113] визначено нотаріальне посвідчення договорів відчуження цінних паперів, корпоративних прав, у тому числі договорів про внесення змін до таких договорів або їх розірвання (припинення), управління і розпорядження цінними паперами, корпоративними правами, засвідчення справжності підпису на актах приймання-передачі частки (частини частки) у статутному (складеному) капіталі (статутному фонді) юридичної особи, здійснюється виключно нотаріусами, включеними до затвердженого Міністерством юстиції переліку нотаріусів, якими в умовах воєнного стану вчиняються нотаріальні дії щодо цінного майна» [38, с. 153].

Зазначеною Постановою до цих критеріїв відносяться:

« - невчинення виконавчого напису на кредитному договорі, який не є нотаріально посвідченим після 24 листопада 2017 року;

- відсутність рішень про анулювання, блокування доступу до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (після 1 січня 2020 року), крім рішень, які скасовано рішенням суду, яке набрало законної сили (на строк не менше 3 місяців);

- відсутність посвідчених договорів щодо відчуження нерухомого майна, поділу (виділу) нерухомого майна, іпотеки, встановлення довірчої

власності на нерухоме майно в період з 25 лютого 2022 року до їх включення до переліку;

- відсутність внесеного подання про анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю на розгляд Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату при Міністерстві юстиції; не вчинення нотаріальних дій від імені фізичних осіб, які в момент вчинення таких дій перебували за межами України, крім дій на підставі довіреності таких осіб або в порядку законного представництва, або померли; відсутність простроченої заборгованості із сплати членських внесків до Нотаріальної палати України за період більше ніж один рік» [38, с. 153].

Є. Дуліба та Н. Чудик у цьому аспекті підкреслюють: «У разі відповідності критеріям, приватний нотаріус має подати до відділення Нотаріальної палати України та територіального органу Міністерства юстиції заяву про включення до переліку в паперовій або електронній формі, в якій підтверджує таку відповідальність. Такий підхід демонструє, що лише найбільш кваліфіковані нотаріуси отримали доступ до вчинення нотаріальних дій з цінним майном, що сприяє утвердженню в суспільстві верховенства права, довіри до закону і справедливості, зменшенню ризиків зловживань та інших неправомірних дій, які можуть мати серйозні фінансові та юридичні наслідки» [38, с. 153].

Нотаріальні дії стають важливою складовою правових відносин у сфері господарської діяльності, забезпечуючи захист прав та інтересів учасників таких відносин.

Так, суб'єкти господарської діяльності постають перед необхідністю нотаріального посвідчення певних правочинів, а також вчинення інших нотаріальних дій, що зумовлюється, як правило, договірними відносинами з контрагентами.

Нотаріальне посвідчення документів може бути обов'язковим відповідно до законодавчих вимог (договори купівлі-продажу – для підтвердження чинності та дійсності правочину, договори дарування і т. д.)

або ж згідно локальним правовим актам самого підприємства, прикладом, договори про відчуження корпоративних прав – у разі передбачення нотаріального посвідчення установчим документом юридичної особи. Окрім цього, контрагенти можуть включати вимогу нотаріального посвідчення правочинів для підвищення рівня безпеки.

М. Бондарєва зазначає: «Комплексність нотаріальної процедури в межах кожного окремого нотаріального провадження означає правовий супровід усього масиву правовідносин на всіх етапах реалізації прав та інтересів їх суб'єктів: від правої консультації, збору документів, перевірки їх достовірності, правового консультування, вирішення (залагодження) правових ситуацій з ознаками конфліктності до оформлення прав і їх державної реєстрації. Таким чином, варто вести мову про органічне інтегрування посередницьких процедур у нотаріальну діяльність» [7, с. 5].

З огляду на вищезазначені аспекти, можна висувати, що діяльність нотаріусів охоплює не лише технічне оформлення документів, але й дотримання законодавчих норм, що є фундаментальним для правової безпеки в комерційній діяльності.

Вони здійснюють засвідчення юридичних фактів та документів, таких як установчі договори, акції та інші корпоративні акти, підтверджуючи їх відповідність чинному законодавству.

Засвідчення нотаріусами має такі функції:

- забезпечення юридичної достовірності, оскільки нотаріуси здійснюють перевірку документів на відповідність законодавчим вимогам, забезпечуючи їх юридичну чинність;
- запобігання правовим конфліктам, завдяки підготовці документів при вирішенні правових спорів;
- міжнародне визнання (за необхідності). У випадку використання документів за кордоном, нотаріуси здійснюють їх апостиляцію, що робить документи чинними у відповідних країнах;

- надання експертної консультації. Корпоративні нотаріуси, маючи глибокі знання та досвід у вузькій спеціалізації права, допомагають розібратися у складних юридичних аспектах та підготувати необхідну документацію, забезпечуючи права та інтереси клієнтів на кожному етапі;
- запобігання шахрайству. ПЧД нотаріусами ускладнює можливість використання підроблених документів, забезпечуючи додатковий рівень захисту для учасників правовідносин.

Отже, ПЧД нотаріусами є важливим елементом правового забезпечення як на національному, так і на міжнародному рівнях. Така діяльність забезпечує правову стабільність і впевненість у правовій силі документів, що є ключовим для ефективного функціонування приватно-правового сектору та розвитку економічних відносин.

Нотаріальне підтвердження чинності документів здійснюється на перетині приватної та публічної сфер юридичної діяльності. Виконуючи відповідні нотаріальні дії, нотаріус забезпечує збалансоване співвідношення між публічно-правовими та приватно-правовими аспектами юридичної діяльності.

Таким чином, легалізація в приватно-правовій сфері є процедурою забезпечення правовідповідності документів та встановлення правомірності діяльності або належного статусу будь-яких суб'єктів, що спрямована на реалізацію публічних і приватних інтересів, забезпечує правову ясність та передбачуваність.

2.3. Юридичні технології здійснення діяльності з підтвердження чинності документів

У сфері підтвердження чинності документів, окрім перевірки чинності підписів, печаток та штампів, якими скріплено документ, статусу та повноважень суб'єкта, який цей документ створив, вагому роль відіграє

змістовний аналіз тексту документів.

Критично підходити до аналізу текстів правових приписів дозволяє плюралізм праворозуміння. Право не має сприйматися виключно як продукт держави. Сукупність правових приписів (що створюються не тільки органами державної влади), за допомогою яких здійснюється регулювання суспільних відносин складає зміст права. Окрім змісту, що відображає певні ідеї та правові ідеали, важливим є зовнішнє оформлення тексту правових приписів, адже до різних форм вираження права висуваються певні вимоги щодо оформлення, недотримання яких має юридичні наслідки» [5, с. 45–46].

Т. Р. Кульчицький, Ю. М. Ковальчук та В. С. Сезонов слушно підкреслюють: «Оглядаючи документ, дієздатна людина за станом матеріального носія, цілісності носія, реквізитами та в цілому документа може судити, по-перше, про його справжність або автентичність. По-друге, може ідентифікувати документ, тобто зробити висновок, що він підготовлений певною фізичною чи юридичною особою, підписаний певною особою, а особа, яка його підписала, логічно пов'язана зі змістовною інформацією документа та висловлює своє однозначне ставлення до цієї інформації» [68]. Це свідчить про те, що підписант логічно пов'язаний із змістом документа і в передбачених законом випадках, може нести відповідальність за недотримання процедурних вимог підтвердження чинності документів.

Відповідно така процедура має характеризуватися комплексністю наявних юридичних інструментів задля забезпечення правовідповідності документів та вдосконаленню юридичної практики у цій сфері.

Використання технологій в юридичній діяльності забезпечує ефективність і точність правового регулювання, а також розвиток самого права з урахуванням сучасних тенденцій. Юридичні технології розвиваються заради вдосконалення як форми, так і змісту права. Правильне застосування юридичної технології ПЧД значно полегшує здійснення такої діяльності, забезпечуючи чіткі та зрозумілі результати.

«Технології підтвердження чинності документів представляють собою

сукупність підходів, способів та вмінь щодо встановлення правовідповідності змісту документа, а також засвідчення дійсності наявних на документах печаток і підписів компетентних посадових осіб, які використовуються суб'єктами її здійснення» [177, с. 171].

Вважаємо, що юридичні технології підтвердження чинності документів можна поділити на загальні та спеціальні. До загальних слід відносити технології правової експертизи юридичного документу, які складаються:

А. Технології концептуальної оцінки документа. Д. Г. Манько зазначає: «Концептуальна оцінка правового акта передбачає визначення сфери суспільних відносин, які він має регулювати, і відповідної галузі права, до якої він належить, а також предмета і методу регулювання конкретного фрагменту цих відносин і засобів впливу на поведінку їх учасників» [81, с. 65]. Цей етап ПЧД включає аналіз мети і завдання документа, виявлення конкретних суспільних правовідносин, які підпадають під дію документа. Прикладом, при такій формі ПЧД як апостилювання, на цьому етапі здійснюється оцінка документа з точки зору його відповідності цілям і завданням, для яких він буде використовуватися за кордоном. На цій стадії визначається й суб'єкт здійснення апостилювання, прикладом, якщо це документ про освіту, штамп апостилю має проставлятися МОН України, для офіційних документів, що видаються органами юстиції та судами, а також на документах, що оформлюються нотаріусами України проставлення апостиля здійснюється Міністерством юстиції України.

Якщо взяти до уваги підтвердження чинності копії документа для використання його як доказу, то легалізуючи цей документ, необхідно, щоб копія відповідала оригіналу та була належним чином засвідчена уповноваженою особою. Концептуальна оцінка в даному випадку включатиме перевірку відповідності копії оригіналу, правильність оформлення та повноваження суб'єкта на таке засвідчення (в установчих документах, посадових інструкціях і т. д.). Необхідна компетентна оцінка того, що такий документ засвідчений відповідно до законодавчих вимог та може бути

використаний як повноцінний доказ у процесі.

Б. Технології системно-юридичної оцінки. Цей етап включає перевірку відповідності положень документа чинному національному та міжнародному законодавству. Системно-юридична оцінка охоплює: аналіз відповідності законам, визначається чи не суперечить документ положенням нормативно-правових актів; аналіз судової практики, задля розуміння того чи відповідає документ усталеній судовій практиці. Цей етап яскраво виражається при здійсненні такої форми ПЧД як легалізація доказів, адже недотримання формальних та змістовних вимог призводить до таких негативних наслідків, як-от залишення позовної заяви без руху в суді, або клопотання без розгляду чи без задоволення.

Якщо взяти за приклад таку форму ПЧД як апостилювання, то системно-юридична оцінка буде полягати в аналізі відповідності документу Гаазькій конвенції 1961 р. та іншим нормативно-правовим актам, які регулюють зазначену сферу суспільних відносин; верифікацію юридичної дійсності документу, тобто чи не існують обмеження на апостилювання певного типу документа. Так, апостиль не проставляється на документах, виданих закордонними дипломатичними установами України, а також на адміністративних документах, що мають пряме відношення до комерційних або митних операцій.

В. Технології юридико-технічної оцінки. На цьому етапі перевіряється відповідність документа правилам побудови правових актів. «Юридико-технічна оцінка правового акта має на меті визначення ступеня його відповідності усталеним правилам побудови та редакційно-лексичного оформлення відповідних правових актів» [81, с. 65]. Юридико-технічна оцінка документа полягає у визначенні того, наскільки він відповідає встановленим стандартам структури, оформлення та використання термінології, що характерні для подібних актів.

Тож, при ПЧД, суб'єкт здійснення такої діяльності має дотримуватись загальних правил, які висуваються до форми правових актів. Причому як при

перевірці документа, який є предметом підтвердження, так і при створенні легалізаційного акту (прикладом, апостильованого документа, свідоцтва про визнання іноземного документа про освіту, засвідченої нотаріальної копії документа і т. д.). Основними правилами при цьому є ті, які висуваються до форми правових актів, а саме: правила, що регулюють зміст правового акта (законність та обґрунтованість); структурні правила; правила логіки; *мовленнєві правила*; (формальні реквізитні) правила; процедурні правила [82, с. 225].

Документ не повинен суперечити закону як за змістом, так і за формою. Недотримання структурних та змістовних правил може призвести до уповільнення легалізаційних процедур та повернення документа, без підтвердження його чинності.

Розвиваючи зазначені положення та враховуючи складність такої технології як юридико-технічна оцінка, доцільним вбачається конкретизувати та виділити спеціальні юридичні технології ПЧД:

1. Технологія змістовного аналізу документа, є ключовим етапом, який включає:

- А. Визначення юридичної природи документа. Ця вимога впливає із самої сутності ПЧД та спрямована на з'ясування того чи має документ юридичне значення, які правові наслідки він може мати, а також до якої категорії документів він належить (рішення суду, документ про освіту і т. д.). Юридична природа документа – це сукупність його властивостей та ознак, що визначають правовий статус і роль у правовідносинах. Документ стосується прав і законних інтересів громадян, а отже, має значення для подальшої їх реалізації та створює певні правові наслідки для юридичної та/або фізичної особи.

Так, визначаючи юридичну природу документа як доказу, ми маємо звертати увагу на наступні його ознаки: «Першою ознакою документа як джерела доказів є те, що він виник не випадково, а був спеціально створений з метою збереження певної інформації. Другою ознакою є те, що він містить

відомості у вигляді певних знаків, які можуть бути використані як доказ: звуки, зображення, текст тощо (отже, відповідають ознакам належності, допустимості, достовірності). Третьою ознакою документів як джерел доказів є посилання на те, що вони повинні бути складені у кримінальному провадженні або стосовно нього, а відповідно – уповноваженими суб'єктами у встановлений законом спосіб» [18, с. 159].

Б. Встановлення законності. Полягає в перевірці відповідності документа чинному законодавству. Тут важливо детально конкретизувати та аналізувати відповідні закони, постанови, розпорядження та інші нормативно-правові акти, які регулюють відповідну сферу відносин та враховувати всі вимоги встановлені законом.

Прикладом, перевірка законності договору купівлі-продажу нерухомості нотаріусом, який виконує низку ключових кроків для підтвердження відповідності цього правочину вимогам законодавства, а саме: перевірка правоздатності сторін, прав власності продавця, відповідності форми договору, наявності усіх необхідних реквізитів, правильне формулювання зобов'язань, дотримання вимог ЗУ «Про нотаріат» і цивільного законодавства, зокрема щодо нерухомості, перевірка згоди сторін, відповідність спеціальним нормам і т. д. Отже, у даному випадку, встановлення законності правочину нотаріусом полягає в детальній перевірці правових підстав, змісту та наслідків укладеного договору, що гарантує відповідність угоди всім вимогам чинного законодавства і забезпечує юридичну безпеку для сторін правочину.

В. Формально-логічний аналіз, який полягає в аналізі змісту документа з точки зору його відповідності фактичним даним, логіки, обґрунтованості та здорового глузду. Важливе значення має, щоб змістовна частина документу була раціональною та базувалась на реальних фактах і даних. Окрім того, формально-логічний аналіз також включає перевірку послідовності викладу положень документу.

Так, формально-логічний аналіз при визнанні іноземного документу про освіту дозволяє виявити можливі невідповідності фактичним даним, логічні

помилки або недоліки у структурі документа, що важливо для його відповідності вимогам освітньої системи країни, для якої необхідно представити підтверджений документ. Прикладом, якщо в дипломі вказано, що освітній процес тривав лише один-два роки для отримання повної вищої освіти, а в національній системі освіти така програма зазвичай триває щонайменше 3–5 років, це може свідчити про невідповідність та необхідність додаткових перевірок та обґрунтувань задля здійснення визнання.

Г. Юридіко-герменевтичний аналіз, який полягає в застосуванні герменевтичного кола, при перевірці змістовних положень документа. Необхідною є оцінка того, як окремі частини документа пов'язані між собою і чи утворюють вони єдиний цілісний зміст. Це є циклічним процесом, адже застосовуючи герменевтичний підхід при аналізі тексту, інтерпретатор постійно переміщується від розуміння окремих частин тексту до розуміння цілого і навпаки. За допомогою цього здійснюється прогнозування й підтвердження, тобто спочатку суб'єкт ПЧД робить припущення щодо змісту тексту, виходячи із загального враження про нього. Потім така інформація коригується на основі детального аналізу частин тексту. За В. В. Дудченко, методологічна цінність герменевтичного кола полягає в тому, що воно дозволяє пізнати право в його цілісності й доконечності [30, с. 106]. Можна висувати про розуміння цілого через частини, оскільки кожна частина документу (фраза, речення) аналізується в контексті інших частин та загальної структури тексту. Це допомагає досягнути, як частини співвідносяться між собою. Поступове розкриття змісту кожного елементу дозволяє більш чітко уявити, як вони формують цілісний сенс тексту.

Технології змістовного аналізу документа є ключовим етапом у процесі ПЧД, оскільки особлива увага тут приділяється правовідповідності. Такий підхід відповідає пануванню природно правової доктрини в правовій системі України. У цьому аспекті В. В. Дудченко та Д. Г. Манько приходять до висновку: «На підставі дослідження світоглядно-ідеологічних факторів як стильоутворюючого елемента правової системи України можна стверджувати,

що перше місце в цій системі посідає природно правова доктрина. Свідченням цього є закріплення чинною Конституцією таких принципів: визнання людини, її життя та здоров'я, честі й гідності, недоторканності й безпеки найвищою соціальною цінністю; верховенство права, народний суверенітет; правова держава; поділ влади; громадянське суспільство; відповідальність держави перед особою. За умови визнання природноправового характеру української правової системи, нормативне визначення права має ґрунтуватися на апріорних цінностях (безумовна самоцінність особистості, свобода волі як природний стан людини) [32, с. 128].

У науковій літературі слушно зауважується: «Зміст документа і його юридична форма завжди пов'язані з певними реквізитами, що, як правило, характеризують суб'єктів, які склали та/або засвідчили документ, і дають змогу за такими реквізитами їх ідентифікувати» [68].

2. Юридичні технології формального аналізу документа, які включають:

А. Встановлення відповідності структурних правил. «Структура правового документа – це його внутрішня будова. Створення юридичних документів має відповідати певним правилам. Головним із них є поділ правового документа на частини. Можна виділити основні структурні вимоги до змісту юридичного документа: єдність і внутрішня логіка у тексті юридичного документа; послідовне розміщення правового матеріалу в тексті документа; забезпечення зручності під час користування документом» [14, с. 6]. Структурні компоненти документу, як правило, передбачені законодавством та відрізняються відповідно до типу та виду документа. Суб'єкт здійснення підтвердження аналізує документ на відповідність загальних структурних правил та спеціальних, які стосуються конкретного типу документа.

Б. Встановлення дотримання реквізитних правил, включає в себе:

- аналіз повноти та правильності реквізитів. Перевіряється наявність усіх необхідних реквізитів, як-от назва документа, дата, місце складання, підписи,

печатки) та їх відповідність встановленим законодавчим стандартам та вимогам.

- аутентифікація підписів – перевірка правомірності підписів, тобто підтвердження, що документ підписаний уповноваженими на те особами, які мають відповідні повноваження (прикладом, право підпису виконавчим органом підприємства має бути передбачене установчими документами або довіреностями).

- верифікація печаток і штампів, що скріплюють документ, яка полягає в перевірці автентичності печаток та штампів, які використані на документі. Цей процес включає звірку із зразками офіційних печаток, а також перевірку правильності їх розташування. Печатки мають бути дійсними на момент підписання документа та відповідати встановленим стандартам.

- перевірка дати та строку дії. Передбачає встановлення правильності вказаних дат та перевірку того, чи документ не втратив чинність через закінчення строку його дії або інші обставини.

Саме наявність формальних (реквізитних) правил має значний вплив на юридичну силу документу, предмет регулювання, сферу дії та надає йому офіційного характеру. Суб'єкти ПЧД, які не несуть відповідальності за зміст документу, звертають увагу, як правило, виключно на відповідність реквізитів законодавчим вимогам. Так, відповідно законодавству, при здійсненні процедури підтвердження дійсності оригіналів офіційних документів або засвідчення справжності підписів посадових осіб, уповноважених засвідчувати підписи на документах, а також дійсності відбитків штампів, печаток, якими скріплено документ (консульської легалізації), консул не несе відповідальності за зміст документа.

В. Встановлення дотримання процедурних правил, які закріплені у внутрішніх інструкціях, регламентах та стандартах, що регулюють порядок створення документу. Окрім того, при створенні легалізаційних актів також має бути дотримана формально визначена процедура. Варто зауважити, що в контексті нашого дослідження такі поняття як: «формалізм», «дотримання

формальних процедур», «формальний аналіз» розуміються у позитивному ключі. Відтак, Ян Берназюк зауважує: «Формалізм – це, здебільшого, позитивне оціночне поняття, яке означає обов’язок всіх суб’єктів (суд, учасники судового процесу, суб’єкт владних повноважень) дотримуватися процедур, визначених законодавством, нехтування якими призводить до суттєвих негативних наслідків» [4]. Встановлення дотримання процедурних правил може включати: перевірку наявності належних повноважень у осіб, що підписували документ; дотримання процедури узгодження або схвалення (за необхідності); дотримання строків підготовки та оформлення документа; актуальність та чинність нормативно-правових підстав його створення, відсутність порушень при оформленні, наявність реєстрації документу (за необхідності) тощо. Ці аспекти дозволяють здійснити ПЧД і гарантувати його легітимність у правовому полі.

Г. Мовленнєвий аналіз. Акуратність мовного викладу є невід’ємною складовою якісного правового акту. Зазначений етап включає текстовий аналіз (відповідність юридичної термінології, однозначності формулювань); стилістичний аналіз (відповідність офіційно-діловому стилю, ясність і логічність викладу); юридичну коректність (дотримання юридичних формулювань, точність у висловлюваннях); аналіз мови оригіналу і перекладу (за необхідності); врахування культурних і контекстуальних аспектів, що має особливе значення при ПЧД на зовнішньодержавному рівні.

3. Юридичні технології формалізації результатів перевірки чинності документа, сутність якої має полягати у фактичному створенні завірчого напису, або проставлення апостилю, або іншого елемента, яким підтверджується чинність документу. Така технологія, як правило, включає:

А. Підготовку завірчого напису, а саме: складання тексту завірчого напису відповідно до встановлених норм. Прикладом, засвідчення вірності копій документів потребує додержання відповідних умов, за яких така дія уповноваженого суб’єкта може бути здійснена, а копія документа матиме юридичну силу (нотаріальна дія). Так, ст. 59 КАС України визнає вимоги до

документів, що підтверджують повноваження представників та визначає, що відповідність копії документа, що підтверджує повноваження представника, оригіналу може бути засвідчена підписом судді.

Далі, як нами підкреслювалось вище, відповідно пункту 5.26 ДСТУ «Відмітка про засвідчення копії документа складається з таких елементів: слів «Згідно з оригіналом» (без лапок), найменування посади, особистого підпису особи, яка засвідчує копію, її власного імені та прізвища, дати засвідчення копії» [128].

Недотримання тексту завірчого напису встановленим нормам призводить до незручностей у використанні документа, прикладом, без зазначення власного імені та прізвища не зрозуміло ким саме підтверджена чинність документа. Окрім того, як наслідок: недійсність документу, залишення позовних заяв без руху у суді, або клопотання без розгляду чи без задоволення і т.д., що підтверджує судова практика.

За потреби здійснюється проставлення спеціальних штампів, печаток тощо. Прикладом, штамп апостилю має відповідати вимогам Гаазькій конвенції 1961 року.

Б. Технологія реєстрації та обліку, що охоплює внесення інформації про перевірений документ у відповідний реєстр та присвоєння реєстраційного номеру, а також інформації про орган (посадову особу), який (а) провів перевірку дату, місце тощо. Основною метою реєстрації документів є забезпечення їх обліку та оперативного доступу до інформації, що міститься в документах. Прикладом, для перевірки апостилів впроваджені електронні сервіси перевірки. На офіційному сайті Міністерства освіти і науки України зазначається: «Для запобігання використанню фальшованих апостилей запроваджено електронний сервіс перевірки. За допомогою сервісу можна перевірити апостили, що були проставлені Міністерством з 18.01.2013 [96]. У контексті розгляду діловодства на підприємствах різних форм власності відмічається: «Реєстрація документа — це запис облікових даних про документ за встановленою формою, що фіксує факт його створення,

одержання або відправлення шляхом зазначення на ньому у відповідному встановленому місці дати й реєстраційного індексу з подальшим записом у реєстраційних формах (журналі, картотеці, електронній базі даних) певних відомостей про цей документ» [50].

В. Видача документа – дія, яка передбачає передачу оригіналу документа разом із засвідчувальними елементами (завірчий напис, апостиль, печатка і т. д.). Готовий документ видається заявнику особисто або через уповноважену особу, задля уникнення передачі конфіденційної інформації третім особам.

Передача документа відбувається після підтвердження особи заявника або його уповноваженого представника. Для цього зазвичай надаються документи, що посвідчують особу (паспорт, ID-картка), довіреність. У більшості випадків факт видачі документа фіксується в журналі обліку, де зазначаються дата, дані особи, що отримала документ та підпис про отримання. Проте, варто зазначити, що така дія не завжди має місце при отримання засвідченого документу, прикладом, у разі отримання апостильованого документа поштою за вказаною адресою, що є особливо популярним у більшості європейських країнах. Завдяки цифровим системам відстеження відправлень, заявник може контролювати процес доставки.

Таким чином, вибір способу отримання документа залежить від законодавства конкретної країни, типу документа та волевиявлення заінтересованої особи. Зазначені дії забезпечують послідовність процедури перевірки, надійність результатів та юридичну силу засвідченого документа.

«Створення правових актів пов'язано з використанням не тільки юридичного й технічного інструментарію, а й інтелектуальними витратами (знання, досвід) і високим рівнем правової культури» [83, с. 8]. Так, «суб'єкт легалізації має бути не тільки обізнаним у праві, юридичної техніки та технології складання правових актів, але й ще він повинен бути носієм високого рівня правової культури, а його поведінка має відповідати суті соціально активної правової поведінки» [77, с. 286].

Правова культура охоплює не лише знання законів, але й ставлення до права, відповідальність за його дотримання, етичні норми поведінки та повагу до прав інших осіб. Лише суб'єкт легалізації, що володіє високим рівнем правової культури здатен забезпечувати не тільки формальну відповідність документів вимогам закону, але й сприяти забезпеченню правовідповідності у сфері ПЧД.

У цьому аспекті можна виснувати, що для професійної реалізації юридичних технологій у сфері ПЧД, суб'єкти такої діяльності мають володіти навичками вправного застосовування юридико-технічного інструментарію, але й володіти високим рівнем правової культури.

Юридичні технології в правозастосуванні забезпечують ефективність і точність у прийнятті рішень владних суб'єктів публічно-правової та приватно-правової сфер. Вони також допомагають забезпечити належний аналіз фактів і обставин справи, врахування прав і законних інтересів, адже досліджуваний нами вид легалізаційної діяльності спрямований саме на задоволення інтересів зацікавлених осіб з питань ПЧД.

Отже, ПЧД вимагає комплексного підходу, який включає застосування загальних та спеціальних юридичних технологій. Вибір конкретних технологій залежить від типу документа, його функціонального призначення та вимог, що пред'являються до нього відповідно до чинного законодавства.

Враховуючи зазначене, можна зробити висновок, що за допомогою юридичних технологій здійснюється глибокий аналіз юридичних документів, що дозволяє виявити недоліки та помилки в правовому регулюванні. Виявлення подібних неточностей запобігає уникненню зловживань та неправильній інтерпретації правових приписів у правозастосовній діяльності.

РОЗДІЛ 3. СВІТОВИЙ ДОСВІД У СФЕРІ ПІДТВЕРДЖЕННЯ ЧИННОСТІ ДОКУМЕНТІВ

3.1. Порівняльно-правовий аналіз процедур підтвердження чинності документів за законодавством країн романо-германської правової сім'ї

Як пояснює Ж. Семюел, дослідник повинен уникати «великої небезпеки правового імперіалізму», який передбачає, що «інший» поділяє те саме розуміння певного терміну, навіть самого «права». Від юриста-компаративіста очікується набагато більше, ніж абстрактний аналіз відповідних функцій двох схожих законів у двох різних країнах. Дослідник повинен усвідомлювати, що право діє в рамках відмінної правової культури кожної юрисдикції, культури, з якою дослідник повинен буде повністю взаємодіяти в ході свого проекту. Дослідник повинен запитати себе не тільки про те, що він хоче порівнювати, але й про те, як і чому він хоче проводити порівняння [242].

Спробуємо дати відповіді на зазначені питання в контексті даного дослідження, а саме: що порівнюємо, як і чому.

Відтак очевидною є відповідь на перше питання (що ?) – порівнюється процедура підтвердження чинності документів за законодавством країн Західної Європи.

Далі, як? По-перше, шляхом вибору країн для аналізу. Відтак, вважаємо, що порівняння має включати аналіз декількох провідних країн Західної Європи, прикладом, таких як: Німеччина та Франція – є економічно розвинутими та водночас мають різні форми державного устрою, правові системи належать до романо-германської правової сім'ї, до якої відноситься й Україна. Відповідно досвід таких країн представляє інтерес для розвитку інституту підтвердження чинності документів як на внутрішньодержавному, так і на зовнішньодержавному рівні. Інтерес представляє також розвиток інституту ПЧД в Нідерландах – країна, яка характеризується інноваційними

підходами, включаючи використання цифрових технологій для підтвердження чинності документів. Відповідно дослідження процедур з ПЧД може бути корисним задля оптимізації схожих процедур, підвищення їх ефективності та зменшення бюрократії.

По-друге, порівняння повинно враховувати основні форми ПЧД, зокрема апостилювання (публічна сфера ПЧД) та корпоративний рівень (приватна сфера ПЧД). Важливо дослідити, які органи уповноваженні здійснювати ці процедури, та вимоги, які висуваються до документів.

По-третє, вбачається за доцільне здійснювати порівняльний аналіз із урахуванням сучасних правових тенденцій та технологій, таких як: електронний апостиль, законодавчі нововведення в рамках ЄС, уніфікація та гармонізація законодавства на глобальному рівні.

І, нарешті, відповідаючи на питання чому? (з якою метою?), акцентуємо увагу на таких аспектах:

- задля сприяння уніфікації міжнародно-правових відносин. Порівняльно-правовий аналіз здатен виявити спільні та відмінні риси в законодавчому регулюванні інституту ПЧД, що полегшує міжнародне співробітництво в цій сфері та спрощує документообіг між державами;

- задля спрощення процедур для фізичних та юридичних осіб, зокрема тих, які займаються зовнішньоекономічною діяльністю. Необхідним є знаходження найшвидших та зручних способів легалізації документів. Це сприятиме мобільності громадян та веденню бізнесу, що є особливо актуальним в межах ЄС, де розвиваються правові інститути, спрямовані на спрощення бюрократичних процедур;

- оцінка ефективності процедур з ПЧД, що дозволить виявити недоліки та запропонувати шляхи їх вирішення, зокрема із врахуванням розвитку нових технологій (застосування електронних підписів тощо)

ЄС є унікальним партнерством країн, яке здатне сприяти реальній правовій інтеграції та гармонізації у сфері документообігу. Одним із важливих кроків у цьому напрямі вважається спрощення визнання офіційних документів

між країнами-членами ЄС без необхідності консульської легалізації або апостилювання.

Відтак, Європейський парламент і Рада ЄС ухвалили Регламент (ЄС) 2016/1191 від 6 липня 2016 року, який набув чинності з 16 лютого 2019 року. Цей регламент передбачає скасування вимог апостилю та консульської легалізації до певних офіційних документів, що використовуються між країнами-членами ЄС, зокрема щодо актів громадянського стану, таких як свідоцтва про народження, шлюб, розлучення та ін.

Регламент, по суті, встановлює:

- звільнення певних офіційних документів, виданих органами влади іншої держави-члена, та їхніх засвідчених копій від апостилю або легалізації для використання у відносинах між державами-членами;
- використання багатомовних стандартних бланків як допоміжних засобів для перекладу;
- визнання засвідчених перекладів держав-членів.

Зокрема п. 3 Регламенту (ЄС) 2016/1191 передбачається, що відповідно до принципу взаємної довіри та з метою сприяння вільному пересуванню осіб у межах Союзу, цей Регламент повинен встановити систему подальшого спрощення адміністративних формальностей для обігу певних офіційних документів та їхніх засвідчених копій, якщо ці офіційні документи та їхні засвідчені копії видаються органом держави-члена для пред'явлення в іншій державі-члені [229].

Відповідно виникає питання, чи свідчить такий напрям розвитку у сфері правового регулювання про повне скасування апостилю в межах ЄС ?

У науковій літературі відмічається: «Регламент ЄС про публічні документи, який застосовується в державах-членах ЄС з 16 лютого 2019 року, здається, до цього часу є відносно маловідомим у практиці. І це незважаючи на те, що нові правила, передбачені Регламентом, покликані полегшити транскордонний обіг публічних документів, а отже, значно спростити вільне пересування людей у межах кордонів Європейського Союзу. Як наслідок,

апостиль більше не потрібен для певних офіційних документів, особливо тих, що стосуються сфери цивільного стану, оскільки Регламент означає, що такі документи повинні бути визнані справжніми в інших державах-членах без необхідності проставлення апостиля. Ще однією перевагою є те, що необхідність перекладу в більшості випадків також відпадає. Деякі державні документи можуть мати багатомовні форми, що додаються до них, щоб забезпечити посібник з перекладу. Як наслідок, такі державні документи можна подавати безпосередньо до органів влади інших держав-членів ЄС. Це знаменує собою перші кроки до скасування апостилю в межах ЄС» [231].

Проте є й інша точка зору, яка полягає в тому, що «досвід застосування нових правил загалом позитивний. Однак, наразі не планується розширювати сферу їх застосування на інші документи» [213].

Тут варто звернути увагу на тому, що положення зазначеного регламенту свідчать про тенденцію підвищення ролі приватно-правових аспектів у сфері ПЧД, що є цілком логічним, враховуючи те, що континентальна правова система, яка характерна для більшості країн Західної Європи, базується на засадах римського права. Тож, в умовах посилення глобалізації та євроінтеграції зокрема, питання ПЧД набувають особливого значення для забезпечення правової безпеки приватних осіб. Відповідно дана сфера має бути адаптована до сучасних змін.

Отже, посилення приватно-правових аспектів ПЧД відображає не лише сучасні тенденції правового розвитку, але й глибокі історичні традиції континентальної правової системи, заснованої на римському праві.

Проте, якщо країн-учасниць Регламенту (ЄС) 2016/1191 – 27 (країни члени ЄС), то країн підписантів Гаазької конвенції станом на сьогодні – 127 (інформація з офіційного сайту Гаазької конференції з міжнародного приватного права (HCCH) <https://www.hcch.net/>). Отже, можна зробити висновок, що розширення дії Регламенту (ЄС) 2016/1191 та його застосування на інші документи хоча і могло б мати позитивні наслідки у сфері ПЧД, проте на практиці його імплементація поза межами ЄС залишається малоімовірною

в короткостроковій перспективі. Документ не стане частиною законодавства більшості країн, оскільки країни не члени ЄС не зможуть швидко адаптувати положення Регламенту (ЄС) 2016/1191 з існуючими національними нормами. Більше того, ефективне міжнародне визнання документів вже частково забезпечується Гаазькою конвенцією про апостиль.

Як відомо, кожна країна, яка є учасницею Конвенції, призначає один або декілька органів, які уповноважені видавати апостилі.

Конвенція про апостиль не регулює питання вартості апостиля. Як наслідок, практика широко варіюється в різних країнах, від одного компетентного органу до іншого. Не державні суб'єкти, які надають послуги з ПЧД (приватні нотаріуси, бюро перекладів тощо), самостійно встановлюють ціни на представлення послуг.

Відтак на офіційній вебсторінці Посольства України у Французькій республіці зазначається: «Французькі офіційні документи (наприклад, свідоцтво про народження, свідоцтво про смерть, свідоцтво про одруження тощо), видані уповноваженими органами на території Франції, для їх подальшого використання в Україні та подання до офіційних установ України, у тому числі до Посольства України у Франції, підлягають засвідченню апостилем».

Інтерес представляє той факт, що переклад документа, який підлягає апостилю, може бути виконаний тільки перекладачем, який був приведений до присяги в Апеляційному суді. «Сертифікований перекладач – це судовий експерт, який входить до списку кожного апеляційного суду» [220].

Документи з Франції мають особи, які постійно проживають у Франції, особи, які працюють у Франції, особи з подвійним громадянством, особи, чії діти народилися у Франції тощо. Апостиль на французьких документах – це тривалий процес. Деякі органи не приймають документи, видані строком більше ніж три місяці чи три роки.

Варто акцентувати увагу на тому, що сфера ПЧД є достатньо динамічною. Відповідно порядок ПЧД (консульська легалізація,

апостилювання або ж звільнення) може змінюватися, що залежить від різних чинників, зокрема від типу документа. Щоб визначити, якій формі ПЧД підлягає документ, залежно від країни, до якої він адресований, процедурі легалізації або апостилю, чи звільняється від будь-яких формальностей, Міністерство закордонних та європейських справ Франції здійснює моніторинг та оновлення на своєму сайті, де відображаються наявні зміни [188].

Порядок правового регулювання таких форм ПЧД як консульська легалізація та апостилювання у Франції здійснюється на підставі Декрету № 2021-1205 від 17 вересня 2021 року «Про легалізацію та апостиль офіційних документів, виданих органами влади Франції» [198]. Статтею 11 зазначеного Декрету передбачено, що легалізація або апостиль видається компетентним органом протягом трьох робочих днів з дня, коли в базі даних, з'являється інформація, необхідна для її обробки.

Французька влада планує певні нововведення щодо процедури апостилювання, відповідно до яких, нотаріуси відіграватимуть провідну роль у цій сфері. Відтак, з 1 травня 2025 року нотаріуси Франції за посередництва 15 компетентних регіональних рад або міжвідомчих нотаріальних палат видаватимуть апостили замість прокуратур 33 апеляційних судів. Не пізніше 1 вересня 2025 року Нотаріат Франції через 15 компетентних регіональних рад або міжвідомчих нотаріальних палат видаватиме легалізації замість Міністерства закордонних та європейських справ Франції [186].

Такий підхід демонструє прагнення органів публічної влади забезпечити більш ефективне, доступне та зручне надання адміністративних послуг для громадян і суб'єктів господарювання. Залучення нотаріату як професійного спеціалізованого посередника у сфері публічного сервісу є ознакою децентралізації владних повноважень, зменшення бюрократичного навантаження та утвердження концепції «держави-сервісу», що орієнтується не тільки на контроль, але й на задоволення правомірних потреб населення.

У цьому зв'язку, М. В. Дзевелюк, аналізуючи зарубіжну літературу, приходить до висновку: «ідея сервісної переорієнтації держави давно обговорюється у зв'язку з кількома проблемами. По-перше, держава мусить бути конкурентоспроможною в розрізі надання цих послуг, а отже сама система державного управління має орієнтуватися на новітні технології менеджменту. По-друге, держава повинна максимально відмовлятися від монополізації тих функцій, які можуть ефективніше здійснювати приватні структури. По-третє, надання послуг має бути пріоритетною формою реалізації більшості державних функцій [23, с. 61].

Французька модель нотаріату в цілому характеризується ініціативністю самого нотаріуса. Ю. П. Ільїна зауважує: «Нотаріус і його чисельні помічники повністю беруть на себе всі турботи клієнтів, починаючи від збору необхідних документів, проведення переговорів з іншими зацікавленими особами, складання і посвідчення документа і закінчуючи реєстрацією нотаріального акту в компетентних органах». – І Далі: «такий «гнучкий» підхід також не позбавлений недоліків. Ігнорування формалізму деколи занижує публічно-правову складову нотаріальної професії, здатне стати основою для одностороннього відношення нотаріуса до виконання своєї професії» [53, с. 148–149].

Не погоджуючись з такими висновками, варто зазначити, що французька модель нотаріату забезпечує належний рівень правової безпеки, навіть у разі зменшення формалізму, за рахунок суворої регламентації нотаріальної діяльності з боку держави, а також систем нагляду, що запобігають зловживанням помилками. На нашу думку, гнучкість нотаріуса в процесі надання послуг, зокрема при зборі та підтвердженні чинності документів, навпаки, сприяє підвищенню якості послуг, підсилюючи тим самим не лише приватно-правові, але й публічно правові аспекти нотаріальної діяльності. Професійне виконання повноважень нотаріуса передбачає баланс між цими складовими, і саме «гнучкий підхід» є важливим елементом задля дотримання такої рівноваги.

«Легалізація – це формальність, за допомогою якої засвідчується справжність підпису автора документа, повноваження особи, яка підписала документ, і, у відповідних випадках, ідентичність печатки або штампа, що скріплює документ.

Якщо не існує міжнародних зобов'язань щодо протилежного, всі французькі офіційні документи, призначені для надання за кордоном, повинні бути легалізовані» [186].

Таким чином, апостилювання у Франції є формальною, чітко регламентованою процедурою, яка залежить від типу документа та органу, який його видав. Зміни заплановані до 2025 року, передбачають активне залучення нотаріусів у цей процес, що може вплинути й на порядок здійснення цієї процедури.

ПЧД та офіційного статусу корпоративних документів здійснюється відповідно до міжнародного та національного законодавства Франції, зокрема Комерційного кодексу Франції (Code de commerce) [196].

Так, для підтвердження чинності корпоративних документів, таких як статuti компаній та договори, загалом необхідно врахувати наступне:

1. Реєстрація в Торгово-промисловому реєстрі (Le Registre du commerce et des sociétés (RCS)).

- Для того, щоб корпоративні документи мали юридичну силу, компанія повинна бути офіційно зареєстрована у Франції;

- Документи повинні бути подані до Торгово-промислового реєстру для здійснення їх публікації, що підтверджує її чинність.

2. Нотаріальне засвідчення. Установчі документи, такі як статuti компаній, засновницькі угоди, протоколи загальних зборів тощо мають бути засвідчені нотаріусом, у передбачених законом випадках, що надає документам офіційну силу.

3. Підтвердження чинності документів для іноземних органів. Якщо корпоративні документи необхідно представити іноземним органам, може вимагатися їх переклад, виконаний присяжним перекладачем (цієї процедури,

як правило, достатньо для країн учасниць Регламенту (ЄС) 2016/1191) та/або проставлення апостиля.

Таким чином, для підтвердження чинності корпоративних документів Франції, важливо забезпечити їх реєстрацію, нотаріальне засвідчення (за необхідності), а також пройти процедуру апостилювання (чи іншу форму ПЧД) для міжнародного використання.

Далі розглянемо ПЧД у Німеччині, яка має федеративну форму державного устрою, що зокрема впливає й на нормативне регулювання процедури апостилювання, адже за принципом федеральної організації залежно від федеральної землі відрізняється і юрисдикція.

Окрім Гаазької конвенції, нормативне регулювання проставлення апостилю здійснюється за національним законодавством, яке визначає компетентні органи для виконання цієї правової процедури. Враховуючи федеративний устрій Німеччини, єдиний національний нормативно-правовий акт відсутній, проте є достатня кількість нормативних положень, які забезпечують виконання Гаазької конвенції, а саме:

- Закони про підсудність в кожній федеральній землі (Прикладом, Закон про юрисдикцію Баварії *Zuständigkeitsgesetz (ZustG)*);
- Підзаконні акти федеральних земель. На цьому рівні встановлюються детальні правила, які визначають порядок здійснення процедури апостилювання.

Для прикладу звернемося до правових актів, які регулюють порядок апостилювання Нижньої Саксонії, а саме: Закон про правосуддя Нижньої Саксонії (*Niedersächsisches Justizgesetz (NJG)*) від 16 грудня 2014 р. [225] та Загальне розпорядження Міністерства юстиції Нижньої Саксонії про засвідчення документів (*UrkBeglAV, NI – Urkundenbeglaubigung Allgemeine VerfügungGliederung*) [183]. Відтак, зазначене Розпорядження містить детальну регламентацію щодо проставлення апостилю, відповідно до Гаазької конвенції 1961 року, вказує на те, які органи є компетентними для цієї процедури в межах Нижньої Саксонії, визначає правила, якими мають

керуватися суб'єкти ПЧД при засвідченні документів, зокрема для їх використання за кордоном.

Зазначене Розпорядження є внутрішнім правовим актом, який спрямований на забезпечення положень Гаазької конвенції та організацію апостилювання в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці країни.

Розділом 3 цього документу («Beglaubigung und Legalisation inländischer Urkunden zur Verwendung im Ausland, Erteilung der Apostille sowie Befreiung von der Legalisation», – Засвідчення та легалізація вітчизняних документів для використання за кордоном проставлення апостиля та звільнення від легалізації) передбачено наступне:

Спрощена форма підтвердження автентичності видається стосовно тих держав, для яких діє Гаазька конвенція про звільнення автентичних документів від легалізації, відповідно до моделі, встановленої Додатком до Конвенції.

На прохання будь-якої сторони, орган, який видав апостиль, визначає, чи відповідає інформація в апостилі тому, що міститься в реєстрі, в якому повинен бути внесений апостиль, і видає свідоцтво про це (пункт 2 статті 7 Гаазької конвенції про звільнення публічних документів від легалізації).

Відповідальність за видачу апостилю та сертифікату, а також порядок перекладу уповноваженими перекладачами, сертифікованими перекладачами та сертифікованими перекладачами жестової мови регулюється пунктами 2.5.1 - 2.5.3. зазначеного розпорядження [183].

Документи, які підлягають легалізації на зовнішньодержавному рівні, як правило, вимагають попереднього спеціального внутрішнього засвідчення. Аналізуючи законодавство Нижньої Саксонії до суб'єктів, які уповноважені підтверджувати чинність документів, відносять: земельні та дільничі суди, Міністерство юстиції та Міністерство внутрішніх справ Нижньої Саксонії.

Відповідно до п. 2.5.1 Розпорядження (Beglaubigung und Legalisation inländischer Urkunden zur Verwendung im Ausland, Erteilung der Apostille sowie

Befreiung von der Legalisation) голови земельних судів несуть відповідальність за засвідчення офіційних документів, виданих судами свого округу, включаючи суди спеціалізованих юрисдикцій, нотаріусів, прокурорів та інших судових органів Нижньої Саксонії.

Підтвердження чинності документів як у публічній сфері, так і в приватній сфері в Німеччині детально регламентоване. Прикладом, підтвердження чинності корпоративних документів здійснюється на основі таких актів, як: Господарський Кодекс Німеччини від 10.05.1897 (Handelsgesetzbuch, HGB) [210], Цивільний Кодекс Німеччини (Bürgerliches Gesetzbuch, BGB) [194], Закон про Товариства з Обмеженою Відповідальністю (GmbH-Gesetz, GmbHG) від 20.04.1892 [206], Закон про Акціонерні товариства [185], Закон про Торговий Реєстр (Handelsregisterordnung, HRegO) [212], Закон про Нотаріальне посвідчення (Beurkundungsgesetz, BeurkG) [190] та ін.

Підтвердження чинності корпоративних документів у цілому має схожу процедуру з іншими країнами Західної Європи. Основними аспектами є:

1. Реєстрація в Торговому реєстрі (Handelsregister). На цьому етапі корпоративні документи, як-от установчі документи компаній, проходять перевірку на відповідність національному законодавству та стають загальнодоступними. Офіційний реєстр містить дані щодо організаційної структури, правління, розмір статутного капіталу тощо.

2. Нотаріальне завірення (за необхідності). Нотаріус перевіряє відповідність документів законодавчим вимогам і підтверджує їх автентичність, що забезпечує юридичну силу документів та їх правовідповідність.

3. Публікація офіційних повідомлень. Суттєві корпоративні зміни, які відображаються документально, як-от: зміни до установчих документів, злиття, розділення, ліквідація повинні бути опубліковані в офіційному Віснику Федеративної Республіки Німеччина (Bundesanzeiger). Це забезпечує публічність та прозорість. Окрім того, спеціалізовані служби, у разі

необхідності можуть перевірити чинність корпоративних документів компанії та їх відповідність законодавству.

Засвідчення сертифікатів походження та інших сертифікатів, що обслуговують економічні операції (п. 3 ст. 1 Закону «Про тимчасове врегулювання законодавства про торгово-промислові палати» *Gesetz zur vorläufigen Regelung des Rechts der Industrie-und Handelskammern* [207]), належить до компетенції Торгово-промислової палати (ІНК). Однак завжди необхідно звертати увагу на тип і вид документа. Наприклад, відповідальність за довідки, які є витягом з публічного реєстру (виписки з торгового реєстру і т. д.) законодавчо покладена на нотаріусів (§ 21 *Bundesnotarordnung* (BNotO) – Федеральне положення про нотаріат [192]).

Підсумовуючи, можна сказати, що спосіб та суб'єкт з ПЧД у Федеративній Республіці Німеччина залежить від країни призначення та типу документа. Комерційні документи, як правило, повинні бути легалізовані, якщо цього прямо вимагає іноземна країна. Підтвердження чинності Торгово-промисловою палатою (ІНК) комерційних документів здійснюється щодо тих документів, які не підпадають під юрисдикцію інших органів влади і для яких надається місцева юрисдикція.

Приватні документи, такі як власноручно написані заповіти, або довіреності, не можуть бути подані одразу на легалізацію або апостиль, тобто безпосередньо на зовнішньодержавний рівень підтвердження. Спочатку потрібне нотаріальне засвідчення (внутрішньодержавний рівень). Тільки після цього приватний документ стає публічним документом і можна починати процедуру легалізації або апостилювання.

Варто акцентувати увагу на тому, що участь нотаріуса в підтвердженні чинності корпоративних документів є необхідною для їхнього офіційного визнання, як на національному, так і на міжнародному рівнях задля забезпечення правових вимог. Нотаріальне посвідчення та подання документів до Торгового реєстру є обов'язковими процедурами для забезпечення чинності документів.

Німецька модель нотаріату представлена в трьох формах:

1. Головні професійні нотаріуси (Nur-Notar або Hauptberuflicher Notar), які займаються виключно нотаріальною діяльністю та не мають права займатися адвокатською діяльністю. (Ця форма нотаріату практикується, прикладом, в таких містах як: Баварія, Бранденбург, Гамбург);

2. Адвокати-нотаріуси (Anwalt-Notar), ті фахівці, які паралельно з адвокатською діяльністю практикують також нотаріальну. Ця форма нотаріату поширена в Берліні, Бремені, Гессені, Нижній Саксонії та ін.

3. Нотаріуси-державні службовці (Amtsnotar) – платня виплачується державою, відповідно, оплата за їх послуги надходить до державного бюджету країни. Ця форма нотаріату практикується переважно в Баден-Вюртемберзі).

Ю. П. Ільїна, характеризуючи німецьку модель нотаріату вказує на те, що «здійснення нотаріальних функцій носить у цій системі деколи надмірно формалізований, нетворчий характер. У цей же час, цей формалізм дозволяє добитися більшої одноманітності відносно використовуваних процедур і вмісту отримуваних документів, унеможлиблює конкуренцію між нотаріусами» [53, с. 148].

Водночас висока формалізація знижує творчий підхід нотаріусів до виконання своїх повноважень, проте така рівність та стабільність у наданні нотаріальних послуг мінімізує ризик помилок та недбалості.

Тож, якщо німецька модель вважається більш надійною завдяки високому рівню стандартизації у сфері ПЧД, французька система характеризується ініціативністю та гнучкістю, особливо, що стосується справ, які вимагають індивідуального підходу.

Щодо розвитку інституту ПЧД у Нідерландах, слід підкреслити, що в цій країні на високому рівні розвинена практика міжнародної співпраці, активно впроваджуються цифрові технології та здійснюється спрощення бюрократичних процедур. Ці процеси є особливо важливими для України, з огляду на євроінтеграційний курс та необхідність правового реформування відповідно до світових тенденцій правового розвитку. Окрім того, комбінація

романо-германської правової системи, унітарної держави та конституційної монархії робить Нідерланди цікавим прикладом для порівняння, особливо поряд з федеративною Німеччиною та республікою – Франція. Відтак, Нідерланди мають централізовану форму державного устрою, але з досить розвиненою децентралізацією у сферах місцевого управління.

Процедура апостилювання в Нідерландах регулюються безпосередньо Гаазькою конвенцією 1961 року, Законом про її прийняття (*Vitvoeringswet Verdrag tot afschaffing vereiste legalisatie buitenlandse openbare akten* [241]) та іншими нормативно-правовими актами, зокрема, внутрішніми інструкціями відповідних міністерств та судів щодо регулювання практичного виконання процедури апостилювання.

На офіційному сайті судової влади Нідерландів зазначається про те, що процедура передбачає подання документа до будь-якого суду для проставлення на ньому апостиля, проте є певні виключення, прикладом такий документ як судовий наказ, можна апостилювати виключно у суді, який видав рішення. Процедура проставлення апостиля в різних судах може відрізнятися [200].

Ключовим моментом, на який звертається увага є те, що до проставлення апостиля в суді, документ має пройти свого роду «попередню легалізацію» (особливо щодо таких документів як: дипломи, медичні довідки і документи з податкової адміністрації). Таким чином, документи мають бути підписані уповноваженими особами, а також подані в паперовому форматі до суду для остаточного підтвердження чинності.

Відтак Суди приймають оригінали документів з апостилем, якщо на них є підпис:

- Нотаріусів (призначених нотаріусів та кандидатів у нотаріуси);
- Співробітників Торгово-промислової палати;
- Реєстраторів актів цивільного стану муніципалітету;
- Посадових осіб відділу актів цивільного стану муніципалітету;

- Присяжних перекладачів, зареєстрованих у національному реєстрі присяжних усних і письмових перекладачів;
- Присяжних засідателів окружного суду;
- Посадових осіб міністерств (фінансів, юстиції та безпеки (J&V), закордонних справ (BuZa), охорони здоров'я, добробуту та спорту (VWS), економіки (EZ), Нідерландського управління з питань безпеки харчових продуктів та споживчих товарів (NVWA) та оборони;
- Співробітників відділу реєстрації нерезидентів (RNI);
- Співробітників Центрального органу з питань доброчесної поведінки (COVOG);
- Працівників Виконавчої агенції з питань освіти (DUO);
- Співробітників Відомства Бенілюксу з питань інтелектуальної власності (BBIE) [221].

Для використання деяких типів офіційних документів у межах ЄС, прикладом свідоцтва про народження, нотаріально засвідченого свідоцтва про шлюб або рішення суду щодо правового питання легалізація, як правило, не потрібна. Достатньо багатомовної стандартної форми, яку видає той же орган, що видав документ. Ця форма використовується для того, щоб інший орган у країні ЄС міг без труднощів зрозуміти зміст документа, без необхідності перекладу.

Основна мета багатомовних форм – уникнути необхідності перекладу певних документів при їх використанні в іншій країні ЄС. Правовим підґрунтям для цього слугує вже згаданий нами Регламент ЄС № 2016/1191, відповідно до якого певні офіційні документи, що використовуються країнах ЄС, більше не потребують консульської легалізації або апостилю. Однак для забезпечення їх зрозумілості в іншій країні можна отримати багатомовну стандартну форму.

Як і в інших країнах Західної Європи, нотаріальне засвідчення корпоративних документів у Нідерландах є частиною юридичного процесу створення та управління компаніями. Нотаріальне підтвердження чинності

документів гарантує відповідність національному та міжнародному законодавству, відповідно – правову силу документів. Відтак нотаріус є одним із ключових суб'єктів підтвердження чинності документів у країнах континентального права.

Підтвердження чинності документів та участь нотаріусів у цьому процесі залежить від форми юридичної особи. Так, наприклад, для індивідуального підприємництва (*eenmanszaak*) або товариства (*VOF*) можлива самостійна реєстрації в Торгово-промисловій палаті. Проте в деяких випадках без нотаріального підтвердження легалізація підприємницької діяльності неможлива. Прикладом, «для реєстрації приватного товариства з обмеженою відповідальністю (*BV*) нотаріальне засвідчення документів є обов'язковим. Стаття 2:175 Цивільного кодексу Нідерландів (*Burgerlijk Wetboek*) передбачає порядок реєстрації такої форми, зокрема зазначається, що реєстрації приватного товариства з обмеженою відповідальністю (*BV*) «встановлюється нотаріальним актом»» [193]. «У нотаріуса складається Договір про заснування, який містить статут *BV*. Статут описує правила та положення, якими керуватиметься компанія... Передача іменної частки в *BV* відбувається за нотаріальним актом» [189].

Таким чином, задля реєстрації такої форми юридичної особи та підтвердження чинності основних корпоративних документів необхідною є участь нотаріуса цивільного права, оскільки існують законодавчі вимоги для створення приватного товариства з обмеженою відповідальністю, яке передбачає такі етапи:

- оформлення статуту в нотаріальному акті: це називається реєстрацією;
- внесення депозиту в розмірі 0,01 євро стартового капіталу – готівкою або в натуральній формі;
- реєстрація в комерційному реєстрі Торгово-промислової палати (*Handelsregister*) – зазвичай здійснюється нотаріусом цивільного права;

- реєстрація в Податковій службі Нідерландів (Belastingdienst) – зазвичай цим також займається нотаріус цивільного права [228].

Отже, нотаріус готує статутні документи компанії, засвідчує їх юридичну дійсність (підтверджує чинність), а потім подає для реєстрації в Торговий реєстр Нідерландів (Kamer van Koophandel).

Кожен голландський нотаріус є членом Королівської нідерландської асоціації нотаріусів (KNB), і їхні обов'язки відрізняються від обов'язків інших практикуючих юристів, наприклад голландських юристів, адвокатів або податкових радників [202].

Так, як стверджує К. Шмід, «На відміну від державних нотаріусів в англосаксонському світі, нотаріуси цивільного права не лише мають право приймати присягу та засвідчувати підписи, але їхня участь є обов'язковою за законом у багатьох сферах нерухомості, сімейного та корпоративного права [233]. Загалом роль нотаріуса в Нідерландах має вирішальне значення для підтвердження чинності документів, особливо у сфері корпоративних відносин, де точність і законність мають першорядне значення.

Таким чином, у міжнародному документообігу повинно бути підтверджено, що документи, які використовуються в інших країнах як доказові документи, дійсно видані уповноваженим для цього органом, а також вірні за змістом. Якщо між деякими країнами від цього відмовляються, це свідчить про надійну та визнану систему документообігу, прикладом цього слугує Регламент ЄС про публічні документи, який застосовується в державах-членах ЄС з 16 лютого 2019 року.

Відповідно ключовим фактором при цьому є засвідчення документів на внутрішньодержавному рівні нотаріусами. У континентальній сім'ї «нотаріат відіграє важливу роль у запобіганні судовим спорам, а значить, у зменшенні навантажень на суди. Нотаріус виконує роль юридичного радника, який надає правову допомогу при складанні документа (договору, заповіту тощо), щоб посвідчений ним документ відповідав закону й волевиявленню особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії» [99].

«У сучасних умовах стрімкого розвитку цифрових технологій виникає необхідність адаптації традиційних процедур підтвердження чинності документів до нових реалій. Так, більшість країн Західної Європи активно працюють над впровадженням та удосконаленням електронних форм документів та їх легалізації, що значно спрощує процедуру підтвердження документів та прискорює обіг офіційних документів» [173, с. 21].

Варто також згадати про Європейську конвенцію про скасування легалізації документів, складених дипломатичними агентами чи консульськими посадовими особами (м. Лондон, 07.06.1968), яка ратифікована Україною 01.07.2022 та набрала чинності: 06.04.2023. Згідно із ст. 2 зазначеного акту «Ця Конвенція застосовується до документів, які складені дипломатичними агентами чи консульськими посадовими особами Договірної Сторони, що діють у межах своїх офіційних повноважень та на виконання своїх функцій на території будь-якої держави, і які були пред'явлені: або на території іншої Договірної Сторони, або дипломатичним агентам чи консульським посадовим особам іншої Договірної Сторони, які виконують свої функції на території держави, що не є Стороною цієї Конвенції [45]. Тобто документи, видані зазначеними особами, автоматично визнаються чинними на території країн-учасниць конвенції без додаткового підтвердження.

Розширення дії цієї Конвенції свідчить про спрощення документообігу між країнами, сприяння ефективності роботи консульських установ, посилення міжнародної довіри. Безпосередньо для України ратифікація Конвенції є важливим кроком у напрямку євроінтеграції та полегшенні співпраці між країнами-підписантами. Проте, якщо Європейська конвенція про скасування легалізації документів, складених дипломатичними агентами чи консульськими посадовими особами, відкрита для приєднання інших держав, які не є членами Ради Європи, за умови, що вони будуть офіційно запрошені Комітетом міністрів Ради Європи, існують міжнародні документи, які містять й протилежні умови.

Прикладом, Брюссельська конвенція про відміну всіх форм легалізації документів серед деяких держав-членів Європейського співтовариства. Ця Конвенція відкрита тільки для приєднання до неї будь-якої держави, яка стає членом Європейських Співтовариств. Станом на сьогодні Конвенція поширюється лише на документообіг серед таких країн як: Бельгія, Данія, Франція, Естонія, Ірландія, Кіпр, Італія та Латвія.

Конвенція зокрема містить такі положення: «Якщо органи влади держави, на території якої складено документ, мають серйозні сумніви, що мають під собою достатні підстави, щодо справжності підпису, повноважень особи, яка підписала документ, або справжності печатки чи штампа, вони можуть запитувати інформацію безпосередньо у відповідного центрального органу, призначеного згідно зі статтею 5, держави, з якої походить акт або документ. Запити на інформацію можуть подаватися лише у виняткових випадках із зазначенням підстав, на яких вони ґрунтуються» [197]. Враховуючи положення цього документу, вбачається, що документи визнаються без застосування таких форм ПЧД як апостилювання чи консульська легалізація, але можуть вимагати перекладу чи додаткової перевірки їхньої автентичності в разі наявності серйозних сумнівів країною «прийняття».

Аналізуючи зазначені міжнародні документи, спрямовані на спрощення документообігу в країнах Західної Європи можна зробити висновки: Брюссельська конвенція 1987 року не охоплює всі країни ЄС. Вбачається, що такий стан подій пов'язаний з добровільністю ратифікації та змінами, які відбулися у правовому регулюванні документообігу, де країни-члени почали приймати активні рішення на рівні ЄС. Зокрема, Регламент ЄС 2016/1191, який став більш сучасним механізмом, скасувавши потребу в апостилі між країнами-членами щодо широкого кола публічних документів і запровадивши нововведення у вигляді багатомовних стандартних форм для полегшення використання документів. Тож, Регламент ЄС 2016/1191 має ширшу сферу дії і що головне, обов'язковий для всіх країн ЄС. Тут ми можемо прослідкувати й

технічний засіб спрощення, адже регламент вирішує питання перекладу та уніфікації стандартів.

3.2. Особливості підтвердження чинності документів у країнах сім'ї загального права

Одна з найпоширеніших форм ПЧД – апостилювання, у провідних країнах сім'ї загального права є багато в чому подібною до країн Західної Європи, адже основні представники цієї правової сім'ї – США та Великобританія є сторонами Гаазької конвенції, яка встановлює загальні для всіх учасників рекомендації щодо її виконання. Водночас існують певні відмінності, зокрема щодо уповноважених суб'єктів.

Прикладом, у Великобританії компетентним органом для проставлення апостиля є Відділ легалізації Міністерства закордонних справ, у справах Співдружності та розвитку Великої Британії (Foreign, Commonwealth & Development Office, FCDO). Деталі щодо процедури проставлення апостилю викладені на офіційному вебсайті уряду Великобританії [208], а саме: в керівництві від FCDO щодо легалізації документів. Відтак процедура передбачає два основні етапи:

- засвідчення документів (за необхідності) британським нотаріусом або адвокатом, таких як договори або кваліфікаційні сертифікати;
- подання засвідчених документів до Міністерства закордонних справ, у справах Співдружності та розвитку Великої Британії (FCDO). Можна подати заявку як на традиційний паперовий апостиль, так і на електронний (e-Apostille) залежно від вимог країни, де буде використовуватися документ.

Для отримання е-апостилю необхідно завантажити документи у вигляді PDF-файлів, підписаних електронним підписом нотаріуса або адвоката Великобританії. При виборі форми апостилювання (паперової чи електронної) необхідне точне розуміння типу документа і вимог органу прийняття апостилюваного документа. Оскільки можливі такі ситуації, що тип документа, який потрібен, не підлягає проставленню електронного апостиля.

Прикладом, не можна отримати електронний апостиль для свідоцтва про народження, смерть, шлюб, цивільне партнерство та усиновлення. Окрім того, не у всіх країнах е-апостилювання розвинене на належному рівні.

Щодо корпоративних документів на сайті Відділу легалізації (The Legalisation Office) зазначається: «Бізнес-документи, які зазвичай включають в себе свідоцтва про реєстрацію, меморандум і статут, вимагають апостилю для підтвердження існування британської компанії при веденні бізнесу за кордоном. Часто компаніям потрібно видавати довіреності своїм представникам за кордоном. Для того, щоб документ мав юридичну силу, на ньому має бути проставлений апостиль. Часто можна об'єднати документи під одним апостилем, щоб зменшити витрати» [201].

Аналізуючи зазначену інформацію щодо проходження процедури апостилювання, можна простежити певні преференції від держави для стимулювання бізнесу, зокрема шляхом створення сприятливих умов для ПЧД на зовнішньодержавному рівні, а саме: знижена вартість е-Апостилю (£ 35) порівняно з паперовим (£ 45); послуга «Next-Day» для апостилювання документів – доступна тільки для зареєстрованих великих компаній і дозволяє отримати апостиль вже наступного робочого дня за £ 40; сервіс «Restricted Urgent» – дозволяє отримати апостиль в той же день (доступний тільки для компаній і за попереднім погодженням).

Так, спрощений доступ до цифрових послуг прискорює бізнес-процеси, що позитивно впливає на загальний розвиток інституту підтвердження чинності документів.

Щодо внутрішньодержавного рівня, головними суб'єктами є нотаріуси та адвокати, які підтверджують справжність документа. При розгляді процедури ПЧД у країнах Західної Європи нами зверталась увага щодо вагової ролі нотаріусів у цій сфері, особливо, що стосується приватно-правової сфери правовідносин.

Тож, як відомо, на сьогодні у світі склалися два типи правових систем – англосаксонська та континентальна і відповідно два типи нотаріальних систем.

Так, «нотаріальні документи у країнах, де набув поширення англосаксонський нотаріат, не мають повної доказової сили, а функції нотаріусів та адвокатів можуть бути поєднані в одній особі» [91, с.7]. Базисними факторами, що визначають особливості організації нотаріату в США, є відсутність його як єдиної спеціалізованої державної інституції та виконання обов'язків, специфічних у країнах континентальної системи права для нотаріусів, уповноваженими державою посадовими особами, діяльність яких пов'язана з юридичною практикою або не пов'язана з нею.

За М. В. Бондарєвою: «Відсутність федерального законодавства з врегулювання нотаріальної діяльності пояснює серйозні відмінності при визначенні правового статусу нотаріуса, переліку нотаріальних дій, які можуть ним вчинятися, інших особливостей організації та вчинення нотаріальної діяльності у різних штатах. Правові аспекти організації та функціонування нотаріату в цій країні відображені в модельному законодавстві — Модельному законі США, «Про нотаріат» та Уніфікованому законі США «Про нотаріальні дії» та в законодавствах окремих штатів» [6, с. 153].

Ю. П. Ільїна зазначає: «Що стосується правового статусу нотаріуса в країнах, де діє загальна (англосаксонська) система права, зокрема у Великій Британії та Сполучених Штатах Америки, слід зазначити, що в цих країнах статус нотаріуса не чітко врегульований на законодавчому рівні. Нотаріус здійснює свою діяльність, як особа, що має певну залежність від суб'єктів цивільних правовідносин, яким вона надає послуги від імені держави, крім того, нотаріус повинен враховувати у своїй діяльності не тільки вимоги Закону, а й правові звичаї та судові прецеденти» [53, с. 151].

Особливий інтерес у контексті нашого дослідження представляє те, що американські нотаріуси не засвідчують правильність викладених у документі фактів, а лише засвідчують підписи на них. Тому такі «нотаріально завірені» документи не мають доказової сили ні в судах, ні в державних органах. Така нерозвиненість системи нотаріату, з одного боку, спричиняє величезне

навантаження на суди, а з іншого – мінімізує втручання держави в систему нотаріату [218, с. 18].

«Специфіка професійної діяльності британського нотаріуса повною мірою реалізується при вчиненні такої нотаріальної дії як посвідчення документів, призначених для дії за кордоном. У зв'язку з тим, що кожна країна має власні особливості посвідчення юридичних актів, призначених для дії за кордоном (наприклад, текст правочину, призначеного для дії в США, майже завжди має бути засвідчений підписами двох свідків, а в Канаді — письмовою заявою одного свідка), від британських нотаріусів вимагається знання не тільки двох іноземних мов, але і внутрішнього права відповідної країни, для дії в якій призначений документ» [6, с. 158]. Окрім того, «нотаріуси в Англії та Уельсі є третьою і найстарішою (нотаріуси почали свою професійну діяльність в Англії в 1553 році) галуззю юридичної професії, вони є власниками офіційної печатки, а документи, засвідчені ними, мають доказову силу. Нотаріуси в Англії та Уельсі є державними посадовими особами, і до їхніх обов'язків входить підготовка та виконання приватних і публічних автентичних актів та юридичних документів, які скріплюються підписом нотаріуса та офіційною печаткою і є прийнятними та визнаними у всьому світі» [218, с. 18].

Загалом, англо-американський підхід до підтвердження чинності документів базується на звичаях і прецедентах, що сформувалися в ході юридичної діяльності. У цій системі основною метою є засвідчення підписів на документах, що підтверджує їх достовірність та відповідність законним вимогам. Подекуди процедури підтвердження чинності документів включають засвідчення фактів або збереження оригіналів на прохання і за згодою заінтересованих осіб.

Засвідчення юридичних документів має вирішальне значення з різних причин, зокрема:

- юридична сила: Засвідчення юридичних документів, таких як контракти та заповіти, забезпечує їхню законність та можливість примусового виконання;

- обов'язковість угод: Засвідчені контракти є юридично обов'язковими угодами між сторонами, за невиконання яких передбачені наслідки;
- судові розгляди: У судових процесах засвідчені документи мають більшу вагу та довіру;
- зменшення ризиків: Засвідчення юридичних документів може допомогти зменшити ризик виникнення суперечок або проблем у майбутньому;
- міжнародні транзакції: У міжнародних ділових операціях засвідчені юридичні документи часто потрібні для укладення міжнародних угод [243].

Як відомо, легалізації підлягають не тільки документи видані органами державної влади, але й «інші документи, якщо вони були засвідчені британським «державним службовцем», таким як британський нотаріус або адвокат. Наприклад: довіреність, контракт або кваліфікаційне посвідчення копії документів, таких як паспорт або водійське посвідчення» [208].

Акцентуємо увагу, що саме на рівні адвокатів документ проходить не тільки формальний, але й змістовний аналіз, який включає детальний перегляд суті документа, його правовідповідності. Таким чином, адвокати (у Великобританії – solicitors and barristers) відіграють вагому роль у забезпеченні правовідповідності у сфері документообігу.

«Соліситори, юристи у Великій Британії, які мають повноваження засвідчувати документи. Вони відіграють вирішальну роль у забезпеченні того, щоб юридичні документи відповідали необхідним вимогам і були юридично дійсними. Соліситорів часто залучають для засвідчення різних документів, що мають юридичні наслідки, таких як контракти, заповіти та свідчення під присягою» [243]. Вони гарантують відповідність документів внутрішнім корпоративним політикам і національному законодавству, задля уникнення правових конфліктів.

Задля забезпечення відповідності документів міжнародному законодавству, британські соліситори можуть співпрацювати з іншими фахівцями, прикладом нотаріусами або ж проводити міждержавні юридичні

консультації. Така співпраця позитивно впливає на підготовку документів для використання за кордоном.

Соліситори, які, зокрема займаються підтвердженням чинності юридичних документів та операцій, пов'язаних з міжнародними транзакціями, як правило, займаються приватною практикою і не є державними службовцями (виключення становлять фахівці, які працюють у державних установах). Більше того, нотаріусами у Великобританії визнаються особи, які пройшли спеціальні процедури допуску до цієї професії та професійна компетенція яких підтверджена свідоцтвом на право здійснення діяльності соліситора або свідоцтвом на здійснення нотаріальної практики. Вони є спеціалізованими юристами, які співпрацюють з державними органами, прикладом у судових справах або при посвідченні документів. Діяльність соліситорів, як і інших юристів контролюється регуляторним органом для адвокатів в Англії та Уельсі – Solicitors Regulation Authority (SRA), що забезпечує дотримання професійних стандартів. Основним законодавчим актом, який регулює їх діяльність є Solocitors Act 1974 року [235] та Кодекс поведінки для адвокатів та юрисконсультів – SRA Code of Conduct for Solicitors, RELs and RFLs [232].

Загалом, діяльність фахівців з ПЧД у країнах загального права охоплює декілька основних напрямів:

1. Підготовка і перевірка юридичних документів (контракти, установчі документи тощо) задля забезпечення відповідності чинному законодавству. Прикладом, адвокати, що спеціалізуються у сфері нерухомості, мають переконатися, що угоди про купівлю-продаж нерухомості відповідають нормам Law property Act 1925 [222] та Land Registration Act 2002 [219].

2. Забезпечення дотримання загальноправових принципів, дотримання яких у країнах загального права є основоположним для юридичної діяльності. Загальноправові принципи (common law principles) формують фундамент правової системи країни загального права, яка базується на прецедентах, розроблених судами протягом століть, і включає базові правові

норми та принципи, що сприяють справедливості, правопорядку та стабільності.

Таким чином, соліситори перевіряють автентичність і зміст документа, а вже потім засвідчують його чинність, проставляючи свій підпис і печатку на документі. У деяких випадках як нотаріус, так і адвокат може порекомендувати додаткові послуги для подальшого міжнародного використання документа.

Щодо підтвердження чинності (визнання) документів про освіту акцентується увага на тому, що така процедура «... є загальною вимогою як для приватних осіб, так і для бізнесу у Великій Британії. Завірені транскрипти, дипломи та наукові ступені відіграють вирішальну роль у вступі до університету (для оцінки академічної кваліфікації); при влаштуванні на роботу (підтвердження відповідності освітнім вимогам для конкретної посади); професійне ліцензування (як частина процесу ліцензування); з імміграційною метою (для отримання візи, дозволу на проживання або навчання у Великій Британії); транскрипти та підтвердження диплому (для підтвердження автентичності академічних записів за допомогою завірених транскриптів та дипломів).

Процедура підтвердження може відрізнятися в залежності від навчального закладу, але загалом включає такі кроки як: отримання завірених копій транскриптів, дипломів або ступенів у навчальному закладі, який видав документ (такі копії, як правило, підписуються і скріплюються печаткою уповноваженої посадової особи, наприклад, реєстратора), сплата необхідних зборів за надання завірених копій та безпосередньо отримання засвідченого сертифікату (має містити офіційну печатку або штамп навчального закладу та підпис уповноваженої посадової особи). Саме це засвідчення робить документи про освіту юридично дійсними та достовірними» [243].

У Великобританії з міжнародних кваліфікацій і навичок UK ENIC є єдиним національним інформаційним центром для визнання та оцінки міжнародних кваліфікацій [237]. Так, Solicitors Regulation Authority – орган, який регулює діяльність адвокатів, акцентує увагу: «Для того, щоб здати

кваліфікаційний іспит адвокатів (SQE) необхідно підтвердити свою кваліфікацію». Відмічається, «якщо наявний диплом Великобританії (або еквівалентна кваліфікація рівня 6), необхідно подати заявку, щоб перевірити та підтвердити його» [195].

З наведеного вбачається, що засвідчення освітніх документів є обов'язковим для отримання ліценції в низці професій, особливо в регульованих сферах, де необхідне підтвердження академічних та професійних кваліфікацій.

Щодо визнання іноземних документів про освіту США має певні відмінності від британської системи, зокрема у США немає централізованого національного органу, який би займався визнанням іноземних дипломів, як-от ENIC UK у Британії. Проте існують незалежні акредитовані агенції, які спеціалізуються на оцінці іноземних дипломів: WES (World Education Services), ECE (Educational Credential Evaluators), NACES (National Association of Credential Evaluation Services). Вони видають офіційні оцінки еквівалентності іноземних кваліфікацій американським освітнім стандартам. Після подання заявки агенція проводить оцінку та видає висновок про еквівалентність документа заявника американському ступеню. Далі навчальні заклади приймають рішення про визнання диплома на основі оцінки, проведеною агенцією. Для працевлаштування, особливо щодо регульованих професій (медицина, право і т. д.), необхідна спеціальна професійна акредитація, яка також включає оцінку кваліфікації.

Згідно із кваліфікаційними вимогами за системою General Schedule Qualification «...заявники повинні подати всі необхідні документи до приватної організації США, яка спеціалізується на тлумаченні дипломів про освіту за кордоном, яка зазвичай називається службою оцінки сертифікатів. Щоб бути прийнятною, іноземна акредитаційна оцінка повинна містити/описувати:

- вид освіти, який отримує заявник;

- рівень освіти відносно системи освіти США, а також заяву, що її рекомендації щодо порівнянності відповідають загальним вказівкам Ради з міжнародних стандартів освіти;
- зміст освітньої програми заявника, отриманої за кордоном, і отриманий стандарт;
- статус визнання та легітимності іноземної школи, що видає диплом, у системі освіти рідної країни;
- будь-яка інша цікава інформація, наприклад те, що робила служба оцінки, щоб отримати цю інформацію, кваліфікація вашого оцінювача та будь-які ознаки інших проблем, таких як підробка» [205].

Тож, в обох країнах загального права регулюючі органи для певних професій мають свої специфічні вимоги до визнання дипломів. У Великобританії ця процедура є більш стандартизованою, оскільки здійснюється через ENIC UK.

Далі варто звернути увагу й на підтвердження автентичності документів у судових процесах. У США важливу роль відіграє ПЧД як легалізація доказів. Rule 902 Federal rules of Evidence [203] є правилами, які визначають вимоги до документів, щоб вони були прийняті в суді без додаткових перевірок. Вони стосуються як публічних, так і приватних договорів, які мають бути належним чином засвідчені (підтверджені), щоб мати юридичну силу.

Одним із прикладів справи у США, де документ не був прийнятий через те, що він не був належним чином засвідчений, є справа «Yassin v Blackman» (2020). (Рішення Верховного суду штату Нью-Йорк Апеляційний відділ, Другий судовий департамент (№ 524399/17 від 23 вересня 2020 року). У цій справі суд постановив, що незасвідчений поліцейський звіт не був прийнятий як доказ, оскільки він представляв собою «чутки» без належного засвідчення. Позивач намагався подати звіт як доказ, але через те, що звіт не був засвідчений як службовий документ і не було надано інших доказів щодо підтвердження його автентичності, суд його не прийняв. Зокрема в Рішенні міститься наступне: «Насамперед, користуючись нагодою, ми роз'яснюємо

нашу прецедентну практику щодо прийнятності заяви сторони, зафіксованої в незасвідченому поліцейському протоколі. Ми вважаємо, що за відсутності належних підстав, визнання сторони, що міститься в незасвідченому поліцейському протоколі про ДТП, є неприйнятним» [244].

Вбачається, що це рішення відповідає загальному юридичному принципу, що чинність документів має бути підтверджена, особливо тих, що стосуються процесуальних аспектів, таких як поліцейські звіти, протоколи і т. д. задля можливості їх використання як докази в суді. У зазначеному нами рішенні також міститься посилання на інший прецедент «Незасвідчений поліцейський протокол про ДТП не є допустимим доказом за відсутності належного обґрунтування його допустимості (see *Memenza v Cole*, 131 AD3d 1020, 1021)» [244].

Тож, федеральні правила, такі як Rule 902. Evidence That Is Self-Authenticating, Rule 901. Authenticating or Identifying Evidence [203] встановлюють стандарти підтвердження чинності документів для їх легалізації в суді як докази, вимагаючи їхнього засвідчення належним чином (посадова особа, яка здійснює належну правову процедуру щодо підтвердження) для забезпечення їх юридичної чинності та прийняття в судових інстанціях.

Щодо підтвердження чинності корпоративних документів у Великобританії та США, слід відзначити, що основні етапи цієї процедури є подібними. Зокрема, реєстрація компанії разом з її установчими документами, нотаріальне засвідчення (за потреби), а також апостилювання або ж консульська легалізація в разі використання документів за кордоном, зокрема при веденні зовнішньоекономічної діяльності. Форма державного устрою цих країн впливає як на процедурні відмінності, так і на більшість правових послуг.

Відтак, у Великобританії реєстрація відбувається через централізований орган Companies House, тоді як у США реєстрація здійснюється на рівні штату, через офіс Державного секретаря штату; «Штати використовують офіс Державного секретаря для реєстрації бізнесу, видачі документів, пов'язаних зі злиттями та поглинаннями, а також для надання інших послуг корпораціям на

державному рівні» [230]. Кожен штат має свій набір вимог, тому необхідно враховувати, що єдиних правил на федеральному рівні немає.

Реєстрація у Великобританії є відносно швидким процесом, на відмінну від деяких штатів, де процедура може бути складнішою та довшою. Прикладом, законодавство штату Нью-Йорк відоме своїми суворими вимогами щодо корпоративного управління та звітності. Як правило, необхідно подавати не лише установчі документи, але й регуляторні звіти, що підтверджують зміни у складі ради директорів чи структурі акціонерів. Законодавство штату Нью-Йорк про корпоративне право (New York Business Corporation Law (BCL)) передбачає підтвердження чинності документів як посадовими особами підприємства, так і нотаріальне засвідчення. Відповідно до ст. 104 цього Закону (N.Y. Bus. Corp. Law § 104 (d): «Кожне свідоцтво, яке відповідно до цієї глави має бути підписане та доставлене до Державного департаменту, за винятком випадків, коли в розділі, що передбачає таке свідоцтво, зазначено інше, має бути підписане посадовою особою, директором, уповноваженим представником або належним чином уповноваженою особою та містити ім'я та посаду, в якій така особа підписує таке свідоцтво». І Далі, «Ніякий сертифікат автентифікації або відповідності або інший доказ не вимагається щодо будь-якої перевірки, присяги або визнання будь-якого документа, переданого державному департаменту відповідно до цієї глави, якщо така перевірка, присяга або підтвердження свідчать про те, що вони були зроблені перед нотаріусом, або особа, що виконує еквівалентну функцію одного з станів, або будь-який її підрозділ, Сполучених Штатів або округу Колумбія» ((N.Y. Bus. Corp. Law § 104 (e)) [191].

У контексті нашого дослідження також мають важливе значення наступні положення Закону «New York Business Corporation Law (BCL)», а саме: «Без обмеження дії (Сертифікат про інкорпорацію), подання та реєстрація документів департаментом штату не вважається висновком про відповідність сертифіката вимогам закону, і не вважається, що департамент штату затвердив назву корпорації або зміст сертифіката. Також це не заважає

будь-якій особі з належною правоздатністю оскаржувати його законність у відповідному судовому порядку» ((N.Y. Bus. Corp. Law § 104 (e))).

Тобто, з юридичної точки зору, реєстрація корпоративних документів органом державної влади не є підтвердженням їх правовідповідності, оскільки під час реєстрації не здійснюється всебічний змістовний аналіз таких документів. Законодавство в розглянутому нами випадку залишає можливість для подальшого юридичного аналізу та судового оскарження змісту документів, що свідчить про те, що встановлення їх правовідповідності не є завершеним процесом навіть на момент реєстрації. Це свідчить про необхідність ретельної підготовки та перевірки документів правниками – носіїв професійної правосвідомості з урахуванням вимог законодавства, можливих перевірок, загальноправових принципів і сформованої прецедентної практики.

У цьому контексті варто акцентувати увагу на тому, що юридичну діяльність, яка представляє собою різновид правової діяльності, здійснюють саме «індивідуальні (носії професійної та наукової правосвідомості) та колективні суб'єкти права з метою отримання правового результату, задоволення законних потреб та інтересів суб'єктів у відповідності до вимог права» [82, с. 66–67].

Ті ж посадові особи, які уповноважені посвідчувати документи, але не мають відповідної професійної освіти та досвіду у сфері права є носіями компетентної правосвідомості, яку А. В. Званчук характеризує: «як таку, що відбиває специфіку відображення і сприйняття права фахівцями неюридичних спеціальностей. Це ті категорії спеціалістів, які, не маючи спеціальної юридичної освіти, у процесі своєї професійної діяльності здійснюють застосування правових приписів, сприяють реалізації прав громадян, осіб без громадянства та іноземців. Відтак, ці фахівці набувають рівня правової свідомості та правової культури, який необхідний для успішного, в рамках вимог діючого права, виконання своїх службових повноважень» [52, с. 680–681].

Відповідно застосування юридичних технологій ПЧД, які стосуються змістовного аналізу в країнах загального права здійснюють професійні правники, зокрема й барістери, які, представляючи інтереси клієнтів у судах, оспорувають положення юридичних документів у судових провадженнях.

Таким чином, якщо носії наукової та професійної правосвідомості здійснюють юридичну діяльність, з метою з'ясування та роз'яснення змісту правових норм (правова інтерпретація), то носії компетентної правосвідомості здійснюють юридично значущу діяльність (інтерпретація права компетентних суб'єктів) [75, с. 172]. У зазначених прикладах адвокати (соліситори та барістери) є носіями професійної правосвідомості, посадові особи приватних підприємств та представники органів державної влади, уповноважені на ПЧД (фахівці неюридичних спеціальностей, які мають компетентне розуміння правових положень, що стосуються ПЧД).

З інформації, розміщеної на офіційному урядовому вебсайті Великобританії щодо реєстрації закордонних компаній зокрема зазначається, що необхідними документами для реєстрації компанії у Великобританії, є наступні:

- «заповнена форма OS IN01 разом з відповідним реєстраційним збором;
- завірена копія установчих документів компанії (наприклад, статут, статут, меморандум і установчий договір) з завіреним перекладом на англійську мову, якщо оригінал складений іншою мовою, ніж англійська;
- копія останньої фінансової звітності компанії (з завіреним перекладом на англійську мову, якщо оригінал складений не англійською), якщо іноземна компанія зобов'язана готувати і подавати звітність відповідно до законодавства материнської країни;
- якщо компанія зобов'язана готувати, проводити аудит і розкривати звітність відповідно до материнського законодавства, копію останнього комплексу звітності, яка була розкрита на дату відкриття

британської компанії (з завіреним перекладом на англійську мову, якщо оригінал складений не англійською мовою)» [209].

Причому акцентується увага на тому, що «Завірена копія – це копія, завірена як справжня копія оригіналу документа:

- секретарем або директором компанії;
- постійним представником;
- адміністратором;
- адміністративний керуючим;
- керуючим санацією;
- арбітражний керуючим або ліквідатором [209].

Окрім того, ці ж вищеназвані суб'єкти здійснюють засвідчений переклад – переклад, який засвідчений як вірний і точний переклад. Він повинен бути завірений відповідною особою.

Вищезазначене вкотре підтверджує, що не тільки суб'єкти публічного права (посадові особи державних органів, нотаріуси, які уповноважені державою на вчинення відповідних дій і т. д.) беруть участь у процедурі ПЧД, але й суб'єкти приватного права, наділені відповідними функціями пов'язаними з підтвердженням автентичності документів. Це, у свою чергу, свідчить про певну довіру до корпоративної відповідальності компетенції ключових осіб компаній, що відображає особливості правової культури країн загального права.

Вбачається, що це значно спрощує процес легалізації, оскільки не вимагає залучення публічних інститутів для кожного етапу підтвердження чинності документів. Відповідальність посадових осіб компанії за достовірність представлених документів поряд із спрощенням бюрократичних процедур відображає забезпечення юридичної достовірності та правопорядку.

Це також узгоджується із загальною тенденцією до делегування певних функцій суб'єктам приватного сектору в подібного роду питаннях, як аудиторські перевірки, фінансова звітність та корпоративне управління в цілому. У свою чергу юридичні особи несуть відповідальність за правильність

і точність даних, що надає можливість контролюючим органам державної влади зосередитись на регуляторних та наглядових функціях.

У цьому зв'язку можна виснувати про важливість часткової «приватизації» підтвердження чинності документів, де приватні суб'єкти виконують функції, що в деяких країнах належать виключно до компетенції держави. Це явище відображає тенденції до зменшення адміністративного навантаження та більш гнучких правових режимів у сфері документообігу на внутрішньодержавному та міжнародному рівні.

3.3. Напрями вдосконалення процедур підтвердження чинності документів в Україні на основі міжнародного досвіду

Підтвердження чинності документів відіграє важливу роль у забезпеченні правовідповідності, правової визначеності та міжнародної взаємодії між державами. В Україні цей інститут може бути вдосконалений шляхом адаптації успішного міжнародного досвіду з урахуванням сучасних тенденцій правового розвитку. Порівняльно-правовий аналіз процедур підтвердження чинності документів за законодавством країн Західної Європи та провідних країн сім'ї загального права доводить, що ефективна система ПЧД не лише спрощує бюрократичні процедури, але й підвищує рівень довіри до офіційних документів на міжнародному рівні.

Відтак можна виокремити наступні напрями розвитку процедур ПЧД у сучасному світі, відповідно до яких доцільно адаптувати правові процедури в Україні, а саме:

1. Децентралізація системи управління у сфері ПЧД, що дозволяє делегувати повноваження з центральних органів державної влади та зменшує навантаження на державні установи і сприяє швидшому обробленню запитів на ПЧД.

З аналізу законодавства країн Західної Європи вбачається, що провідними органами для проставлення апостилю там є суди, зокрема, в таких країнах як: Німеччина, Франція та Нідерланди. Проте, враховуючи подекуди надмірну завантаженість судової системи України запозичення подібного досвіду, вважаємо не доцільним. Більше того, деякі країни, навпаки прагнуть розвантажити судову систему та перекласти на недержавний сектор приватні та публічні послуги.

Прикладом, французька влада планує певні нововведення щодо процедури апостилювання, де нотаріуси відіграватимуть провідну роль у цій сфері. В Україні з 07 березня 2020 року вже діє наказ Міністерства юстиції України від 27.02.2020 року № 702/5 «Про внесення змін до порядку проставлення апостиля на офіційних документах, що видаються органами юстиції та судами, а також на документах, що оформляються нотаріусами України», яким нотаріусам надано повноваження з проставлення апостиля.

Тож, сьогодні в нашій державі існує кілька вповноважених органів, які займаються оформленням апостилю, і те, в якому органі потрібно проставити апостиль, залежить від органу видачі документа. Наприклад, нотаріус може проставити апостиль тільки на документах, виданих органами ДРАЦС (свідоцтво про народження, шлюб або смерть, свідоцтво про зміну імені та інші), документах з суду, документах, що видані державними архівними установами, органами виконання покарань та пробації, нотаріальних документах.

Вбачається, що розширення компетенції нотаріусів у питанні проставлення апостиля могло б мати деякі позитивні ефекти, зокрема щодо прискорення процесу легалізації документів та зменшення навантаження на державні органи, які займаються здійсненням цієї правової процедури. Однак задля ефективності такого розширення слід внести деякі зміни до законодавства:

- розширення переліку документів, до якого додати й інші офіційні документи такі як освітні, медичні (за умови відповідної перевірки);

- інтеграція з державними базами даних, а саме: забезпечення доступу нотаріусів до електронних реєстрів для перевірки достовірності та законності документів, які потребують апостилювання;

- розробка стандартів контролю, яка б включала перевірки, навчання нотаріусів та інших фахівців для роботи з новими видами документів.

Варто також відзначити, що в парламенті зареєстровано законопроект № 5644 від 10. 06. 2021 про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення регулювання нотаріальної діяльності, який, зокрема, включає цифровізацію нотаріальної діяльності, перехід до єдиного нотаріату та розширення сфери компетенції нотаріусів.

Так, відповідно до зазначеного законопроекту нотаріальні дії пропонується розширити реєстрацією шлюбів та розлучень, встановленням фактів родинних відносин між фізичними особами, засвідченням вірності паперової або електронної копії паперового документа, документуванням інформації, яка відома особі, встановленням факту належності правовстановлюючих документів особі. Особливий інтерес даного законопроекту викликають положення щодо підвищення ролі нотаріусів у такій формі ПЧД як легалізація доказів. Так, «У порядку забезпечення доказів нотаріус має право проводити:

- 1) документування (фіксацію) інформації, яка відома особі;
- 2) огляд речей, інших об'єктів, у тому числі місць збереження даних у мережі Інтернет;
- 3) здійснення відео- та аудіозапису»

І Далі, за результатами дії нотаріуса щодо забезпечення доказів складається акт про забезпечення доказів, який засвідчується підписами нотаріуса, заявника, інших осіб, які на прохання заявника брали участь у проведенні дії» [106]. Передбаченні також і положення, які має містити в собі такий акт.

Тож, як вбачається з досвіду Франції та України можна простежити розвиток у сфері ПЧД за допомогою децентралізації системи управління, зокрема перехід певних повноважень з виключно державного сектору до інших суб'єктів (публічного та приватного права).

Водночас, аналізуючи ПЧД нотаріусами Франції та Німеччини, нами відмічалось, що висока формалізація знижує творчий підхід нотаріусів до виконання своїх повноважень, проте така рівність та стабільність у наданні нотаріальних послуг мінімізує ризик помилок та недбалості. Якщо німецька модель вважається більш надійною завдяки високому рівню стандартизації у сфері ПЧД, тоді як французька система може бути корисною у випадках, що вимагають індивідуального підходу.

Відповідно розширення повноважень нотаріату дозволить ефективніше реагувати на потреби громадян і бізнесу. Однак така «свобода» має супроводжуватися чітко регламентованими правовими процедурами та ефективним контролем за їх дотриманням. Це забезпечить баланс між автономією нотаріусів і гарантією правової безпеки для всіх учасників правових відносин.

2. Впровадження електронних систем, що дозволяє здійснювати ПЧД. Це забезпечує отримання необхідної інформації в режимі реального часу, зменшуючи необхідність особистого відвідування державних установ. Такий підхід підвищує зручність користувачів та зменшує витрати на адміністрування.

Останнім часом обговорюється концепція кібернотаріату в Німеччині та інших країнах-членах ЄС, де інтеграція цифрових і кібернетичних елементів у нотаріальну систему розглядається як спосіб зробити процеси більш ефективними, доступними та безпечними. Це включає використання цифрових підписів, нотаріальне посвідчення в режимі онлайн, використання нотаріальних блокчейнів або безпечне цифрове зберігання нотаріально засвідчених документів [217].

Так, запровадження електронної системи нотаріату дозволить автоматизувати ряд процесів і забезпечити надійний захист нотаріальних документів від підробки. У разі прийняття вищезазначеного законопроекту в Україні щодо вдосконалення нотаріальних дій, нотаріуси будуть зобов'язані використовувати кваліфікований електронний підпис, вести звітність у електронній формі та реєструвати всі свої дії в спеціальному реєстрі.

Тож, вважаємо, що після запровадження зазначених реформ достатньо велика кількість послуг може бути переведена в режим «онлайн». Щодо надання послуг з ПЧД онлайн, позитивним прикладом є досвід Великобританії з проставлення апостилю, де в більшості випадків легалізація документів відбувається без необхідності особистого візиту громадян. Так, деталі щодо процедури проставлення апостилю викладені на офіційному вебсайті уряду Великобританії [208], а саме: в керівництві від FCDO щодо легалізації документів. Прикладом, після подачі онлайн заявки на проставлення електронного апостиля, заявник отримує електронний лист про завершення процедури. Відповідно після легалізації документів, останні можна завантажити в цифровому вигляді. Причому на самому сайті міститься інформація щодо яких документів можна отримати e-Apostille, а щодо яких ні.

Взявши за приклад досвід Великобританії, де не потрібно звертатися до кожного окремого органу (в залежності від типу документа) вважаємо така система може працювати і в Україні, прикладом на українському вебпорталі і однойменному мобільному додатку «Дія», які є частиною проєкту «держава в смартфоні» Міністерства цифрової трансформації України. Окрім того, там вже розміщена інформація про послугу: «Апостиль на офіційних документах, що видаються органами юстиції та судами, а також на документах, що оформляються нотаріусами», окремо щодо проставлення апостилю на документах, які видані Державною міграційною службою України (у форматі: «питання-відповіді»). Проте вбачаємо за доцільне застосування більш комплексного підходу із можливістю використання даного ресурсу для

безпосереднього здійснення процедури з апостилювання. Загалом, кроки заявника можна представити наступним чином:

- вибір послуги: стандартна послуга на паперових носіях з надсиланням підписаних документів кур'єром або поштою – (15 робочих днів) або ж електронна послуга «е-Апостиль – завантаження документів у форматі PDF з електронним підписом нотаріуса (за необхідності) – 2 робочих дні;

- додаткові питання для розуміння того, що цифрові документи (якщо обраний варіант е-Апостиль) підходять для послуги електронного апостиля, будуть прийняті закордонним одержувачем, правильно оформлені та підписані;

- реєстрація персонального акаунту на сайті (у разі його відсутності), де в подальшому можна буде отримати інформацію про готовність документу, якщо така не надійшла на електронну пошту;

- сплата за надання послуги (яку можна здійснити одразу на платформі, застосовуючи сучасні методи онлайн оплати);

- завантаження документів;

- підтвердження про надходження оплати та отримання документу;

- сповіщення по готовності та надання можливості моментального завантаження апостильованих документів.

Варто відмітити й наступний факт, на сайті уряду Великобританії зазначається: «Якщо вам потрібен апостиль терміново, зверніться до стороннього постачальника послуг, який може надати послугу наступного дня. Список сторонніх компаній є неупередженим, і жоден з цих постачальників послуг не рекомендований FCDO. Ці постачальники стягуватимуть додаткову плату. Ви повинні провести власне дослідження, перш ніж вирішити, якого постачальника послуг використовувати» [208]. У зв'язку із зазначеним можна виснувати про наступні характеристики сфери ПЧД у Великобританії:

- надання можливості суб'єктам підприємницької діяльності, надавати посередницькі послуги щодо ПЧД;

- прагнення розвантажити державну систему, частково перекладаючи на недержавний сектор приватні та публічні послуги. Безумовно, що на самому урядовому сайті не має реклами з таких послуг і т. д. Проте зрозуміло, що за бажанням, вже проінформована особа зможе звернутися за «терміновим» отриманням послуг до приватного сектору;
- забезпечення високого рівня прав і свобод громадян, яким надається свобода вибору навіть при отриманні публічних послуг.

Загалом, в Україні набувають поширення позитивні тенденції розвитку ПЧД, особливо, що стосується використання цифрових технологій. Прикладом, через портал «Дія» здійснено впровадження системи «єДозвіл» для автоматичної видачі дозвільних документів бізнесу. Відтак можна отримати такі документи як: ліцензія з протипожежної діяльності, ліцензія на послуги з автоперевезень, дозвіл на водокористування, ліцензія на виробництво ліків, ліцензія на імпорт ліків, ліцензія на продаж лікарських засобів, дозвіл на виконання будівельних робіт та подання змін до вже виданого дозволу тощо. Таким чином, уряд цифровізує ліцензії та дозволи для бізнесу. Система дозволяє отримувати документи в електронному форматі, включаючи різні процедури та можливість оскарження рішень органів ліцензування.

3. Актуалізація приватно-правової сфери. Посилення приватно-правових аспектів ПЧД відображає глибокі історичні традиції континентальної правової системи, заснованої на римському праві.

Недержавні суб'єкти, як правило, здійснюють процедури ПЧД у процесі виконання своїх повноважень. Прикладом, відповідно до ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» до професійних прав адвоката відноситься зокрема, посвідчення копій документів у справах, які він веде, крім випадків, якщо законом встановлено інший обов'язковий спосіб посвідчення копій документів [107].

Ці ж положення підтверджуються і судовою практикою. Так, у судовому провадженні, відповідач подав касаційну скаргу у зв'язку з тим, що до

апеляційної скарги було додано копію довіреності, яка (на його думку) не засвідчена у встановленому законом порядку та не містить повноважень щодо права засвідчення копії цієї довіреності. Хоча документ був посвідчений адвокатом протилежної сторони. Касаційний адміністративний суд ВС у Постанові від 19 серпня 2021 у справі № 818/3711/15 скасував ухвалу апеляційного суду та постановив, що адвокат має професійне право посвідчувати копії документів у справах, зокрема і копії довіреності.

Окрім зазначених вище положень ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» суд звернув увагу на приписи ст. 59 КАС України, яка, зокрема визнає вимоги до документів, що підтверджують повноваження представників та визначає, що відповідність копії документа, що підтверджує повноваження представника, оригіналу може бути засвідчена підписом судді. Оригінали документів, зазначених у цій статті, копії з них, засвідчені суддею, або копії з них, засвідчені у визначеному законом порядку, приєднуються до матеріалів справи.

Відтак суд приходить до висновку, що оскільки представник відповідача вів судову справу від імені юридичної особи, він як адвокат має професійне право посвідчувати копії документів у справах, зокрема і копії довіреності. Законом не передбачено іншого обов'язкового способу посвідчення копій документів, виданих юридичною особою.

Окрім того, відповідно до абз. 2 ч. 5 статті 94 КАС України учасник справи підтверджує відповідність копії письмового доказу оригіналу, який знаходиться у нього, своїм підписом із зазначенням дати такого засвідчення. Інших вимог до копій письмового документа процесуальний закон не містить [103].

Тут простежуються певні схожі риси із діяльністю щодо легалізації документів адвокатами у Британії, яким надані розширенні повноваження щодо ПЧД (і не тільки щодо справ, які вони ведуть). Зокрема щодо легалізації документів на зовнішньодержавному рівні (апостилювання) процедура передбачає два основні етапи, серед яких: засвідчення документів (за

необхідності) британським нотаріусом або адвокатом, таких як договори або кваліфікаційні сертифікати [208].

Таким чином, можна виснувати, що адвокат виступає суб'єктом здійснення підтвердження чинності документів у справах, які він веде, застосовуючи при цьому юридичні технології, зокрема не тільки формальний, але й змістовний аналіз, що має ґрунтовне значення для забезпечення правовідповідності.

Враховуючи зазначене, а також вплив цифровізації на більшість суспільних правовідносин, доцільним є поширення використання адвокатом цифрових підписів (за прикладом нововведень щодо удосконалення нотаріальної діяльності) задля можливості посвідчувати вірність паперових або електронних копій паперових документів або виписок з них та паперових копій електронних документів, зокрема, у справах, які він веде, крім випадків, якщо законом встановлено інший обов'язковий спосіб посвідчення копій документів.

Відповідно, пропонуємо внести зміни до чинного законодавства України та викласти п. 9 ч. 1 ст. 20 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» у наступній редакції: «посвідчувати вірність паперових або електронних копій паперових документів або виписок з них та паперових копій електронних документів у справах, які він веде, крім випадків, якщо законом встановлено інший обов'язковий спосіб посвідчення копій документів».

Проте звертаємо увагу, що це є професійним правом адвоката, а не обов'язком. Відтак зобов'язувати адвокатів на «термінове» отримання кваліфікованого електронного підпису, не вбачається доцільним.

Окрім того, Рада адвокатів України у Рішенні № 132 від 16–17 листопада 2022 року зазначає:

«1) електронний підпис фізичної особи – адвоката не потребує додаткового підтвердження статусу адвоката, оскільки на підтвердження своїх повноважень адвокат надає ордер, у якому вже зазначається такий правовий статус;

2) адвокатський запит з додатками (поданий без фізичного письмового підпису адвоката), який підписаний за допомогою електронного підпису, є належним документом, що підтверджує повноваження адвоката у розумінні Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»» [122].

Далі на підтвердження того, що приватно-правова сфера набуває особливої актуальності, зауважимо щодо вагомості ролі перекладачів у процесі ПЧД, в особливості, що стосується зовнішньодержавного рівня. Оскільки при апостилюванні та консульській легалізації необхідна й «легалізація перекладу».

Так, для надання документів в іншу країну їх необхідно перекласти. Однак зробити сам по собі переклад недостатньо, потрібно його легалізувати. Для легалізації перекладу необхідним є його нотаріальне засвідчення. При цьому нотаріус отримує переклад, посвідчення особи перекладача, а також усне (або письмове) підтвердження того, що наданий переклад виконував саме конкретний фахівець. Легалізація перекладу можлива лише за умови його виконання дипломованим перекладачем, при чому подекуди консульства можуть вимагати, щоб перекладач був у них акредитований. Існують також й інші вимоги, зокрема залучення присяжного перекладача, що є актуальним для країн Західної Європи.

Для більшості європейських університетів при визнанні іноземних документів про освіту необхідним, зокрема, є засвідчення перекладених документів нотаріусом чи сертифікованим перекладачем.

Водночас з поширенням Регламенту (ЄС) 2016/1191 країни ЄС поступово відходять від такої необхідності, оскільки даний документ, покликаний сприяти спрощенню транскордонного обігу публічних документів та вільному пересуванню людей у межах Європейського Союзу. У результаті, апостиль для окремих офіційних документів більше не вимагається. Такі документи визнаються справжніми в інших державах-членах. Відповідно відпадає необхідність перекладу, оскільки ці документи мають багатомовні форми, що додаються до них.

Однак, враховуючи те, що в короткостроковій перспективі ознак, які б підтверджували розширення дії Регламенту (ЄС) 2016/1191 не вбачається, роль перекладача не можливо недооцінювати, особливо в пострадянських країнах, де таке поняття як «присяжний перекладач» не набув свого розвитку, як у країнах Європи. Відповідно приватні перекладачі та юридичні особи, що надають послуги з перекладу часто беруть на себе повний супровід з ПЧД, оскільки мають працівників (дипломованих перекладачів) та співпрацюють з нотаріусами, які, у свою чергу, уповноважені проставляти штамп апостилю.

Для того, щоб документ мав юридичну силу, його переклад має бути виконаний дипломованим перекладачем. Тобто перекладач є носієм компетентної правосвідомості у сфері підтвердження чинності документів та, як експертний (наявність освіти, спеціальних знань та умінь) учасник легалізаційної діяльності, виконує не лише лінгвістичну функцію, але й відіграє важливу роль у легалізації документів, здійснюючи, як правило, переклад відповідно до вимог країни, яка приймає документ.

4. Гармонізація з міжнародними стандартами є особливо актуальною в умовах сьогодення. Позитивним у цьому аспекті є підписання Україною Європейської конвенції про скасування легалізації документів, складених дипломатичними агентами чи консульськими посадовими особами (м. Лондон, 07.06.1968), яка ратифікована Україною 01.07.2022 та набрала чинності: 06.04.2023. Відповідно до якої документи, які складені дипломатичними агентами чи консульськими посадовими особами Договірної Сторони, що діють у межах своїх офіційних повноважень та на виконання своїх функцій на території будь-якої держави, і які були пред'явлені: або на території іншої Договірної Сторони, або дипломатичним агентам чи консульським посадовим особам іншої Договірної Сторони, які виконують свої функції на території держави, що не є Стороною цієї Конвенції, автоматично визнаються чинними на території країн-учасниць конвенції без додаткового підтвердження.

Проте, як нами відмічалось раніше, існують міжнародні договори, до яких не можна доєднатися в силу відсутності членства ЄС. Прикладом, Брюссельська конвенція про відміну всіх форм легалізації документів серед деяких держав-членів Європейського співтовариства. Ця Конвенція відкрита тільки для приєднання до неї будь-якої держави, яка стає членом Європейських Співтовариств.

Таким чином, єдиним варіантом для успішної інтеграції, залишається працювати над внутрішніми інструментами та механізмами, щоб держава була готовою швидко і якісно імплементувати міжнародні стандарти в національне законодавство. Так, прикладом, враховуючи положення Регламенту (ЄС) 2016/1191, доцільним є розвиток багатомовних форм документів, зокрема тих, що передбачені на сьогодні Регламентом (наприклад, свідоцтво про народження, шлюб, розлучення). Тож, як нами підкреслювалося раніше: «якщо розвиток багатомовних форм наразі вбачається передчасним, то введення двомовної форми щодо зазначених документів є, на нашу думку, цілком логічним на цьому перехідному етапі. Це прямо впливає на зменшення витрат на переклади в подальшому, підвищення міжнародної довіри до документів, підготовку до подальшої інтеграції» [171, с. 285].

Про доцільність двомовної форми документів наголошують й практикуючі фахівці: «З метою сприяння оптимальному використанню легалізованих документів, а також беручи до уваги те, що ці документи призначені для створення юридичних наслідків за кордоном, потрібно запровадити двомовний апостиль» [42, с. 100]. Так, погоджуємось з Г. С. Дьомкіною на думку якої, текст апостиля має бути викладений двома мовами: українською та англійською. На сьогодні, прикладом, за інформацією Інформаційно-іміджевого центру штамп «Apostille» на документах про освіту заповнюється державною мовою – українською, а також може дублюватись англійською [129].

Доцільним вбачається розширення та оновлення реєстру сертифікованих перекладачів, що сприятиме забезпеченню якості перекладів

та сприянню довіри до перекладених документів з боку інших країн. Така підготовка здатна спростити комунікацію та взаємодію з міжнародними інститутами та іншими державами.

Окрім того, враховуючи той факт, що для України втратили чинність певні міжнародні угоди, спрямовані на спрощення документообігу, необхідною вбачається посилена міжнародна співпраця та підписання двосторонніх договорів, адже уніфікація і спрощення процедур все ще залишаються актуальними. Варто сконцентруватися на укладанні нових двосторонніх угод з країнами, з якими Україна має наразі значні економічні та освітні зв'язки, зокрема з такими країнами як Литва, Латвія, Естонія, Туреччина, Польща, Канада, Грузія, Молдова, де також наявна значна кількість українських громадян. Відповідно спрощення процедур легалізації дозволить швидше адаптуватися і сприятиме загальному розвитку міжнародних відносин.

5. Детальна регламентація процедур ПЧД із врахуванням юридичних технологій їх здійснення. Після домовленостей на міжнародному рівні щодо спрощення або скасування правових процедур необхідна детальна регламентація таких процедур на державному рівні задля належного їх виконання. Внесення відповідних змін до законів та підзаконних актів (розпоряджень, інструкцій тощо) забезпечує юридичну силу міжнародних угод на території країни та дозволяє посадовим особам державних органів діяти в межах закону. Без таких змін міжнародні домовленості можуть залишитися декларативними та не матимуть практичної реалізації, оскільки державні органи без чіткого врегулювання їх повноважень, функцій та процедур у внутрішньому праві не матимуть змоги реалізувати домовленості. Це впливає з того, що посадові особи державних органів керуються принципом «дозволено тільки те, що прямо передбачено законом». Відповідно міжнародні угоди, навіть після ратифікації, потребують конкретизації в національному законодавстві, оскільки посадові особи зобов'язані діяти в рамках чітко визначених норм.

Це також впливає на дотримання принципу взаємності між державами, що є ключовим у таких домовленостях. Подекуди з цим виникають складнощі, зокрема через причини різної інтерпретації договірних положень сторонами-підписантами, як трапилось із згаданою двосторонньою Угодою між Україною та Угорською Республікою про правову допомогу в цивільних справах (Договір 2001 року), приписи якої з часом почали порушуватись та з'явилися питання щодо відмов прийняття офіційних документів, виданих в Україні, без засвідчення їх дійсності апостилом Угорською стороною.

Далі, у юридичній літературі зазначається: «З того часу, як набрав чинності новий Закон України «Про публічні закупівлі» та відбулося приєднання України до Угоди Світової організації торгівлі про державні закупівлі (Agreement on Government Procurement, GPA), Україна відкрила рівний доступ до свого ринку у сферу публічних закупівель для інших країн світу. Та не дивлячись на запроваджені принципи рівності всіх учасників закупівель, іноземним компаніям завжди важче брати участь у закупівлях іншої країни порівняно з українськими учасниками». Пов'язано це з окрема з невизначеністю щодо процедури посвідчення в українських закупівлях офіційних документів іноземної держави для можливості їх подальшого використання в тендерній пропозиції [88].

Вважаємо, що детальна регламентація на державних рівнях, і вчасні обговорення дискусійних питань допомогли б уникнути подібного роду проблем. О. А. Тимошенко підкреслює: «Успішне виконання міжнародних договорів Україною залежить від чіткої політичної волі, ефективної координації дій та злагодженої роботи всіх гілок влади» [153, с. 775].

Так, підтвердження чинності документів як у публічній сфері, так і в приватній сфері детально регламентоване у Німеччині, яка характеризується як держава з високим рівнем правопорядку. Також нами зазначалось щодо досвіду Великобританії, де на офіційних урядових сайтах міститься детальна інформація щодо легалізації документів зовнішньодержавного рівня.

Відповідно, регламентація на національному рівні є ключовим елементом для ефективного впровадження міжнародних зобов'язань.

Варто також зауважити, що регламентація таких процедур має бути здійснена із врахуванням загальних та спеціальних юридичних технологій здійснення ПЧД.

У цифрову епоху забезпечення чинності документів набуває нового значення, особливо в умовах переходу до електронного документообігу. Традиційні методи перевірки — через нотаріальні послуги, офіційні реєстри або запити до державних установ — часто супроводжуються тривалими строками, витратами та людським фактором. Так, застосування технології smart contracts відкриває можливості для автоматизованої, децентралізованої та прозорої верифікації чинності документів без залучення посередників.

Н. В. Атаманова слушно підкреслює: у разі, якщо не враховані технічні норми, вимоги та особливості роботи технологій, знижується регулятивний потенціал механізму правового регулювання. У сучасних умовах законодавець фактично обирає між двома варіантами: або повністю обмежити певну технологію, або інтегруватися в техніко-правові механізми регуляції цифрових відносин. Як показують приклади останніх років, виключно заборонний підхід, який не враховує рівень розвитку науки, техніки та можливості технологій, малопродуктивний [3, с. 14–15].

Ю. В. Кривенко зазначає, що «процес удосконалення договірної права з урахуванням розвитку ІТ-технологій та смарт-контрактів є неминучим. Необхідність поправок, які змогли б заповнити прогалини, що утворилися в чинному законодавстві, очевидна. Насамперед це стосується технології блокчейну – алгоритму, що опосередковує безпечний розвиток, укладання та виконання смарт-контрактів.

Поняття «смарт-контракт» поширилося у всьому світі з небувалою швидкістю і вже впроваджується у законодавство. Раніше в законах не було аналога «розумному договору», тому необхідність створення правових заходів, які зможуть забезпечувати його укладення та виконання з

урахуванням захисту інтересів сторін, очевидна [65, с. 81]. Р. Майданик, цитуючи Д. Задобрюка, слушно акцентує увагу: «Поняття смарт-контракту прямо не передбачено правом України. Смарт-контракт є договором, який написано у формі комп'ютерного коду і який можна укласти, змінити чи розірвати лише за допомогою певної комп'ютерної програми й технології блокчейну, яка дозволяє здійснювати транзакції без втручання фінансових установ. Тому сторонам смарт-контракту необхідно обрати середовище для укладання такого виду угоди. Зазвичай такими середовищами є Ethereum, а також Polkadot, Ripple та Tron» [76, с. 39].

На відміну від багатьох інших країн, де правовий статус смарт-контрактів залишається невизначеним, Естонія поступово адаптує своє законодавство до нових цифрових реалій. Хоча спеціального закону про смарт-контракти ще не прийнято, юридична доктрина та урядові ініціативи визнають можливість прирівнювання таких контрактів до традиційних, за умови дотримання базових вимог до угоди (вільне волевиявлення, правоздатність сторін, предмет, форма тощо). Це відкриває шлях до юридичного застосування смарт-контрактів, зокрема в межах компаній, зареєстрованих за програмою e-Residency.

І. В. Дунаєв та О. В. Орлов підкреслюють: «Для нас сьогодні досвід Естонії досі цікавий з погляду наявності положень про цифрову «економіку 2.0»: за такої економіки передбачається зростаюча участь верифікованої людини (верифікація відбувається тільки сучасними довіреними технологіями в інформаційній платформі), а не просто боти і аватари без ідентифікації (а це вже сьогоднішня реальність Web 3.0). Зокрема ініціатива X-road оперує технічними категоріями, будучи спрямованою на автоматизацію системи обміну даними» [40, с. 12].

В умовах електронного резиденства та розвиненої системи e-Governance смарт-контракти в Естонії також мають потенціал використовуватися для перевірки юридичної сили документів у міжнародному обігу. Наприклад, компанія, зареєстрована e-резидентом, може укласти договір, чинність якого

підтверджується смарт-контрактом, що звертається до офіційного естонського реєстру підприємств. Таким чином, процес перевірки документа автоматизується і набуває довіри не лише в межах країни, але й на міжнародному рівні. Естонський досвід доводить, що інтеграція смарт-контрактів з державними реєстрами може стати ефективним інструментом для підтвердження чинності документів без необхідності у фізичній верифікації.

Смарт-контракти можуть бути інтегровані в систему документообігу для автоматичної перевірки достовірності та актуальності даних. Наприклад, при поданні договору або сертифіката смарт-контракт може звертатися до децентралізованої бази даних або державного реєстру для підтвердження його чинності. Така перевірка відбувається без участі третіх осіб, що значно пришвидшує обробку інформації та мінімізує ризик фальсифікації.

Проте попри потенційні переваги, впровадження смарт-контрактів у процес підтвердження чинності вимагає вирішення низки нормативно-правових і технічних питань. Необхідне гармонізоване регулювання, яке визнає юридичну силу результатів, що генеруються автоматизованими системами, а також уніфіковані технічні стандарти для взаємодії між різними інформаційними системами. У перспективі смарт-контракти можуть стати ключовим інструментом у створенні прозорої та безпечної цифрової правової бази.

Таким чином, вбачається за доцільне спрямувати розвиток процедур ПЧД в таких напрямках як: децентралізація системи управління у сфері ПЧД, впровадження електронних систем, що дозволяє здійснювати ПЧД, актуалізація приватно-правової сфери, гармонізація з міжнародними стандартами, детальна регламентація процедур ПЧД із врахуванням юридичних технологій їх здійснення.

Саме дотримання юридичних технологій у правотворчій та правозастосовних сферах забезпечує комплексний підхід до ПЧД, що підвищує рівень правової безпеки, точності та ефективності застосування документів у юридичній практиці.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичне узагальнення і подано нове вирішення наукового завдання, яке полягає в обґрунтуванні та розкритті теоретичних положень і практичних засад використання юридичних технологій підтвердження чинності документів у приватній і публічній сферах, визначення їх ролі в сучасному праві. За результатами наукового дослідження сформульовано такі висновки:

1. Визначено методологічні засади дослідження. Так, концептуальний рівень методології представлено принципами міждисциплінарності, плюралізму, інтерсуб'єктивності та додатковості. У дисертаційному дослідженні використано такі методологічні підходи: антропологічний, герменевтичний, аксіологічний, діяльнісний, діалектичний і системний. На інструментальному рівні використано такі загальнонаукові методи як індукція, дедукція, аналіз, синтез, аналогія, абстрагування та прогнозування; міждисциплінарні методи – соціологічний і аксіоматичний; спеціально-юридичні методи – порівняльно-правовий, історико-правовий і формально-юридичний.

2. Проаналізовано правову природу легалізації та встановлено, що легалізація має цільове призначення, для реалізації якого необхідно виконати певну формалізовану процедуру: це офіційне визнання, дозвіл, підтвердження, узаконення визначених дій, фактів чи документів відповідно до чинних правових вимог. Досягнення цих цілей потребує належного забезпечення. Правові процедури не можуть здійснюватися поза технологічними правилами. Відтак кожен вид легалізації передбачає юридичні технології її здійснення, що мають бути суворо дотримані.

3. Визначено, що результат легалізації втілюється у відповідному юридичному документі, який складає суб'єкт легалізації (наприклад, після підтвердження дійсності документів і підписів, печаток і штампів, що їх скріплюють шляхом проставлення апостиля, результатом є апостильований

документ). У цьому зв'язку визначено, що легалізаційний акт – це юридичний документ, виданий уповноваженим суб'єктом в законних інтересах зацікавленої особи, що містить у собі фіксацію возведення певних об'єктів у стан, який відповідає чинному законодавству.

4. Визначено вихідні засади розуміння такої загальнотеоретичної категорії як «правовідповідність», яка в процесі підтвердження чинності документа засвідчує узгодженість зі встановленими вимогами і стандартами, передбаченими міжнародно-правовими актами, Конституцією та чинним законодавством держави, усталеною судовою практикою, а також загальноправовими принципами.

5. Охарактеризовано юридичні технології та визначено їх зв'язок із легалізаційною діяльністю. Метою застосування юридичних технологій є упорядкування різноманітних правових процедур, що використовуються в юридичній діяльності. Юридичні технології впливають на підвищення якості та узгодженості правових актів: як тих, що є об'єктами легалізаційної діяльності, так і тих, що забезпечують її належну реалізацію. Використання технологій у легалізаційній діяльності забезпечує ефективність і точність правового регулювання, а також розвиток самого права з урахуванням сучасних тенденцій.

6. Сформульовано поняття «юридична технологія спростування актів підтвердження чинності документу», під якою слід розуміти здійснювану спеціальним суб'єктом процедуру анулювання раніше виданих легалізаційних актів підтвердження у зв'язку з виявленням правових помилок або невиконанням законодавчих вимог з боку первинного суб'єкта легалізації, що призводить до втрати або обмеження раніше наданих прав.

7. Проаналізовано публічну сферу підтвердження чинності документів. На внутрішньодержавному рівні така діяльність здійснюється в наступних формах: державна реєстрація нормативно-правових актів, легалізація доказів, нотаріальне підтвердження чинності документів (публічний нотаріат), підтвердження чинності документів уповноваженими особами.

Зовнішньодержавний рівень представлено такими формами як апостилювання, консульська легалізація, процедура визнання іноземних документів про освіту (нострифікація). Щодо співвідношення форм підтвердження чинності документів таких як визнання іноземних документів про освіту та апостилювання, встановлено, що апостилювання іноземних документів про освіту є одним із складових етапів процедури їх визнання, який допомагає здійснити перевірку автентичності поданих документів, а саме – перевірку достовірності факту навчання й отримання освітнього документа.

8. Визначено, що підтвердження чинності документів є видом легалізаційної діяльності, яка здійснюється спеціальними суб'єктами, наділеними публічно-правовими або приватно-правовими повноваженнями з питань підтвердження чинності документів, печаток, штампів і підписів, що їх скріплюють, статусу підписантів документу, з метою валідизації їх юридичної сили на внутрішньодержавному чи міжнародному рівнях.

9. Аргументовано, що під державною реєстрацією нормативно-правових актів слід розуміти правову процедуру, яка полягає у проведенні правової експертизи нормативно-правового акта щодо встановлення його правовідповідності, зі складанням, погодженням і затвердженням відповідного висновку та занесенням цього нормативно-правового акта до державного реєстру; така діяльність є однією із форм підтвердження чинності документів внутрішньодержавного рівня.

10. Визначено роль міжнародних договорів про правову допомогу, що усувають вимоги легалізації, – вони представляють собою особливу форму міжнародного співробітництва, засновану на довірі між державами та принципі взаємного визнання документів без необхідності легалізації, бо відмова від підтвердження чинності документів між деякими країнами свідчить про надійну та визнану систему документообігу.

11. Охарактеризовано приватну сферу підтвердження чинності документів, зокрема, на корпоративному рівні та в діяльності приватного нотаріуса. Визначено, що легалізація у приватно-правовій сфері (корпоративні

правовідносини, приватний нотаріат, адвокатура) являє собою процедуру забезпечення правовідповідності документів і встановлення правомірності діяльності або належного статусу певних суб'єктів, що спрямована на реалізацію публічних і приватних інтересів, забезпечує правову ясність і передбачуваність.

12. Проаналізовано юридичні технології підтвердження чинності документів і здійснено їх класифікацію, згідно з якою слід виокремлювати: 1) загальні юридичні технології: технологія концептуального оцінювання документа, технологія системно-юридичного оцінювання, технологія юридико-технічного оцінювання; 2) спеціальні юридичні технології: технологія змістовного аналізу документа (визначення юридичної природи документа, встановлення законності, формально-логічний аналіз, юридико-герменевтичний аналіз); технології формального аналізу документа (встановлення відповідності структурних правил, встановлення дотримання реквізитних і процедурних правил та мовленнєвий аналіз); та юридичні технології формалізації результатів перевірки чинності документа (підготовка завірчого напису, реєстрація й облік, а також видача документа із засвідчувальними елементами).

13. Виокремлено юридичні технології підтвердження чинності документів в електронному документообігу та діловодстві, як-от: підтвердження валідності електронного документа, який має бути доступним у відповідному форматі, включаючи обов'язкові реквізити документа; підтвердження відповідності документа нормативним вимогам і домовленостям сторін (у випадку наявності договорів); підтвердження наявності електронного підпису (ЕЦП чи КЕП) та/або електронної печатки; підтвердження цілісності документа.

14. Визначено, що при підтвердженні чинності документів на корпоративному рівні застосовуються такі юридичні технології: збір всіх необхідних документів, які потребують підтвердження чинності; встановлення відповідності документа міжнародним нормативно-правовим актам (за

необхідності); встановлення відповідності документа національному законодавству та внутрішнім актам компанії; а також юридичні технології оферти та акцептування договорів.

15. Здійснено порівняльно-правовий аналіз процедур підтвердження чинності документів за законодавством країн романо-германської правової сім'ї, зокрема таких, як Франція, Німеччина та Нідерланди. Виявлено підвищення ролі приватно-правових аспектів у сфері підтвердження чинності документів, що відображає не лише сучасні тенденції правового розвитку, але й глибокі історичні традиції континентальної правової системи, заснованої на римському праві. Відтак нотаріус є одним із ключових суб'єктів підтвердження чинності документів у країнах континентального права.

16. Виявлено особливості підтвердження чинності документів у країнах сім'ї загального права. Загалом, англо-американський підхід до підтвердження чинності документів ґрунтується на звичаях і прецедентах, сформованих юридичною практикою, а не на кодифікованих правових нормах. Застосування юридичних технологій, що стосуються змістовного аналізу, в країнах загального права здійснюють, як правило, адвокати, які представляючи інтереси клієнтів, оспорюють положення юридичних документів у судових провадженнях.

17. Виокремлено такі напрями вдосконалення процедур підтвердження чинності документів в Україні на основі міжнародного досвіду: децентралізація системи управління у сфері підтвердження чинності документів; впровадження електронних систем, що дозволяє здійснювати підтвердження чинності документів; актуалізація приватно-правової сфери; гармонізація з міжнародними стандартами; детальна регламентація процедур підтвердження чинності документів з урахуванням юридичних технологій їх здійснення.

18. Окреслено нові перспективи щодо ролі перекладача, який є носієм компетентної правосвідомості у сфері підтвердження чинності документів і як експертний (наявність освіти, спеціальних знань і вмінь) учасник

легалізаційної діяльності не лише виконує лінгвістичну функцію, але й відіграє важливу роль у легалізації документів, як правило, здійснюючи переклад відповідно до вимог країни, яка приймає документ.

19. Запропоновано внести зміни до чинного законодавства України та викласти п. 9 ч. 1 ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» у такій редакції: «посвідчувати вірність паперових або електронних копій паперових документів або виписок з них і паперових копій електронних документів у справах, які він веде, крім випадків, якщо законом встановлено інший обов'язковий спосіб посвідчення копій документів».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Апостиль. *Міністерство освіти і науки України* : вебсайт. URL : <https://mon.gov.ua/tag/apostil?&type=all&tag=apostil> (дата звернення: 05.03.2024).
2. Артёмов І., Ващук О. Концептуальні та правові основи формування Європейського освітнього простору : навч. посіб. / за ред. Ф. Ващука, В. Лугового. Ужгород : ЗакДУ, 2011. 568 с.
3. Атаманова Н. В. Особливості правового регулювання віртуального простору. *Правова держава*. 2024. № 55. С. 11–19. DOI : <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2024.55.311948>
4. Берназюк Я. Формалізм та надмірний формалізм: особливості адміністративного судочинства. *Верховний Суд*. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prez_Bernaziuk_24_02_2023_Formalizm.pdf (дата звернення: 05.10.2024).
5. Боброва Т. А. Негативна правотворчість та її роль в удосконаленні сучасного права : дис. ... докт. філософії : 081. Одеса, 2023. 195 с.
6. Бондарева М. В. Англосаксонський нотаріат: особливості організації та функціонування. *Університетські наукові записки*. 2006. № 3-4. С. 153-159. URL : <http://old.univer.km.ua/visnyk/1137.pdf> (дата звернення: 17.10.2024)
7. Бондарева М. Медіативний аспект у нотаріальній діяльності з оформлення спадкових прав. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 1. С. 4–7. URL : <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/1/2.pdf> (дата звернення: 08.10.2024)
8. Буряк Я. Я. Державна реєстрація нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій Головним територіальним управлінням юстиції у Львівській області. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2018. Вип. 49. Том 2. С. 16–19

9. Важливий крок до цифрового безвізу: українські електронні підписи та печатки на цифрових документах можуть перевіряти в державах-членах ЄС. *Урядовий портал* : вебсайт. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/vazhlyvyi-krok-do-tsyfrovoho-bezvizu-ukrainski-elektronni-pidpysy-ta-pechatky-na-tsyfrovykh-dokumentakh-mozhut-pereviryaty-v-derzhavakh-chlenakh-ies> (дата звернення: 26.11.2024)
10. Васильченко А. Інтерсуб'єктивний підхід до інтенційності та внутрішні об'єкти. *Філософська думка*. 2020. № 6. С. 27–41. DOI : <https://doi.org/10.15407/fd2020.06.027> (дата звернення: 28.11.2024)
11. Визнання іноземних документів. *Міністерство освіти і науки України* : вебсайт. URL : <https://mon.gov.ua/ministerstvo-2/poslugi/viznannya-inozemnikh-dokumentiv> (дата звернення: 26.06.2024)
12. Віденська конвенція про право міжнародних договорів : Конвенція від 23.05.1969. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118/conv#n13 (дата звернення 26.07.2024)
13. Вінтоняк Н. Д. Визнання недійсними установчих документів ТОВ: аналіз судової практики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 132–135. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-3/30> (дата звернення 13.11.2024)
14. Гиляка О. С. Основні вимоги до юридичного документа. *Право і суспільство*. 2017. № 4 част. 2. С. 3–8 URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/4_2017/part_2/3.pdf (дата звернення: 12.07.2024).
15. Гнатенко О. Речові докази і документи в економічних злочинах: правила протидії стороні обвинувачення. *Платформа LIGA ZAKON* : вебсайт. URL : https://jurliga.ligazakon.net/analytics/199383_rechov-dokazi--dokumenti-v-ekonomchnikh-zlochynakh-pravila-protid-storon-obvinuvachennya (дата звернення: 20.07.2024).
16. Головач Г. Валідність та дія м'якого права : дис. ... докт. філософії : 081. Одеса, 2021. 215 с.

17. Гусарєв С. Д., Тихомиров О. Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності) : навч. посіб. Київ : Знання, 2005. 655 с.
18. Давидова Д. В. Деякі аспекти правової природи документа як джерела доказів у кримінальному провадженні України. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 3 (64) С. 158–163. URL : <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/407305.pdf> (дата звернення: 13.07.2024).
19. Денисяк Н. Особливості й питання класифікації нотаріальних проваджень. *Юридичний вісник*. 2019. №1. С. 47–52. URL : http://yurvisnyk.in.ua/v1_2019/10.pdf (дата звернення: 20.07.2024).
20. Дерев'янка Д. С. Способи нотаріального захисту корпоративних прав за законодавством України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2022. Вип. 69 С. 94–97. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.69.15> (дата звернення: 16.11.2024)
21. Деякі питання визнання іноземних сертифікатів відкритих ключів, електронних підписів, а також використання інформаційно-комунікаційної системи центрального засвідчувального органу для забезпечення визнання в Україні електронних довірчих послуг, іноземних сертифікатів відкритих ключів, що використовуються під час надання юридично значущих електронних послуг у процесі взаємодії між суб'єктами різних держав : постанова КМУ від 14.11.2023 № 1198 : станом на 03.10.2024. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1198-2023-п#Text> (дата звернення: 26.11.2024)
22. Дзевелюк М. В. Глобальна демократія в функціональній структурі сучасної держави. *Публічне управління і право: історія, теорія, практика*. 2022. Вип 2. С.18 – 23.
23. Дзевелюк М. В. Сервісна держава як функціональна модель сучасної держави. *Актуальні проблеми держави і права*. 2017. Вип. 78. С. 60-67.
24. Дідич Т. О., Абдуллазаде Ф. Ш. Проблеми нормотворчої (юридичної) техніки через призму законодавчої діяльності українського парламенту.

Журнал «Наукові інновації та передові технології». 2022. № 10 (12) С. 153–159. DOI : [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-10\(12\)-153-159](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-10(12)-153-159) (дата звернення: 26.12.2024)

25. Договір між Україною та Латвійською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних, трудових та кримінальних справах : Договір від 23.05.1995 URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/428_627#Text (дата звернення: 26.07.2024)

26. Договір про дружбу, співробітництво і взаємодопомогу між Україною та Республікою Грузія : Договір від 13.04.1993. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268_005#Text (дата звернення: 27.07.2024)

27. Договір між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах : Договір від 13.12.1993. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/498_604 (дата звернення : 27.07.2024)

28. Договір між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах : Договір від 24.05.1993. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_174#Text (дата звернення : 27.07.2024)

29. Дубасенюк О. А. Методологія та методи науково-педагогічного дослідження : навч.-метод. посіб. Житомир : Полісся, 2016. 256 с.

30. Дудченко В. В., Аракелян М. Р., Завальнюк В. В. Герменевтика права: розвиток юриспруденції : навч. посіб. Одеса : Фенікс, 2014. 184 с.

31. Дудченко В. В. Легітимність і легальність: питання співвідношення *Актуальні проблеми держави і права*. 2005. № 26. С. 58–64

32. Дудченко В. В., Манько Д. Г. Загальнотеоретичні засади розуміння системи джерел сучасного права: національний та міжнародний аспекти. *Правова позиція*. 2023. № 1 (38). С. 125–130. DOI : <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2023-1.24> (дата звернення: 07.10.2024)

33. Дудченко В. В., Пасечник О. В. Тенденції розвитку сучасного права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 598–601. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/142> (дата звернення: 24.02.2024)
34. Дудченко В. В. Про герменевтичний підхід до права. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 45. С. 11–16.
35. Дудченко В. В. Традиція правового плюралізму: західна та східна інтерпретація : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2007. 35 с.
36. Дудченко В. В. Традиція правового розвитку: плюралізм правових вчень : монографія. Одеса, 2006. 304 с.
37. Дудченко В. В. Ціннісний вимір юридичної техніки. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)* : у 2 т. : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 1. С. 44–46.
38. Дуліба Є., Чудик Н. Захист корпоративних прав нотаріусами у період дії воєнного стану в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. № 3 (35). С. 150–157. DOI : <https://doi.org/10.35774/> (дата звернення: 23.07.2024)
39. Дума В., Жовнір О. Актуальні засади правозастосовної діяльності на сучасному етапі розвитку України. *Правова інформатика*. 2008. № 2 (18). С. 61–65.
40. Дунаєв І. В., Орлов О. В. Національне правове регулювання цифрової економіки і інформаційних платформ. *Актуальні проблеми державного управління*. 2023. № 1 (62). С. 6–21. DOI : <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2023-1-01>
41. Дьомкіна Г. С. Особливості оформлення документів стосовно освіти для їх дії за кордоном. *Аналітично-правова система ZakonOnline* : вебсайт.

URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/341909__341974 (дата звернення: 26.09.2024)

42. Дьомкіна Г. С. Правове регулювання у сфері легалізації документів (теоретико-правове дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2014. 228 с.

43. Дьомкіна Г. С. «Apostille» чи консульська легалізація? Легалізація та визнання іноземних документів (теорія, практика, техніка) : наук.-практ. посіб. Київ : ПАТ «Віпол», 2015. 320 с.

44. Електронний документ. *Державна архівна служба України* : вебсайт. URL : https://old.archives.gov.ua/Electronic/E_D.php (дата звернення : 19.11.2024)

45. Європейська конвенція про скасування легалізації документів, складених дипломатичними агентами чи консульськими посадовими особами : Конвенція від 07.06.1968. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/994_001-68 (дата звернення: 26.09.2024)

46. Єфремова К. В., Маринів І. І. Визнання держави у сучасному міжнародному праві (на прикладі Косово). *Право та інноваційне суспільство*. 2020. № 2 (15). С.18–22.

47. Желіховська Ю. В. Нотаріус як особливий суб'єкт відносин щодо охорони цивільних прав та охоронюваних законом інтересів у цивільному праві. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 7. С. 84–90.

48. Журенок Т. В. Легалізація як загальнотеоретична категорія. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 63. С. 79–85

49. Завальнюк В. В. Юридична антропологія та типологія сучасного праворозуміння. *Юридичний вісник*. 2014. № 2. С. 14–18

50. Загорецька О. Загальне діловодство на підприємствах різних форм власності. URL : https://undiasd.archives.gov.ua/doc/zmi/SR_07_2013.pdf (дата звернення: 17.11.2024)

51. Заморська Л. І. Системний підхід у дослідженнях правової реальності. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 7. С. 38–44
52. Званчук А. В. Компетентна правосвідомість: інституціоналізація, зміст та сфера функціонування. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. Вип. 55. С. 680–686
53. Ільїна Ю. П. Особливості правового статусу нотаріуса у деяких зарубіжних країнах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2013. № 5. С. 148–152
54. Історія нотаріату. *Відділення Нотаріальної палати України в м. Києві* : вебсайт. URL : <https://vnpu.kiev.ua/?p=211> (дата звернення: 17.07.2024)
55. Каталог юридичних позицій Конституційного Суду України (за рішеннями, висновками) : вебсайт. URL : <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/34-verhovenstvo-prava#:~:text=Тобто%20юридична%20визначеність%20тлумачиться%20як,юридичних%20наслідків%20застосування%20таких%20норм.> (дата звернення: 20.07.2024)
56. Кириленко О. П., Письменний В. В. Основи наукових досліджень у схемах і таблицях : навч. посіб. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 227 с. URL : <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/12251> (дата звернення: 25.07.2024)
57. Коваленко С., Бовтрук Н. Здійснення процедури нострифікації в країнах ЄС та Україні. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2020. № 34 (2). С. 84–90. (дата звернення: 13.04.2024)
58. Коваль О. Я. Теоретико-правові засади легітимності державної влади. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція*. 2016. № 23. С. 32–35
59. Ковальчук В. В., Моїсєєв Л. М. Основи наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Вид. дім «Професіонал», 2005. 206 с.

60. Ковальчук С. П. Методи адміністративної діяльності публічної адміністрації у сфері регулювання нотаріальної діяльності в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. № 6. Т. 2. С. 12–17.
61. Колесников О. В. Основи наукових досліджень: навч. посіб. для студ. ВНЗ. - 2-ге вид., випр. та допов. Київ : Центр учб. л-ри, 2011. 143 с.
62. Конвенція, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів: Конвенція від 05.10.1961. *Гаазька конференція з міжнародного приватного права (Гаазька конференція з МПП)*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_082 (дата звернення: 20.08.2024)
63. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254к/96-вр> (дата звернення: 15.08.2024)
64. Кошинець В. В. Методологічні проблеми юрисдикційного процесу. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 1. Том 1. С. 25–35.
65. Кривенко Ю. В. Щодо поняття та ознак смарт-контракту. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція*. 2023 № 64. С. 80–83. DOI : <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2023.64.16>
66. Крижановський А. Ф. Міждисциплінарність: шлях з двостороннім рухом. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)* : у 2 т. : мат. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 1. С. 40–43
67. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
68. Кульчицький Т. Р., Ковальчук Ю. М., Сезонов В. С. Аналіз сучасних досліджень у сфері юридичного документознавства країн ЄС: досвід для України. *Академічні візії*. 2023. Вип. 16. DOI : <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7670657> (дата звернення: 16.06.2024)

69. Кунєв Ю. Д., Левдик А. А. Державна реєстрація нормативно-правових актів: дуалізм моделі реалізації. *Правова позиція*. 2016. № 2 (17). С. 23–31
70. Лагода О. Адміністративна процедура: теорія і практика застосування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2007. 187 с.
71. Левицька Н. О. Поняття юридичної техніки та юридичної технології в сучасній правовій науці. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 3. С. 31–33. URL : <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/710818> (дата звернення: 20.11.2023)
72. Лисенко С. Корпоративні спори: 12 позицій Верховного Суду 2023 року, які варто знати. *Закон і бізнес* : вебсайт. URL : https://zib.com.ua/ua/159031-korporativni_spori_12_poziciy_vs_2023_roku_yaki_varto_znati.html (дата звернення: 20.12.2023)
73. Лихолат І. П. Принцип верховенства права в дихотомії належного та сущого: у пошуках розуміння. *Наукові записки НаУКМА*. 2017. Том 200. С. 10–15 URL : <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ef9a8b73-97c1-4c85-8b79-3dea887e08d9/content> (дата звернення: 21.12.2023)
74. Луконцева Ю. О. Обґрунтування правового плюралізму в сучасному світі. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2021. (31). С. 27–32. DOI : <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2021-31-03> (дата звернення: 16.06.2024)
75. Лук'янчук О. В. Правова інтерпретація: загальнотеоретичне дослідження : дис. ... д-ра філософії : 081. Одеса, 2024. 210 с.
76. Майданик Р. Смарт-контракт криптоактивів у цивільному праві України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2024. № 1 (127). С. 39–44. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2195/2024/1.127-7>
77. Манько Д. Г. Легалізаційна діяльність як вид юридичної діяльності. *Публічне право*. 2013. № 1 (9). С. 283–288.

78. Манько Д. Г. Легалізація в механізмі дії права : монографія. Херсон : Грінь Д. С., 2014. 232 с.
79. Манько Д. Г. Легалізація як правова процедура : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2010. 17 с.
80. Манько Д. Г. Технології та алгоритми юридичної діяльності : дис. ... докт. юр. наук : 12.00.01. Одеса, 2020. 460 с.
81. Манько Д. Г. Технології проведення правової експертизи юридичних документів. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету* : збірник. Одеса : Фенікс, 2016. Вип. 25. *Чорноморські наукові студії* : друга міжнародна мультидисциплінарна конференція (м. Одеса, 13 травня 2016 р.). Одеса, 2016. С. 63-67. URL : <http://www.sci-notes.mgu.od.ua/archive/v25/22.pdf> (дата звернення: 26.08.2024)
82. Манько Д. Г. Юридичні технології та алгоритми формалізації права у вимірі юридичної діяльності : монографія. Одеса : Фенікс, 2019. 320 с.
83. Манько Д. Г. Юридичні технології: поняття й особливості співвідношення із суміжними категоріями. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція*. 2019. № 37. С. 6–9.
84. Мельникович М. С. Способи обґрунтування права: об'єктивізм, суб'єктивізм, інтерсуб'єктивність. URL : <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-3958/> (дата звернення: 26.04.2024).
85. Мельничук О. С. Міська правова система в Україні : загальнотеоретичне дослідження : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2016. 400 с.
86. Методичні рекомендації щодо здійснення експертизи нормативно-правових актів (їх проектів) на відповідність Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : Методичні рекомендації затверджені Урядовим уповноваженим у справах Європейського суду з прав людини Ю. Є. Зайцевим від 15.08.2006. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/MUS4655> (дата звернення: 26. 03. 2024).

87. Методичні рекомендації щодо проведення правової експертизи проектів нормативно-правових актів : схвалено постановою колегії Міністерства юстиції України від 21 листопада 2000 р. № 41. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va041323-00#Text> (дата звернення 23.02.2024).
88. Новинський О. Особливості легалізації іноземних документів в українських закупівлях. *Радник у сфері публічних закупівель* : вебсайт. URL : https://radnuk.com.ua/praktyka_zakupivel/nadporogi/osoblyvosti-lehalizatsii-inozemnykh-dokumentiv-v-ukrainskykh-zakupivliakh/ (дата звернення: 23.11.2023).
89. Новожилов В. С. Застосування належної правової процедури як завдання кримінального провадження: до питання про сутність та практичне значення. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2019. Т. 26, № 4. С. 105–129. URL : <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/18798> (дата звернення: 03.11.2024).
90. Нотаріальне посвідчення копії з документів. *Судова влада України* : вебсайт. URL : <https://ds.ki.court.gov.ua/sud2603/gromadyanam/111/655295/> (дата звернення: 23.12.2023)
91. Нотаріат в Україні: Мультимедійний навч.-метод. посіб. Судові та правоохоронні органи України. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/spou_2019/info/lec8.html
92. Оборотов Ю. М., Завальнюк В. В., Дудченко В. В. Актуальні грані загальнотеоретичної юриспруденції : монографія / за ред. Ю. М. Оборотова. Одеса : Фенікс, 2012. 492 с.
93. Оборотов Ю. М., Овчиннікова А. П., Завальнюк В. В. Методологія та інноватика загальнотеоретичної юриспруденції : монографія / за ред. Ю. М. Оборотова. Одеса, 2019. 420 с.
94. Онищук І. І. Техніка юридичного письма в нормативно-правових актах : монографія. 2-ге вид., стер. Харків : Право, 2019. 226 с.

95. Основи наукових досліджень : навч. посіб. / за заг. ред. Т. В. Гончарук. Тернопіль, 2014. 272 с.
96. Перевірка апостиля. *Міністерство освіти і науки України* : вебсайт. URL : <https://mon.gov.ua/ministerstvo-2/poslugi/apostil/perevirka-apostilya> (дата звернення: 17.11.2024)
97. Пихтіна Н. П. Основи наукових досліджень : навчально-методичний посібник. 2-ге вид. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 354 с.
98. Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади : постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.1992 № 731. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/731-92-п> (дата звернення: 19.11.2024)
99. Нотаріат в Україні : підручник / В. В. Комаров, В. В. Баранкова. Х. : Право, 2011. 384 с.
100. Постанова Верховного Суду від 12 листопада 2020 року у справі № 201/2194/17. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92902810> (дата звернення: 07.10.2024)
101. Постанова Верховного Суду від 21 січня 2021 року у справі № 826/10851/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94296345> (дата звернення: 09.10.2024)
102. Постанова Верховного Суду від 02 лютого 2023 року у справі № 500/6845/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108752254> (дата звернення: 09.09.2024)
103. Постанова Касаційного адміністративного суду Верховного Суду від 19 серпня 2021 у справі № 818/3711/15. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99093913> (дата звернення: 08.11.2024)
104. Право : навч. посіб. для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 081 Право денної та заочної форм навчання Укладачі: В. В. Вісин, О. С. Філюк, Н. Ю. Щербюк, В. В. Аніщук, Н. В. Рябих. / під ред. В. В. Аніщук. Луцьк : ВІП ЛНТУ, 2024. 410 с.

105. Правозастосовний акт як акт індивідуального регулювання суспільних відносин : тема 5. *Правозастосування* : мультимедійний навчальний посібник. URL : <https://arm.naiu.kiev.ua/books/enforcement/info/lec5.html> (дата звернення: 08.09.2024)
106. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення регулювання нотаріальної діяльності від 10.06.2021 № 5644. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72191 (дата звернення: 07.10.2024)
107. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України № 5076-VI від 05.07.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/card/5076-17> (дата звернення: 08.11.2024)
108. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 08.05.2024)
109. Про вдосконалення порядку державної реєстрації нормативно-правових актів в органах юстиції та скасування рішення про державну реєстрацію нормативно-правових актів : наказ Міністерства юстиції України від 12.04.2005 № 34/5 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0381-05#Text> (дата звернення: 12.11.2024)
110. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 15.11.2024)
111. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо використання печаток юридичними особами та фізичними-особами підприємцями : Закон України від 23.03.2017 № 1982-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1982-19#Text>

112. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 11 серпня 2023 р. № 844 і від 14 листопада 2023 р. № 1198 та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України : постанова КМУ від 01.10.2024 № 1131. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1131-2024-п#Text> (дата звернення: 26.11.2024)

113. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності нотаріусів та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2022 року № 480. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/480-2022-%D0%BF/ed20220428#n73> (дата звернення 08.11.2024)

114. Про деякі питання визнання в Україні іноземних документів про освіту : наказ Міністерства освіти і науки України від 05.05.2015 № 504 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0614-15#Text> (дата звернення 18.12.2023)

115. Про затвердження Правил проставлення апостиля на офіційних документах, призначених для використання на території інших держав : наказ Міністерства закордонних справ України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 17 березня 2023 року № 125/209/293/139/999/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0478-23#Text> (дата звернення: 23.02.2024).

116. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України № 851-IV від 22.05.2003. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/851-15> (дата звернення: 08.12.2024)

117. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги : Закон України № 2155-VIII від 05.10.2017. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2155-19> (дата звернення: 12.10.2024)

118. Про електронну комерцію : Закон України № 675-VIII від 03.09.2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/675-19> (дата звернення: 19.11.2024)
119. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1700-18> (дата звернення: 12.10.2024)
120. Про затвердження Інструкції про порядок консульської легалізації офіційних документів в Україні і за кордоном : наказ Міністерства закордонних справ України від 04.06.2002 № 113. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/z0535-02> (дата звернення: 16.05.2024)
121. Про затвердження Правил організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях : наказ Міністерства юстиції України від 18.06.2015 року № 1000/5. URL : https://ips.ligazakon.net/document/RE27181?an=2&ed=2023_05_19 (дата звернення: 05.09.2024)
122. Про затвердження роз'яснення щодо використання електронного підпису, кваліфікованого електронного підпису адвокатами у адвокатських запитах : рішення Ради адвокатів України № 132 від 16–17 листопада 2022 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0132871-22#Text> (дата звернення: 08.11.2024)
123. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України № 959-XII від 16.04.1991. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/959-12> (дата звернення: 06.09.2024)
124. Про Консульський статут України : Указ Президента України від 02.04.1994 № 127/94. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/127/94> (дата звернення: 08.11.2023)
125. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/222-19> (дата звернення 23.11.2024)

126. Про надання роз'яснення щодо визнання на території України офіційних документів, виданих органами державної влади Угорської Республіки : лист Міністерства юстиції України від 02.06.2009 № 26-26/201. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_201323-09#Text (дата звернення: 12.11.2024)
127. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3425-12> (дата звернення: 18.08.2024)
128. Про прийняття та скасування національних стандартів : наказ Українського науково-дослідного і навчального центру проблем стандартизації, сертифікації та якості від 01.07.2020 № 144. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0144774-20#Text> (дата звернення: 23.01.2024).
129. Про визнання. *Державне підприємство Міністерства освіти і науки України «Інформаційно-іміджевий центр»*. URL: <https://naric.in.ua/about-nostrification.html> (дата звернення 04.04.2024)
130. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17.02.2011 № 3038-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3038-17> (дата звернення: 06.06.2024)
131. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 № 2275-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 18.03.2024)
132. Пушкар О. І., Єрмоленко О. А. Основи наукових досліджень : конспект лекцій. Харківський нац. екон. ун-т. Х. : ХНЕУ, 2005. 87 с.
133. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права: навч. посібник. Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. 256 с.
134. Радейко Р. І. Теоретико-правові засади формалізації права: дис. ... канд. юр. наук : 12.00.01. Львів, 2015. 239 с.

135. Радченко О. В. Публічні послуги як предмет діяльності нотаріусів в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 388-395.
136. Революційне оновлення: Дія. Підпис відповідає вимогам ЄС. Долучайтесь до бета-тесту. *Дія* : вебсайт. URL : <https://diia.gov.ua/news/revolyucijne-onovlennya-diyapidpis-vidpovidaye-vimogam-yes-doluchajtesya-do-beta-testu> (дата звернення: 26.11.2024)
137. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 910/2014 від 23 липня 2014 року про електронну ідентифікацію та довірчі послуги для електронних транзакцій на внутрішньому ринку та про скасування Директиви 1999/93/ЄС : Регламент, Міжнародний документ, Вимоги від 23.07.2014 № 910/2014. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_016-14#Text (дата звернення: 26.11.2024)
138. Решота В. В. Співвідношення понять «джерело права» та «форма права» в адміністративному праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2016. Випуск 40. Том 2. С. 41–44.
139. Рішення Київського окружного адміністративного суду від 16 листопада 2021 року № 320/6311/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101362970> (дата звернення: 26.05.2024).
140. Рішення Конституційного Суду України у справі про призначення судом більш м'якого покарання від 2 листопада 2004 року № 15-пп/2004. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text> (дата звернення: 27.08.2024).
141. Рогатинська Н. З. Значення документа як джерела доказів у кримінальному судочинстві. *Наукові записки*. 2012. № 3 (43). С. 349-354.
142. Роз'яснення щодо застосування міжнародних договорів України про правову допомогу в частині, що стосується скасування вимоги легалізації офіційних документів, виданих компетентними органами

Договірних Сторін : лист Міністерства юстиції України від 11.05.2010 № 26-26/291. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_291323-10?find=1&text=польщ#w1_1 (дата звернення: 22.08.2024).

143. Рудченко О. В. Адміністративно-правове регулювання нотаріального адміністрування спадкової маси : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2023. 250 с.

144. Савчин М. Верховенство права і належна правова процедура. URL : https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/529/15/15_rule%2520of%2520law%2520%2526%2520due%2520process.pptx&ved=2ahUKEwjAhsSAk4OGAxV4FBAIHQwuBtoQFnoECBEQAQ&usg=AOvVaw38pfg__2LOq2FF-9si5M3l (дата звернення 17.03.2024).

145. Серебро М. В. Постнекласичні тенденції в методології юриспруденції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2019. Том 1, Вип. 55. С. 54-59.

146. Сіроха Д. І. Локальні нормативно-правові акти: сутність та соціальне призначення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція*. 2019. № 41, том 2. С. 47–50.

147. Соколова І. О. Правозастосовний акт у системі правового регулювання суспільних відносин. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2020. Випуск 39. С. 31–46. DOI : 10.31359/1993-0941-2020-39-31 (дата звернення: 16.06.2024)

148. Спрощено процедуру засвідчення й отримання копій судових рішень. *Сьомий апеляційний адміністративний суд*: веб-сайт. URL: <https://7aac.gov.ua/sproshheno-proceduru-zasvidchennya-j-otrimannya-kopij-sudovix-rishen/> (дата звернення 30.03.2024)

149. Суб'єкти міжнародного права. Визнання та правонаступництво в міжнародному праві. *Міжнародне право* : мультимедійний посібник з навчальної дисципліни. URL :

https://arm.naiu.kiev.ua/books/mg/lectures/lecture_2.html (дата звернення: 28.04.2024).

150. Сунегін С. О. Правотворчість: питання форми та змісту. *Альманах права*. 2023. Випуск 14. С. 339–351.

151. Суперсон О. О. Процесуальні аспекти застосування юридичних технологій підготовки судових рішень. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. №3. С. 50–55. DOI : <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.9> (дата звернення 19.12.2024)

152. Технологія – що це таке, визначення та поняття. *Словник 2024* : вебсайт. URL : https://uk.economy-pedia.com/11040818-technology#google_vignette (дата звернення: 23.04.2024).

153. Тимошенко О. А. Міжнародні договори з участю України в умовах воєного стану: політико-правовий вимір. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024. № 4. С. 775–782. DOI : <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.125> (дата звернення: 18.12.2024)

154. Угода про цифрову торгівлю між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії : Угода, Міжнародний документ від 20.03.2023. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/826_001-23 (дата звернення: 23.12.2023).

155. Узаконення самочинного будівництва в Україні. *Юридична газета online : Всеукраїнське професійне юридичне видання* : вебсайт. URL : <https://yur-gazeta.com/publications/practice/neruhomist-ta-budivnictvo/uzakonennya-samochinnogo-budivnictva-v-ukrayini.html> (дата звернення: 16.05.2024)

156. Ухвала Господарського суду міста Києва від 22 вересня 2021 року у справі № 910/15432/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99785060> (дата звернення: 16.11.2023)

157. Ухвала Господарського суду Чернігівської області про залишення позовної заяви без руху від 04 вересня 2023 року у справі № 927/1159/23.

- Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reestr.court.gov.ua/Review/113203515> (дата звернення: 28.11.2024)
158. Ухвала про залишення позовної заяви без руху Харківського окружного адміністративного суду у справі № 520/5424/24 від 04 березня 2024 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reestr.court.gov.ua/Review/117412637> (дата звернення: 16.11.2023)
159. Фальковський А. О. Підходи в сфері посткласичної методології юриспруденції. *Право і суспільство*. 2015. № 5. С. 54–59
160. Філіпенко А.С. Основи наукових досліджень : конспект лекцій. К. : Академвидав, 2004. 207 с.
161. Фундаментальні принципи системи латинського нотаріату : документ затверджений Асамблеєю нотаріатів – членів Міжнародного союзу нотаріату Рим, Італія - 8 листопада 2005. URL : <https://npu.ua/wp-content/uploads/2018/03/Фундаментальні-принципи-системи-латинського-нотаріату.pdf> (дата звернення: 03.11.2024)
162. Фурса С. Я. Нотаріальний процес: теоретичні основи : монографія. Київ : Істина, 2002. 320 с.
163. Фурса С. Я. Теоретичні основи нотаріального процесу в Україні : автореф. дис. ... док. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2003. 40 с.
164. Хоружа Л., Коваленко С., Бовтрук Н. Визнання іноземних документів про освіту (нострифікація) в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2022. Вип. 2(51). С. 192–196. DOI : 10.24144/2524-0609.2022.51.192-196
165. Цвік М. В., Петришин О. В., Авраменко Л. В. та ін. Загальна теорія держави і права : підруч. для студентів юрид. ВНЗ / ред. М. В. Цвік, О. В. Петришин. Харків : Право, 2009. 584 с.
166. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV: станом на 16 травня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/435-15> (дата звернення: 16.05.2024)

167. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1618-15> (дата звернення: 16.05.2024)
168. Цікало В., Цікало О. Участь нотаріуса у виникненні, здійсненні та припиненні корпоративних прав акціонерів. *Юридичний радник*. 2011. № 3 (57). URL : <http://yurradnik.com.ua/stati/d1-83-d1-87-d0-b0-d1-81-d1-82-d1-8c-d0-bd-d0-be-d1-82-d0-b0-d1-80-d1-96-d1-83-d1-81-d0-b0-d1-83-d0-b2-d0-b8-d0-bd-d0-b8-d0-ba-d0-bd-d0-b5-d0-bd-d0-bd-d1-96-d0-b7-d0-b4-d1-96-d0-b9-d1-81-d0-bd/> (дата звернення: 09.02.2024)
169. Цуркан-Сайфуліна Ю. Міждисциплінарна методологія в контексті права і влади. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 11. С. 262–267.
170. Чередник Р. В. Апостилювання як форма легалізації документів. *Право і суспільство*. 2023. № 6. С. 495–500. DOI : <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.73> (дата звернення: 17.05.2024)
171. Чередник Р. В. Гармонізація з міжнародними стандартами як напрям удосконалення підтвердження чинності документів. *Відкрита наука сучасності: головна місія, напрями та інструменти, шлях і її розвиток* : III Міжнар. наук.-практ. конф. (Вінниця-Відень, листопад 2024). ГРААЛЬ НАУКИ : міжнар. наук. журнал. Вінниця : ГО «Європейська наукова платформа»; НУ «Інститут науково-технічної інтеграції та співпраці», 2024. № 45. С. 284–286. DOI : <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.01.11.2024.034>
172. Чередник Р. В. Нотаріус як суб'єкт здійснення підтвердження чинності документів. *Право та державне управління*. 2022. № 3. С. 385–391. DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2022.3.59> (дата звернення: 11.02.2023)
173. Чередник Р. В. Особливості підтвердження чинності документів в окремих зарубіжних країнах. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2024. № 4 (86). С. 17–22. DOI : <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.4.2>

174. Чередник Р. В. Підтвердження чинності документів як легалізація доказів. *Advances in law: the view of domestic and foreign scholars* : International scientific conference (October 3–4, 2024). Riga, Latvia. Baltija Publishing, 2024. P. 306–309. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-493-1-78>
175. Чередник Р. В. Співвідношення процедур визнання іноземних документів про освіту (нострифікація) та апостилювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 7. С. 559–562. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-7/133> (дата звернення: 16.12.2024)
176. Чередник Р. В. Юридичні технології підтвердження чинності документів на корпоративному рівні. *The Impact of Scientific Research on the Development of the Modern World* : XLIV International scientific and practical conference (Dubrovnik, Croatia, October 23-25, 2024). Dubrovnik, Croatia. International Scientific Unity, 2024. P. 113–116.
177. Чередник Р. В. Юридичні технології підтвердження чинності документів та їх роль у підвищенні ефективності документообігу. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2024. № 3 (63). 2024. С. 170–175. DOI : <https://doi.org/10.51647/kelm.2024.3.27> (дата звернення: 03.12.2024)
178. Шаповал В. М. Філософія права. Частина І. *Історія філософсько-правових вчень*. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2005. 156 с.
179. Швець Ф. Д. Основи наукових досліджень : навч. посіб. Рівне : НУВГП, 2013. 208 с.
180. Шутак І. Юридична техніка і технологія: теорія та практика застосування. *Вісник Львівського університету*. 2016. Вип. 63. С. 37–45
181. Щодо надання роз'яснення стосовно порядку засвідчення копій документів : лист Державної реєстраційної служби України від 07.02.2013 № 43-06-15-13. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v5-13835-13#Text> (дата звернення: 15.11.2023)
182. Юридичне документознавство як фундаментальна і прикладна наукова дисципліна. Юридичний документ як основний носій правової

інформації : Тема 1. *Юридичне документознавство* : мультимедійний
навчальний посібник. URL :

https://arm.naiu.kiev.ua/books/legal_documentation/info/lec1.html (дата

183. Abschnitt 3 UrkBeglAV – Erteilung der Apostille. *Niedersächsisches Vorschrifteninformationssystem (NI-VORIS)*. URL : <https://voris.wolterskluwer-online.de/browse/document/2a699230-2384-35e0-bc47-9aa4e2ce5841> (date of access 16.09.2024)

184. Agassi J. Technology: Philosophical and Social Aspects. 1985, 2005 revised edition. URL: <https://www.tau.ac.il/~agass/joseph-papers/technoln.pdf> (date of access: 19.10.2024)

185. Aktiengesetz: 06.09.1965. URL : <https://www.gesetze-im-internet.de/aktg/> (date of access: 16.09.2024)

186. Apostille et légalisation: procédures notariales. URL : <https://www.notaires.fr/fr/actualites/apostille-et-legalisation#:~:text=La%20légalisation%20est%20la%20procédure,Haye%20du%205%20octobre%201961.> (date of access: 19.02.2025)

187. Apostille Handbook. *Practical Handbook on the Operation of the Apostille Convention*. URL : <https://assets.hcch.net/docs/a19ae90b-27bf-4596-b5ee-0140858abeaa.pdf> (date of access: 21.09.2024)

188. Apostilles. *Cour d'appel d'aix-en-provence*. URL: <https://www.cours-appel.justice.fr/aix-en-provence/apostilles> (date of request: 28.04.2024)

189. Besloten Vennootschap / BV. *Advocaten Van*. URL : <https://www.advocatenvanoranje.nl/expertises/ondernemingsrecht-advocaat/bv#> (date of request 12.04.2024).

190. Beurkundungsgesetz, BeurkG: 28.08.1969. URL : <https://www.gesetze-im-internet.de/beurkg/> (date of request: 17.04.2024).

191. Business Corporation Law. *New York Public Law*. URL : https://newyork.public.law/laws/n.y._business_corporation_law_section_103 (date of request: 29.09.2024)

192. Bundesnotarordnung. *Bundesministerium der Justiz*. URL : https://www.gesetze-im-internet.de/bnoto/inhalts_bersicht.html (data of request: 19.03.2024)
193. Burgerlijk Wetboek. *ICodex*. URL : <https://www.icodex.be/burgerlijk-wetboek/> (data of request: 20.03.2024)
194. Bürgerliches Gesetzbuch. 18.08.1896. *Bundesministerium der Justiz*. URL : <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/> (data of request: 19.03.2024).
195. Check and validate your qualification. *Solicitors Regulation Authority*. URL : <https://www.sra.org.uk/become-solicitor/sqe/degree-equivalent/check-validate-qualification/> (data of request: 30.09.2024)
196. Code de commerce. *Légifrance Le service public de la diffusion du droit* URL : https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000005634379/ (data of request: 30.09.2024)
197. Convention abolishing the legalisation of documents in the member states of the European communities. URL : https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/2060/8201/3002/abolish_legal.pdf (data of request: 13.04.2024)
198. Décret n° 2021-1205 du 17 septembre 2021 relatif à la légalisation et à l'apostille des actes publics établis par les autorités françaises. *Légifrance Le service public de la diffusion du droit*. URL : <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000044061254/> (data of request: 17.04.2024)
199. Definition of legal procedure from the Collins English Dictionary. *Collins*. URL : <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/legal-procedure> (data of request: 07.09.2023)
200. De Rechtspraak. *Apostille en legalisatie Nederlands document geldig maken voor buitenland*. URL : <https://www.rechtspraak.nl/Zelf-regelen/apostille-legalisatie#overzicht> (data of request: 17.09.2023)

201. Document Types. *The Legalisation Office*. URL : <http://www.legalisationoffice.org.uk/document-types.html> (data of request: 17.04.2024)
202. Dutch Notaries. *Legal Service in Netherlands*. URL : <https://lawyersnetherlands.com/dutch-notaries/#:~:text=A%20notary%20in%20Netherlands%20is,as%20applicable%2C%20are%20duly%20regulated.>
203. Federal rules of Evidence. *Office of the Law Revision Counsel United States code*. URL : <https://uscode.house.gov/view.xhtml?req=granuleid:USC-2012-title28a-node253-article9-rule902&num=0&edition=2012> (data of request: 30.09.2024)
204. Galligan D.J. A Map of Procedures. *Due Process and Fair Procedures: A Study of Administrative Procedures* Oxford. 1997. (online edn, Oxford Academic, 22 Mar. 2012). DOI <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198256762.003.0001> (data of request: 01.02.2025)
205. General Schedule Qualification. *U.S. Office of Personnel Management*. URL : <https://www.opm.gov/policy-data-oversight/classification-qualifications/general-schedule-qualification-policies/#url=e4> (data of request: 30.09.2024)
206. Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung (GmbHG): 20.04.1892. *Bundesministerium der Justiz*. URL : <https://www.gesetze-im-internet.de/gmbhg/> (data of request: 24.09.2024)
207. Gesetz zur vorläufigen Regelung des Rechts der Industrie- und Handelskammern. *Bundesministerium der Justiz*. URL : <https://www.gesetze-im-internet.de/ihkg/BJNR009200956.html> (data of request: 25.09.2024)
208. Get your document legalised: Overview. *GOV.UK*. URL: <https://www.gov.uk/get-document-legalised> (data of request: 28.09.2024)
209. Guidance. Overseas companies registered in the UK. *GOV.UK*. URL : <https://www.gov.uk/government/publications/overseas-companies-in-the-uk->

registration-filing-and-disclosure-obligations/overseas-companies-registered-in-the-uk (data of request: 29.09.2024)

210. Handelsgesetzbuch. *Ein Service des Bundesministeriums der Justiz sowie des Bundesamts für Justiz* URL : <https://www.gesetze-im-internet.de/hgb/HGB.pdf> (data of request: 30.09.2024)

211. Hart H. L. A. *The concept of law* (2nd ed) / ed. by P. A. Bulloch and J. Raz. *Oxford University Press Inc. New York*. 1994. URL : http://fs2.american.edu/dfagel/www/Class%20Readings/Hart/Concept%20of%20LAW_Chapters%201_2.pdf (data of request: 03.05.2024)

212. Handelsregisterordnung, HRegO: 12.08.1937. *Bundesministerium der Justiz*. URL : <https://www.gesetze-im-internet.de/hdlregvfg/> (data of request: 09.05.2024)

213. Heidenhain Stephan. Apostilles have been discontinued in the entire EU for two years according to Regulation (EU) 2016/1191. *Bnt attorneys in CEE*. URL : <https://bnt.eu/legal-news/uz-dva-roky-bez-apostil-v-cele-eu-podlenarizeni-eu-2016-1191/> (data of request: 19.06.2024)

214. Hibbitts B. J. *The Technology of Law*. *Law library Journal*. 2010. Vol. 102(1). URL : https://www.aallnet.org/wp-content/uploads/2018/01/Vol-102-pub_llj_v102n01-2010-05.pdf (data of request: 24.06.2024)

215. IJzermans M. Lessen geleerd: onderwerp, object, en theoretisch kader van rechtswetenschappelijk onderzoek. *Law and Method*. DOI : 10.5553/REM/.000013 (data of request: 03.02.2025)

216. Kenneth W. Abbott, Robert O. Keohane, Andrew Moravcsik, Anne-Marie Slaughter, and Duncan Snidal. The Concept of Legalization. *International Organization* 54, 3, Summer 2000, pp. 401–419 URL : <https://www.princeton.edu/~amoravcs/library/concept.pdf> (data of request: 26.06.2024)

217. Koos St. The Digitization of Notarial Tasks - A Comparative Overview and Outlook of Cyber Notary In Indonesia and Germany. *The*

Indonesian Journal of Socio-Legal Studies.2023. Vol. 2: №. 2, Article 1. DOI : [10.54828/ijsls.2023v2n2.1](https://doi.org/10.54828/ijsls.2023v2n2.1) (data of request: 30.09.2024)

218. Krasnohor V., Nataliia D. Foreign experience in administrative and legal framework for notarial secrecy and its potential application in Ukraine. 2022. № 8. P. 15–21. DOI : <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2022.8.02> (data of request: 23.10.2024)

219. Land Registration Act 2002. *Legislation.gov.uk*. URL : <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2002/9/contents> (data of request: 27.09.2024)

220. L’apostille de La Haye : pourquoi et où l’obtenir? URL : <https://www.bonnefous.com/blog/lapostille-haye-pourquoi-et-ou-lobtenir/> (data of request: 17.04.2024)

221. Legalisation of Dutch documents by apostille. *NetherlandsWorldwide*. URL : <https://www.netherlandsworldwide.nl/legalisation/what-is-legalisation-apostille> (data of request: 27.05.2024)

222. Law of Property Act 1925. *Legislation.gov.uk*. URL : <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/15-16/20> (data of request: 27.09.2024)

223. Cato Mary E. *The Limits of Law as Technology for Environmental Policy: A Case Study of the Bronx Community Paper Company*. 1996. Virginia Polytechnic institute and state university. URL : <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=8512c1dacf4c2554fff64ad4ff7372818879c9bb> (data of request: 23.06.2024)

224. McConville M., Chui Wing Hong. Research methods for law. 2007. Edinburgh: Edinburgh University Press. URL : https://edinburghuniversitypress.com/media/resources/9781474404259_Research_Methods_for_Law_-_Introduction_and_Overview.pdf (data of request: 25.06.2024)

225. Niedersächsisches Justizgesetz (NJG). *Die Justiz des Landes Nordrhein-Westfalen*. URL : https://www.lexsoft.de/cgi-bin/lexsoft/justizportal_nrw.cgi?xid=7256578,1 (data of request: 19.09.2024)
226. Oxford Learner's dictionaries. URL : https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/document_1#:~:text=%2F'd%C9%91%CB%90kjum%C9%99nt%2F,evidence%20or%20proof%20of%20something (data of request: 25.12.2024).
227. Principle Law and Legal Definition. *USLegal Legal destination site*. URL: <https://definitions.uslegal.com/p/principle/> (дата звернення 13.07.2024)
228. Private limited company (bv) in the Netherlands. *Business.gov.nl, government information for entrepreneurs*. URL : <https://business.gov.nl/starting-your-business/choosing-a-business-structure/private-limited-company-in-the-netherlands> (data of request: 24.10.2024)
229. REGULATION (EU) 2016/1191 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 6 July 2016. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R1191> (data of request: 21.04.2024)
230. Role of the Secretary of State in Business Regulations. URL : <https://upmetrics.co/business-terms/secretary-of-state#:~:text=The%20Secretary%20of%20State%20is%20a%20state%2Dlevel%20governing%20body,state%2Dlevel%20services%20to%20corporations>. (data of request: 29.09.2024)
231. Schlauß, Stefan. The EU Regulation on Public Documents: A first step towards the abolition of the Apostille in the EU. 2020. DOI :[10.1007/s12027-020-00597-8](https://doi.org/10.1007/s12027-020-00597-8) (data of request: 22.10.2024)
232. SRA Standards and Regulations. *Solicitors Regulation Authority*. URL : <https://www.sra.org.uk/solicitors/standards-regulations/> (data of request: 30.09.2024)

233. Schmid Christoph. The Dutch and German Notarial Systems Compared. *ZERP Working Paper*. 2012 № 2. URL : <https://ssrn.com/abstract=2200842> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2200842> (data of request: 12.10.2024)
234. Smith Carel. The vicissitudes of the hermeneutic paradigm in the study of law: tradition, forms of life and metaphor. *Erasmus Law Review*. 2011. 4(1). 21-38. URL : https://www.elevenjournals.com/tijdschrift/ELR/2011/1/ELR_2210-2671_2011_004_001_003.pdf (data of request: 12.07.2024)
235. Solicitors Act 1974. *Legislation.gov.uk* URL : <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1974/47/section/12A> (data of request: 10.12.2024)
236. Taekema Sanne. Theoretical and Normative Frameworks for Legal Research: Putting Theory into Practice. *LaM February*. 2018. DOI : 10.5553/REM/.000031 (data of request: 27.09.2024)
237. The UK national agency for international qualifications and skills. *UK ENIC*. URL: <https://www.enic.org.uk> (data of request: 30.09.2024)
238. Third Countries Trusted List Browser. *An official website of the European Union*. URL: <https://eidas.ec.europa.eu/efda/tl-browser/#/screen/tc-tl> (date of request 26.11.2024)
239. Tranter K. The Laws of Technology and the Technology of Law. *Griffith law review*. 2011. Vol. 20 № 4 P. 753–762. DOI : [10.1080/10383441.2011.10854719](https://doi.org/10.1080/10383441.2011.10854719) (data of request: 30.11.2024)
240. Understand (finally) the difference between process and procedure. *Optimiso Group*. URL : <https://optimiso-group.com/en/articles-en/understand-at-last-the-difference-between-process-and-procedure/> (data of request: 03.08.2024)
241. Vitvoeringswet Verdrag tot afschaffing vereiste legalisatie buitenlandse openbare akten. Overheid. nl. URL :

<https://wetten.overheid.nl/BWBR0002482/1965-10-08/#ArtikelI> (data of request: 26.08.2024)

242. Watkins D., Burton M. *Research methods in law*. URL : https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9781315386652_A30449886/preview-9781315386652_A30449886.pdf (data of request: 13.08.2024)

243. Who Can Certify Documents in the UK? URL : <https://www.vocalegalglobal.com/who-can-certify-documents-in-the-uk/> (data of request: 27.09.2024)

244. Yassin v Blackman. *JUSTIA*. URL : <https://law.justia.com/cases/new-york/appellate-division-second-department/2020/2019-04138.html> (data of request: 01.10.2024)

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Чередник Р. В. Нотаріус як суб'єкт здійснення підтвердження чинності документів. *Право та державне управління*. 2022. № 3. С. 385–391. DOI : <https://doi.org/10.32782/pdu.2022.3.59>
2. Чередник Р. В. Апостилювання як форма легалізації документів. *Право і суспільство*. 2023. № 6. С. 495–500. DOI : <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.73>
3. Чередник Р. В. Співвідношення процедур визнання іноземних документів про освіту (нострифікація) та апостилювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 7. С. 559–562. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-7/133>
4. Чередник Р. В. Юридичні технології підтвердження чинності документів та їх роль у підвищенні ефективності документообігу. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2024. № 3 (63). С. 170–175. DOI : <https://doi.org/10.51647/kelm.2024.3.27>
5. Чередник Р. В. Особливості підтвердження чинності документів в окремих зарубіжних країнах. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2024. № 4 (86). С. 17–22. DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.4.2>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Чередник Р. В. Підтвердження чинності документів як легалізація доказів. *Advances in law: the view of domestic and foreign scholars* : International

scientific conference. (Riga, Latvia. October 3–4, 2024). Riga : Baltija Publishing, 2024. P. 306–309. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-493-1-78>

7. Чередник Р. В. Юридичні технології підтвердження чинності документів на корпоративному рівні. *The Impact of Scientific Research on the Development of the Modern World* : XLIV International scientific and practical conference. (Dubrovnik, Croatia, October 23-25, 2024). Dubrovnik, 2024. P. 113–116 URL: https://isu-conference.com/wp-content/uploads/2024/10/The_impact_of_scientific_research_on_the_development_of_the_modern_world_October_23_25_2024_Dubrovnik_Croatia.pdf

8. Чередник Р. В. Гармонізація з міжнародними стандартами як напрям удосконалення підтвердження чинності документів. *Відкрита наука сучасності: головна місія, напрями та інструменти, шлях і її розвиток* : за матеріалами: III Міжнар. наук.-практ. конф. (Вінниця-Відень, листоп. 2024) / ГО «Європ. наук. платформа»; НУ «Ін-т наук.-тех. інтеграції та співпраці». *Грааль науки : міжнар. наук. журнал*. Вінниця, 2024. № 45. С. 284–286. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.01.11.2024.034>

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основні положення результатів дисертаційного дослідження, сформульовані узагальнення і висновки обговорено на засіданнях кафедри загальної теорії права та держави Національного університету «Одеська юридична академія», а також оприлюднено на таких міжнародних конференціях: International scientific conference «Advances in law: the view of domestic and foreign scholars» (Рига, Латвія, 3–4 жовтня 2024 р.) – заочна участь; XLIV International scientific and practical conference «The Impact of Scientific Research on the Development of the Modern World» (Дубровник, Хорватія, 23–25 жовтня 2024 р.) – заочна участь; III Міжнар. наук.-практ. конф. «Відкрита наука сучасності: головна місія, напрями та інструменти, шлях і її розвиток» (Вінниця-Відень, листопад 2024 р.) – заочна участь.